

מעלות התורה

ארכיון להפצת שיטת חזקוני ומוסר
מסודר של מנחם מנחם זצוק"ל
בגשיאות האטון רבי אי"ש קניבסקי שליט"א

ספר לימוד יומי

מעלות התורה

לרכינו אברהם אחי הער"א

עם הוספות ביאורים ועיונים

יוצא לאור ע"י ארגון "ארחות יושר"
 מיסודו של מרן שר התורה וזצוק"ל
 בנשיאות הגאון רבי אי"ש קניבסקי שליט"א

יו"ר הארגון:
 הרב אריה קניבסקי

עורך ראשי:
 הרב ליפא פלמן

חברי מערכת:
 הרב אשר לבי
 הרב יחיאל חסידה
 הרב רפאל נוסבוים
 הרב ישראל מאיר וולך

ת.ד: 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק
טל': 077-9230219
נייד: 052-7167812
פקס: 077-4230219
דוא"ל: oy7812@gmail.com

מוסדות, שיעורי תורה ופרטיים
 המעוניינים בחוברות
 יפנו לארגון "ארחות יושר"
 בפקס: 077-4230219

@ כל הזכויות שמורות

אין להעתיק, לשכפל, לצלם, לתרגם
 חלק כלשהו מתוכן הספר,
 בין אם לשימוש פרטי ו/או מסחרי
 ללא אישור מפורש
 מארגון "ארחות יושר".

עימוד, עיצוב והפקה:
 אפקטיב
 03-5796812

נדפס על נייר שאין בו חילול שבת ח"ו.

תוכן עניינים

פתח דבר
הקדמה

8

ספר מעלות התורה

11

פעילות הארגון

101

לא-ימוש ספר התורה הזה מפיה, והגית בו יומם
ולילה, למען תשמר לעשות, ככל-הפֿתוב בו: כי-אז
תצליח את-דרךך ואז תשפיל. (יהושע א')

יתברך הבורא וישתבח היוצר שזיכנו להוציא
לאור עולם את החיבור הנפלא והנשגב "מעלות
התורה", אשר כתב וחבר הגאון המופלא רבי
אברהם ז"ל אחיו של אדונינו הגר"א מווילנא זיע"א,
לעורר הלבבות לחשקת התורה.

יסוד בריאת העולם וקיום העולם הוא עבור התורה כידוע מאמר חז"ל שמביא רש"י
בתחילת פירושו לתורה הק' "בשביל התורה שנקראת (משלי ח' כ"ב) ראשית דרכו".
עצם היותנו לעם ואומה, כל גאולת מצרים לא נעשתה אלא בשביל קבלת התורה כמו
שאמרו במדרש תהלים (שחר טוב ק"ד) "באיזה זכות יצאו בני ישראל ממצרים וכו' רבי
נחמיה אומר בזכות התורה שעתידין לקבל, שנאמר וירא אלהים את בני ישראל, ובמתן
תורה כתיב וכל העם רואים את הקולות, ויש לך מקום אחר ללמוד ממנו, בהוציאך את
העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה".

אמנם לגודל מעלתה העצומה של התורה כן גדל גם הקושי והמפריעים בלימודה,
ובכדי לזכות לקנות את התורה יש לעמוד ולהתייגע בהתמדה רבה, וכתב מורינו ורבינו
שר התורה מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל "והרוצה להיות תלמיד חכם אמיתי צריך לשקוד
הרבה על התורה וללמוד בהתמדה", ומוסיף "ובאמת עיקר הקושי הוא בתחילה, אבל
אחר כך כשמתרגל בתורה ונהנה ממנה [אף שגם אז יש נסיונות תמיד כידוע] אבל עיקר
הקושי יורד אז".

ואמרו בגמרא (ברכות ל"ב ע"ב) ארבעה דברים צריכין חיזוק, וא' מהם הוא תורה,
ופירש רש"י "שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו". ועל כן ראינו לנכון, בעצת גדולי התורה
מורי דרכינו, להתחיל ללמוד במסגרת לימוד המוסר היומי את הספר הנפלא הזה "מעלות
התורה" שכולו רצוף דברי חיזוק ללימוד התורה הקדושה.

וכמעשינו בראשונה, בסדרת ספרי המוסר שהוצאנו לאור ובס"ד פקע שמייהו בהיכלי
התורה והתקבלו ע"י הלומדים בכל אתר ואתר ברצון ובסיפוק רב, כן אף עתה הבאנו
הדברים במהדורה חדשה ומאירת עינים עם הוספות ועיונים רבים לבאר הדברים הקשים
והשתדלנו להביא בהרחבה את מאמרי חז"ל המובאים בספר בקצרה, וכן להרחיב בדברי
המחבר ז"ל שהרי דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר.

...

נודה להשי"ת שזיכנו ע"פ עצת מורה דרכינו שר התורה והיראה מרן הגר"ח קניבסקי

זצ"ל לזכות את הרבים, בהנחלת צירוף שיעורי המוסר ותיקון המידות,
לשיעורי התורה הרבים די בכל אתר ואתר, ויחדיו יהיו כרוכים ותמים
לראשינו, כדי שהתורה והמצוות ישפיעו עלינו, להצמיח את נבטי המידות
הטובות שאנו רוכשים בלימוד תורת המוסר, והתורה תהפך אצלנו לסם
חיים, וצדיקים ילכו בהם, [כמבואר בביאור הגר"א ז"ל על משלי].

ואמרו חז"ל במדרש משלי פ"א, לדעת חכמה ומוסר, אם מוסר למה חכמה
ואם חכמה למה מוסר, אלא אם יש באדם חכמה [היינו חכמת התורה] הרי
הוא לומד מוסר ואם אין באדם חכמה אינו יכול ללמוד מוסר. הרי אנו למדים
כמה החשיבו חז"ל את לימוד המוסר עד שקבעו שצריך שיהיה באדם חכמת
התורה כדי שילמוד מוסר ויושפע ממנו להשלמת מדותיו ודרכיו.

זכינו להיענות והצטרפות של ציבורים מגוונים ומעניינים, מאות רבות
של שיעורי התורה שהצטרפו לתכניתנו, מאות מוסדות של כוללים
וישיבות, תלמודי תורה ובתי חינוך לבנות שנקראו לדגל והצטרפו אף
המה לקביעת שיעורים בלימוד המוסר היומי, ממש לא יאומן כי יסופר,
אשרי העם שככה לו, ואנו מתפללים להמשיך להרבות חיילים לתורה
ולמוסר ה', להגדיל תורה ולהאדירה לנצח נצחים.

נודה ונהלל לבורא העולם על כל טובו וחסדו שבכל יום עמנו שהעמידנו
בקרן אורה ולא העמידנו בקרן חשכה, וזיכנו להפיץ ברבים מעיינות תורה
ומוסר, בתפוצה רחבה ביותר של חבורות הלימוד בעשרות אלפי עותקים
מידי חודש הנלמדים מידי יום ביומו במאות ואלפי שיעורי תורה.

בחסדי השי"ת זכינו להוציא עד כה בלמעלה מעשור שנות פעילות הארגון
את ספרי המוסר: שערי תשובה, מסילת ישרים, ארחות צדיקים, חובות
הלבבות, וארחות יושר, מבוארים ומונוגשים בטוב טעם לתועלת הלומדים.

זכות נעימה היא לנו להודות בזה לאיש יקר אשר רוח בו ה"ה הגאון
רבי משה גרודקה שליט"א שנהג בנו טובת עין ונתן לנו רשות להשתמש
בספר מעלות התורה שבהוצאתו עם פירוש אור התורה להגאון רבי
יצחק אייזיק חבר זצ"ל, ומשם לקחנו את נוסח הספר, התיקונים, הציונים
וחלוקת האותיות, וכל הזכויות שמורות לו, הקב"ה ירבה גבולו בהפצת
תורה ומוסר ויברכו בכל מילי דמיטב.

הברכה אחת היא לנו, לכל הלומדים היקרים, שזנחה במהרה לקבל
פני משיח צדקנו, ולראות בעיינינו בבנין בית המקדש ובתחיית המתים
במהרה בימנו אמן.

בברכת התורה
ארחות יושר

חוברת זו
נפרסת
על פני
חודשים
אלול -
תשרי

שבוע א'
יום א' ג' באלול - יום ה' ד' באלול (פ' כי תצא)

שבוע ב'
יום א' י' באלול - יום ה' י"ד באלול (פ' כי תבא)

שבוע ג'
יום א' י"ז באלול - יום ה' כ"א באלול .. (פ' נצבים וילך)

שבוע ד'
יום א' כ"ד באלול - יום ה' כ"ח באלול (ראש השנה)

שבוע ה'
יום ג' ד' בתשרי - יום ה' ו' בתשרי (פ' האזינו)

שבוע ו'
יום ג' י"א בתשרי - יום ה' י"ג בתשרי (חג הסוכות)

שבוע ז'
..... (חג הסוכות)

שבוע ח'
יום א' כ"ג בתשרי - יום ה' כ"ז בתשרי .. (פ' בראשית)

לתועלת הלומדים

החוברות מסדרת "ארחות המוסר" מחולקות לקטעי לימוד יומיים, הנפרסים על פני כחודשיים - חמישה ימים בשבוע למשך שמונה שבועות.

(חוברות אלו נלמדות בשיעורי הגמרא הנמסרים בימי ראשון - חמישי ועל כן חולק החומר בהתאם.)

החומר המוקדש לכל יום מותאם ללימוד יומי הנמשך כעשר דקות.

תחילת כל קטע של לימוד יומי מסומנת באמצעות מילה **צבועה**. כשיום הלימוד מצויין בסימניה הקיימת באותו עמוד.

מעלות התורה

עיונים

[ב]

גם נקראת התורה 'יעלת חן' על לומדיה, ^(א)**ועל ידי זה הם שולטים בכל העולמות,** ^ב**כמו שכתוב (בראשית לט, ר): 'וימצא יוסף חן בעיניו וכו' וכל יש לו נתן בידו'.**

א. ועל ידי זה הם שולטים בכל העולמות. ידועים דברי האור החיים הק' בפרשת בשלח על הפסוק (שמות יד, כז) 'וישב הים לאיתנו', ופירשו חז"ל (שמו"ר כא, ו) לתנאו הראשון (שבששת ימי בראשית התנה הקב"ה

עם הים שייקרה לפני בני ישראל). והקשה האור החיים: דאם היה תנאי עם הים להיבקע למשה וישראל, למה אמרו חז"ל (שם) שהים לא רצה להיבקע למשה עד שהוצרך הקב"ה להעמידו לימינו?

ועוד קשה: דאם היה התנאי להיבקע רק ליוצאי מצרים, איך נבקע הנהר לרבי פנחס בן יאיר (עין חולין ז, א), ומה כוחו של רבי פנחס בן יאיר להתגבר על מעשה בראשית?

וכתב האור החיים: "אכן תנאי זה הוא בכלל התנאים שהתנה ה' על כל מעשה בראשית (ולאו דווקא על הים), להיות כפופים לתורה ועמליה, ולעשות ככל אשר יגזרו עליהם, וממשלתם עליהם כממשלת הבורא ברוך הוא. ולזה תמצא כמו כן בשמים ובארץ ובנוכחים ובשמש וירח [כמו שמצינו ביהושע שאמר

ביאורים

1. **יעלת חן על לומדיה.** בנוסח אחר הגירסא: 'מעלת חן על לומדיה'. רבינו מפרש 'יעלת חן', שעל ידי עסק התורה מוצאים ישראל חן בעיני הקב"ה. [וכך נאמר על התורה (משלי ה, יט): 'אילת אהבים ויעלת חן'. ובמדרש זוטא שה"ש א, א איתא: שבעים שמות קרא שלמה לתורה, ואחד מהם: 'יעלת חן' (רמ"ג)].
2. **ועל ידי זה הם שולטים בכל העולמות.** ומכוח חן זה נותן להם הקב"ה שלטון על כל העולמות. 3. **כמו שכתוב.** וכמו שמצינו אצל יוסף הצדיק שמצא חן בעיני אדונו ולכן הפקידה על ביתו ומסר בידו את כל אשר לו. 4. **בעיניו.** בעיני פוטיפר אדונו. 5. **וכל יש לו נתן בידו.** ואת כל נכסיו מסר לניהולו.

מעלות התורה

עיונים

(יהושע י, יב) 'שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון', ששלטו עליהם הצדיקים יחידים, והוא סוד אומרו (ישעיה מג, א) 'בוראך יעקב' - שאמר הקב"ה לעולמו - מי בראך מי יצור, ישראל, והכל בכוח התורה.

והנה ביציאת ישראל ממצרים עדיין לא קבלו התורה, ואין גזרתם (של התלמידים חכמים) על הנבראים גזרה, ולזה לא הסכים הים לחלק להם, וטען למשה אתה נבראת בשישי, ואני בשלישי, זה רמז כי אינו בן תורה... ולזה נתחכם ה' והולך ימינו לימין משה, פרוש, הראהו כי הוא בן תורה המתייחס לה 'ימין', דכתיב (דברים לג, ב) 'מימינו אש דת למו', ותכף ומיד נקרע כתנאי הראשון.

ולזה כל צדיק וצדיק שיעמוד אחר קבלת התורה, יביא בידו שטר חוב אחד לכופו לחלוק לפניו (התורה שקיבלה הצדיק בהר סיני ושהוא לומדה ומקיימה, היא שטר החוב שבידו המוכיח שכל הבריאה משועבדת לו ולמאמרו). ולכן כאשר לא רצה לחלוק לרבי פנחס בן יאיר ולהמתלווה עמו, רצה לקונסו ופחד הים ממנו. עכ"ד האור החיים.

וכן מבואר בספר "העיקרים" (מאמר ד' - כ"ב) שזה היה חטא מי מריבה, וז"ל: "ומה שיראה לי בזה הוא שהחטא במי מריבה היה על שלא דברו אל הסלע כפשט הכתוב וכו' **שעיקר גדול אל התורה, ושורש אל האמונה, שהוא מסתעף מאמונת ההשגחה שהשי"ת מכריח הטבע תחת כפות רגלי המאמינים** וכו' כמו שאמרו ברכות לג, א על רבי חנינא בן דוסא שהניח רגלו על חור הערוד ונשכו הערוד ומת הערוד היפך מה שהיה ראוי מדרך הטבע להיות, ונמצא שהצדיקים משתנה הטבע על פי דיבורם. ומי שמסתפק שה' יתברך לא ישלים רצון הנביא או הצדיק הראוי לכן, הנה הוא כמטיל ספק בתורה ושורש משרשיה, וכל שכן במקום שיש בו קידוש ה' שראוי ומחוייב לפרסם שהטבע משועבד ומוכרח לעשות רצון שומרי התורה ומקיימי מצוותיה, ועל זה נאמר (במדבר כ, יב) 'ען לא האמנתם בי', כי כששאלו המים אילו היה משה ואהרן גוזרין **שיבקע הצור ויזוב המים, היה השי"ת בלי ספק מקיים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים**, והיה השי"ת נקדש בזה לעיני כל חן, ובעבור שלא עשו כן אלא באו מפני הקהל כדמות בורחים אל פתח אהל מועד, כמו שפירש החכם ראב"ע, כאילו אין להם עצה מה לעשות, והיה זה בלי ספק חילול ה' וגורם מיעוט אמונה בו ובתורתו לרואים, [והם עליהם השלום אף על פי שעשו זאת לרוב ענותנותם שלא היו רוצים ליטול עטרה לעצמן מבלי מצות ה', מכל מקום נחשב להם לעוון ולמיעוט מפני חילול ה' שנמשך מזה].

עיונים

מעלות התורה

וסיבת החטא היה בעבור שחשבו שכמו שבחורב יצאו המים על ידי הכאה, גם בפעם הזאת לא יצאו אלא על ידי הכאה, וה' צבקות לא כן יעץ שבפעם הראשונה עדיין לא ניתנה תורה ולא היה הטבע משועבד לישראל, אבל עכשיו בשנת הארבעים ראויים הם שיעשה להם נס ושייכנע הטבע מפניהם בדיבורו של משה בלבד. עכ"ד.

ויודעים דברי הירושלמי שהביא הש"ך (ביו"ד סימן קפ"ט ס"ק י"ג) שדרשו חז"ל על הפסוק (תהלים נז, ג) 'לא-ל גומר עלי', בת שלש שנים ויום אחד שנבעלה, ונמנו בית דין לעבר את השנה, בתוליה חוזרין. ופירש ה'חתם סופר' (או"ח סימן י"ד): "והשורש, **דהטבע משועבד לתורה הקדושה**, ובתולה שנבעלה אף על פי שעל פי טבע כבר גדלה זמן הראוי שלא יחזור בתוליה, מכל מקום כיון שעברו בית דין את החודש (השנה) **הטבע משועבדת לתורה והוחלש כוחה וחוזרים בתוליה**", והוסיף החתם סופר חידוש לדינא: "וכן בן י"ג שנה ויום אחד שעל פי הטבע חזקה שהביא ב' שערות, ואם נמלכו בית דין ועיברו את השנה אפילו בדקנוהו ומוצאים בו שתי שערות הרי הם שומא, ואם כבר אכל חלב, ונתחייב חטאת או מלקות, נפטר מחיובו על ידי עבור בית דין". עכ"ד.

וכן כותב ה'נפש החיים' (שער ד' פרק י"ח) בסופו: "ואדרבה **הנכוונות הטבעיים מסורים אלו** כאשר יגזור אומר עליהם, ולכל אשר יחפוץ יטם". [ועיין שם עוד שער א' פרק ג'].

ביאורים

6. **ומתקיים**. הקב"ה מקיים את גזירתו, מאמרו ורצונו של אדם הנושא חן בעיניו. 7. **והגזר אומר ויקם לך**. ותחרוך ציוויך ויתקיים כרצונך. ובמסכת תענית (כג, א) אמרו: "אתה גזרת מלמטה, והקב"ה מקיים מאמרך מלמעלה". ובמסכת מו"ק (טז, ב) איתא: "אמר אלהי ישראל וכו' אני מושל באדם, מי מושל בי? צדיק! שאני גוזר גזרה ו[הצדיק] מבטלה!". 8. **נשיאת חן**. כשמוצא חן בעיני הקב"ה. [ענין 'מציאת חן' הוא שאדם זוכה לקרבתו ולחסדו של הקב"ה יותר מן הראוי לו (שיחות מוסר מאמר ד'). ובפירושו יפה תואר במדרש (ב"ר פכ"ט ד), כתב, שענין חן הוא האהבה שהקב"ה אוהבו]. 9. **וכמו שכתוב**.

מעלות התורה

עיונים

(שמות לג, יז): **גַם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵעָשֶׂה¹⁰ כִּי מֵצֵאתָ חֵן בְּעֵינַי. וְעַל יְדֵי חֵן נִצּוּל נַח מִן הַמַּבּוּל, כְּמוֹ שְׂפָתוֹב (בראשית ו, ח):**

וְנַח מֵצֵא חֵן בְּעֵינֵי ה',¹² וְקִיָּם עוֹלָם מְלֵא. וּבְאֶסְתֵּר:
¹³ כִּרְאוֹת הַמֶּלֶךְ אֶת אֶסְתֵּר הַמֶּלֶכָה עֹמֶדֶת בַּחֲצֵר נִשְׁאָה חֵן בְּעֵינֶיהָ (אסתר ה, ב),¹⁴ וְנִצּוּלוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל.¹⁵ וְדוֹר הַמֶּדְבָּר - יוֹה' נָתַן אֶת חֵן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם¹⁶ וַיִּשְׁאָלוּ וַיִּנְצְלוּ אֶת מִצְרַיִם' (שמות יב, לו),¹⁷ שֶׁנִּבְרַר עַל יְדֵי זֶה כָּל

ביאורים

שה' הסכים עם בקשתו של משה רבינו, ואמר לו: **10. גַם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵעָשֶׂה.** גם את בקשתך זו שבקשת לתת מעלה מיוחדת לישראל - אמלא. **11. כִּי מֵצֵאתָ חֵן בְּעֵינֵי.** הרי שהקב"ה עושה כרצונו של המוצא חן בעיניו, וכך העוסק בתורה גזירתו מתקיימת משום שמוצא חן בעיני ה'. **12. וְקִיָּם עוֹלָם מְלֵא.** שמלוא של עולם יצא מנח ובניו, כי רק הם נִצְלוּ מִן הַמַּבּוּל, ומהם המשיך קיום העולם. **13. כִּרְאוֹת הַמֶּלֶךְ אֶת אֶסְתֵּר וְגו' נִשְׁאָה חֵן בְּעֵינֶיהָ.** כמו שאסתר כשמצאה חן בעיני אחשוורוש נתן לה אחשוורוש כל חפצה, כך המוצא חן בעיני ה' יתברך נותן לו הקב"ה כל חפצו. **14. וְנִצּוּלוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל.** מגזירת המן. **15. דוֹר הַמֶּדְבָּר.** דור יוצאי מצרים שהלכו במדבר אחר יציאתם ממצרים. **16. וַיִּשְׁאָלוּ וַיִּנְצְלוּ אֶת מִצְרַיִם.** בפשטות כוונת הכתוב, שעם ישראל לקחו בהשאלה מיד המִצְרַיִם כלים, תכשיטים ובגדים יקרים, וְרוֹקְנוּ אֶת מִצְרַיִם מִכּוּשָׁה. אמנם רבינו מפרש שגרמו ב'וינצלו את מצרים' על רכוש רוחני, שבידו את כל ניצוצות הקדושה מתוכה, וכמו שאמרו במסכת פסחים (ק"ט, א): "שעשאוהו (שבני ישראל עשו את מצרים) כמצולה (-מעמקי הים) שאין בה דגים". ולא נשאר בהם שום ניצוץ קדושה, והיתה גאולת השכינה לגמרי (ראה פרי עץ חיים שער הקר"ש פ"ג). **17. שֶׁנִּבְרַר**

מעלות התורה

עיונים

קדושה בכל העולם כולו, ותפקידם של עם ישראל לברר אותם נצוצות קדושה ולהחזירם למקומם ולשורשם. זה מה שאמרו חז"ל בפסחים (פז, ב): "אמר רבי אלעזר: לא הגלה הקב"ה את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים, שנאמר (הושע ב, כה): 'וְזָרְעָתָהּ לִי בָאָרֶץ', כלום אדם זורע סאה אלא כדי להכניס כמה כורין". [כך נמשלה הגלות לזריעה ללמד שהקב"ה הגלם כדי שיתברו על ידי שיתוספו עליהם גרים]. וכבר הקשה ב'בן יהודע' שם, שאין כל כך הרבה גרים? וביאר שכוונת הגמרא שניצוצי הקדושה המעורבים בדומם, צומח, חי, מדבר, שהם נקראים גרים, ועם ישראל כששומרים את התורה ומקיימים מצוות בגלות מתקנים ומעלים אותם נצוצות הקדושה המפוזרים בכל אותם המקומות. יעוין שם עוד.

והנה במצרים יוסף הצדיק התחיל בעבודתו עבודת הקודש בבירור אותם נצוצות הנמצאים במצרים, וזו הייתה עבודתו הטמירה הרמוזה בתורה שצבר בר כחול הים, ובני ישראל בתקופת היותם בארץ מצרים וביחוד בצאתם משם השלימו עבודת קודש זו, ואמרו חז"ל בפסחים (ק"ט, א): "אמר רב יהודה אמר שמואל: כל כסף וזהב שבעולם, יוסף לקטו [תמורת התבואה שמכר בשבע שנות הרעב] והביאו למצרים, שנאמר (בראשית מז, יד): 'וַיִּלְקֹט יוֹסֵף אֶת כָּל הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא וְגו'.' אין לי אלא שבארץ מצרים ושבארץ כנען, בשאר ארצות מנין? תלמוד לומר (שם מא, נז): 'וְכָל הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרִימָה' וְגו'. וכשעלו ישראל ממצרים [בזמן יציאת מצרים, וטלו מן המצרים את כל הכסף והזהב] והעלוהו עמהם, שנאמר (שמות יב, לו): 'וַיִּנְצְלוּ (וּרוֹקְנוּ) אֶת מִצְרַיִם'. רב אסי אמר: עשאוהו כמצודה זו שאין בה דגן. רבי שמעון [בן לקיש] אמר: כמצולה (מעמקי הים) שאין בה דגים". ע"כ הגמרא. וביאר ב'בן יהודע', דלא פליגי הנך תרי לשונות, דמאן דאמר כמצולה שאין בה דגים מדבר ברכוש הגשמי שנתרוקנה ארץ מצרים מן הממון הרב שהיה ברשותם, ומי שיבוא אליה אינו יכול להרויח ממנה כי לא ימצא בה כלום, כאדם היורד למצולה שלא ימצא שם דגים, ומאן דאמר כמצודה שאין בה דגן מדבר ברכוש הרוחני, שלא נשאר בה ניצוץ קדוש שבידו הכל ממנה.

ביאורים

על ידי זה כל נצוצות הקדושה מן הקליפות. ראה עיונים.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

נְצוּצוֹת הַקִּדְשָׁה מִן הַקְּלָפוֹת, ¹⁸וְעַל יְדֵי זֶה ¹⁹זָכָה ²⁰לְכָל הָעֵשָׂר בְּעוֹלָם הַזֶּה.

²¹וְכֵן כָּתִיב (בראשית לט, כג): 'אֵין שָׂר בֵּית הַסֵּהָר רָאָה אֶת כָּל מְאוֹמָה בְּיָדוֹ, פְּרוּשׁ, ²³שָׂר נָשָׁל

מוסיף ה'בן איש חי' ומבאר: שכיון שבני ישראל תיקנו והעלו את כל אותם ניצוצות קדושה למקורו ושרשם לכן נאסר עליהם לחזור למצרים כמו שכתוב בתורה, שהרי כל תכלית גלות עם ישראל לבין אמות העולם היא כדי לברר את אותם ניצוצות המפוזרים שם וכמו שנתבאר לעיל, וכיון שבמצרים הכל תוקן הרי שאסור לעם ישראל לחזור לשם.

וסיים ה'בן יהודע' שזהו שאמרו חז"ל כמצודה שאין בה דגן דאז אין עוף נפנה אליה, כן נשמות ישראל שנקראו עופות אין נכנסים בה עוד כי לא ימצאו שם דגן שהם הנצוצות קדושה.

זהו שכתב רבינו כאן, שנברר על ידי אותה מצוה של השאלת כלי כסף וכלי זהב כל ניצוצות הקדושה שהיו במצרים מהקליפות.

ביאורים

18. ועל ידי זה. על ידי שנתן ה' את חנם בעיני מצרים. **19. זכה.** צ"ל: 'זכו', דזה מדובר על עם ישראל. **20. לכל העושר בעולם הזה.** כמו שאמרו בפסחים (שם): כל כסף וזהב שבעולם, יוסף לקטו והביאו למצרים, וכשעלו ישראל ממצרים העלוהו עמהן, שנאמר: 'וַיִּנְצְלוּ אֶת מִצְרָיִם'. **21. וכן כתיב.** דבר נוסף מצינו שזוכה האדם על ידי חן זה שהוא מקבל אצל הקב"ה. **22. אין שר בית הסוהר רואה את כל מאומה בידו.** בפשטות כוונת הכתוב לומר, שהממונה על בית המאסר לא היה בודק ומבקר שום דבר מכל מה שנמסר לניהולו של יוסף. אמנם רבינו מפרש שנזמן בפסוק זה על גיהנום. **23. שר של גיהנום.** 'גיהנום' מכונה 'בית הסוהר', כמו שאמרו במסכת שבת (קנב, ב): 'נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד וכו' ושל רשעים זוממות והולכות', ופירש

ג. התורה מצילתו מכל פגעים רעים. במסכת ברכות (ה, א) איתא: "אמר רבי שמעון בן לקיש, כל העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו, שנאמר ובני וכו'". בטעם הדבר שהיסורין בדילין הימנו על התורה, ביאר המהר"ל (נתיבות עולם, נתיב היסורין פ"א): "כי היסורים הם חסרון באדם, והתורה

גִּיהֶנָם לֹא יוּכַל לְרַאוֹת עָלָיו שׁוֹם עֲנִין רַע אֲשֶׁר חָטָא, ²⁴בְּאֲשֶׁר ה' אָתָּה' – ²⁵זו התורה, שְׁמַעְלַת חָן. וְגַם מַעֲשָׂיו מַצְלִיחִין, כְּמוֹ שְׁנֹאמַר (שם): וְאֲשֶׁר הוּא עוֹשֶׂה, ה' מַצְלִיחַ בְּיָדוֹ.

גם ^(ג)התורה מצילתו ²⁷מכל פגעים רעים בעולם הזה ובעולם הבא,

מסולקת מן החסרון, אלא היא השלמת הכל, ולכן התורה מגביהה ומעלה את האדם שאין יסורין שולטין בו, שהרי התורה היא תמימה, ובמדרגת התורה אין חסרון רק תמימות. ובעיני יעקב (ברכות שם, ד"ה אמר ריש לקיש) ביאר, הואיל ומי שיש לו יסורין בגופו חייב אינם חיים, ובתורה הרי נאמר 'כי הוא חי', ולכן על ידי התורה ניצול מיסורין. והמלא הרועים (הובא בספר קהלת יעקב, יולס, דרוש יג) ביאר, משום שהיסורין באים מחמת הטבע, וכאשר עוסק אדם בתורה הוא למעלה מן הטבע, ולכן לא תשלט בו הטבע.

ביאורים

רש"י: חבושות בבית הסוהר, בחושך בלא אורה ושלוה (רמ"ג). **24. באשר ה' אתו.** בשביל שה' איתו (רש"י). **25. זו התורה שמעלת חן.** שעל ידי שעוסק בתורה הוא קרוב להקב"ה. ופסוק זה הוא המשך לפסוק 'ויהי ה' את יוסף...' ויתן חנו בעיני שר בית הסוהר, הרי שעל ידי שה' אתו, הוא מוצא חן בעיניו, ואין שר של גיהנום רואה בו דברים רעים שבגינם מגיע לו ליפול בגיהנום. **26. ואשר הוא עושה ה' מצליח בידו.** וכל דבר וענין שהיה יוסף עושה, ה' היה מסייע לו להצליח בו. **27. מכל פגעים רעים.** מכל המזיקים והמחבלים והמכשולים הרעים.

מעלות התורה

עיונים

²⁸ כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (משלי ו, כב):
²⁹ בְּהִתְהַלֵּךְ תִּנְחָה אֹתָךְ ³⁰ וְכו',
 וּבְכִתִּיב (שם ב, יא-יב): ³¹ מִזְמָה תִּשְׁמַר

הק' (ח"ג רטז, ב): "כל דאשדל באורייתא בטל מיניה חיובא דכוכביא ומזלי", והארץ בזה ה'אליה רבה' (סימן מז סק"ג) דאף על פי שאמרו (מו"ק כח, א) "חיי בני ומזוני - לא בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא", מכל מקום כבר כתבו תוספות במסכת שבת (קנו, א ד"ה אין) "על ידי זכות גדול משתנה המזל", ויגיעת התורה היא ה"זכות גדול" שיש בידה הכח לשנות ולהפוך המזל מרע לטוב. ולפי זה יש שביארו בזה מה שפירש רש"י (ויקרא כו, ג) "אם בחקתי תלכו - שתהיו עמלים בתורה", ורבים תמהים מהיכן מצא רש"י רמז לעמל בתורה? אלא כי באותה פרשה נתבארו הרבה בבני [והפירתי אתכם והרביתי אתכם] חיי [והשבתי חיה רעה מן הארץ וחרב לא תעבור בארצכם] ומזוני [ואכלתם ישן נושן וישן מפני חדש תוציא], והלא עניינים אלו אינם תלויים במעשים ובזכויות אלא במזל, לפיכך הקדים רש"י שיהיו עמלים בתורה וממילא יוכלו לשנות המזל ולזכות לכל אותן ברכות.

ביאורים

28. כמו שכתוב. לגבי התורה. 29. בהתהלך תנחה אותך. בעולם הזה (אבות ו, ט). העולם הזה הוא מקום ה'הילוך' של האדם, שהרי זהו הפרוזדור שבו מכין האדם את עצמו אל העולם הבא, כמו שֶׁהִתְהַלֵּךְ נע לקראת מחוז חפצו. התורה מנהיגה ומוליכה את האדם בעולם אל המקום הראוי לו בעולם הבא (דרך חיים). 30. וכו'. המשך הפסוק הוא: "בשכבך תשמור עליך, והקיצות היא תשיחך". ובאבות (שם) דרשו: "בשכבך תשמור עליך - בקבר, והקיצות היא תשיחך - לעולם הבא". כלומר, התורה תגן עליך לאחר מותך, ותשמור עליך מייסורי הגיהנום וחיבוט הקבר. וכן לעת התחיה, ביום הדין הגדול, התורה 'תשיח' עבורך, כלומר, תמליץ בידך בדברים טובים (מחזור ויטרי). 31. מזימה תשמור עליך תבונה תנצרך. חדות השכל שרכשת מהתורה היא שתשמור עליך, וכוח התבונה שבה היא שתנצור אותך. [ובמדרש משלי (ב, יא) דרשו: 'מזימה תשמור עליך תבונה תנצרכה' - אם נתת צווארך בעולה של תורה, היא

עיונים

מעלות התורה

ד. ועל ידי התורה הוא
 מְדַבֵּק בְּשֵׁמוֹ יִתְבָּרַךְ.
 הדביקות בבורא
 יתברך הטובה והנכונה
 ביותר היא - על ידי
 התורה.

על הפסוק (שיר השירים א, ב): "כי טובים דודיך מיין", במדרש (ילקוט שמעוני שיר השירים, רמז תתקפא) אמרו: "מיינה של תורה". ועל כך אמר רבי מנחם מנדל מקוצק: ישנם כמה אופנים ודרכים שבעזרתם יוכל האדם להידבק בבורא יתברך, אך הדביקות הטובה והנכונה ביותר היא - על ידי התורה. זו כוונת הפסוק: "כי טובים דודיך", ואיך? על ידי יין - יינה של תורה! (שם משמואל; להבות קודש עמוד צב).

כתב ב'אור תורה' (אות י"א) זו"ל: "ובאמת עיקר הדביקות בו יתברך, הוא העסק בתורה וכו', וכל התורה שמותיו של הקב"ה הכל מדותיו יתברך, שבתורה הודיע את דרכו וכו', והיאך ידע מדותיו להתדבק בהם, אם לא יעסוק בתורה יומם ולילה, אשר היא מבארת בפרטות כל המצוות כללותיהם ופרטותיהם, שמדותיו יתברך אשר הם רוחניים למעלה, הם נתגשמו ונתלבשו בפרטי המצוות בעולם הזה על פי התורה. עכ"ל.

איתא במסכת נדרים (סב, א): 'לאהבה את ה' אלוךך לשמוע בקולו ולדבקה בו' (דברים ל, כ), שלא יאמר אדם אקרא שיקראוני חכם וכו', אלא למוד מאהבה. וכתב על כך המהר"ל (נתיב המהר"ל (פ"ז), זו"ל: ביאור זה כי לאהבה אל השם יתברך הוא הדביקות בו יתברך, ואי אפשר שתהיה כי אם על ידי לימוד התורה שהוא הדביקות בו יתברך, "ואם ילימד תורה לשום כוונה אחרת לא יקנה על ידי התורה הדביקות בו יתברך", וכדכתיב 'לאהבה את ה' אלוךך ולדבקה

ביאורים

תנצרך, היך מה דתימא: 'בהתהלך תנחה אותך' - בעולם הזה, 'בשכבך תשמור עליך' - בשעת מיתה, 'הקיצות היא תשיחך' - לעתיד לבוא. 32. להצילך מדרך רע. ובכך תינצל מללכת בדרך מסוכנת. 33. הוא מדובק בשמו יתברך. וממילא מלבד מה שניצול על ידי זה מכל פגעים רעים, עוד יש לו שמירה והשגחה וסייעתא דשמיא.

מעלות התורה

עיונים

בו, ולכן מפרש הכתוב 'לאהבה את ה' אלוֹקֶיךָ' שילמוד מאהבה ולא לשם כבוד. עכ"ל. מבואר בדבריו שמתוך לימוד שלא לשמה אי אפשר להגיע לדביקות בו יתברך. וכן כתב גם הקרן אורה בביאור הסוגיא הנ"ל עיי"ש ד"ה תניא. ונפקא מינה גם לקיום מצות עשה ד'בו תדבק' שכתבו האחרונים שאפשר לקיימה גם בלימוד התורה, דעיי' בספר 'המקנה' (פתחא זעירא אות י"ב) וז"ל: כי תלמידי חכמים מקיימין 'ובו תדבק' על ידי עסק בתורה שהוא דביקות בו יתברך, כמו שאמרו בזוהר: כולי אורייתא שמא דקוב"ה הוא, אלא שאי אפשר לכל ישראל לדבק דביקות תמידית בעסק התורה וכו', ועל זה אמר הדבק בתלמידי חכמים והוא ענין מה שאמרו ביששכר וזבולון וכו', ועל ידי הדביקות בתלמידי חכמים הדביקים בתורת ה' מתקיים בכל ישראל 'ובו תדבקו'. עכ"ל. (וכן כתב גם בספרו 'הפלאה' כתובות צו, א. וכן כתב גם ה'פני יהושע' שם קיא, ב).

ולפי דברי המהר"ל וה'קרן אורה' הרי שאי אפשר לקיים מצות עשה 'ובו תדבק' על ידי לימוד התורה אלא כשלומד מאהבה. אמנם אפשר דגם זה נכלל במה שאמרו חז"ל דמתוך שלא לשמה בא לשמה, דסופו לבוא אל הלשמה הגמור דהוא לימוד מאהבה ויקיים אף הוא לאהבה את ה' אלוֹקֶיךָ לשמוע בקולו ולדבקה בו (בתורתו יהגה, ח"א סימן כ"א, ועיי"ש עוד שהארץ בזה).

עיונים

מעלות התורה

[כא]

א. אין עני אלא בדעת. הנה בשולחן ערוך (או"ח סימן ד' סעיף י"ח) כתב, על דברים הצריכים נטילת ידים ולא נטל, אם תלמיד חכם הוא תלמודו משתכח, ואם אינו תלמיד חכם יוצא מדעתו. ע"כ. וכתב רבי מרדכי אפוליון זצ"ל, שרואים מזה ש'משכח תלמודו' הושווה ל'יוצא מדעתו'. ולכאורה העונש של האיננו תלמיד חכם שיוצא מדעתו חמור יותר מעונש

ביאורים

1. נקרא עני. "עני מתורה ומצוות הוא העניות האמיתי" (שע"ת או"ח סו, ו). [וכך אמרו חז"ל בנדרים מא, א: אין עני אלא בדעת, עיי"ש. ובזוהר (רע"מ ח"ב צג, א): דעני לאו איהו בר נש אלא מן התורה ומן המצוות, אשתמודע דבתר דאוקמוה מארי מתניתין אין עני אלא מן התורה ומן המצוות, דעתר א דבר נש אורייתא ומצוות, עיי"ש. וכן הוא בהקדמת תיקוני זוהר ה, ב: לית חוסר ועניות כחוסר דאורייתא ופקודייא טבין, כמה דאוקמוהו מארי מתניתין: אין עני אלא מתורה ומן המצוות (רמ"ג)]. 2. אין עני אלא בדעת. שכשחסרה לאדם ידיעת והבנת התורה, אין לך עניות גדולה מזו. 3. וחסר הוא מכל מיני עידונין. שמצינו שתענוגי התורה גדולים מכל התענוגים, כדכתיב בשיר השירים (פ"א): 'כי טובים דודיך מיין', ופירש"י: כי טובים לי דודיך מכל משתה יין, ומכל עונג ושמחה וכו', על שם שנתן להם תורתו, ודיבר עמהם פנים אל פנים, ואותם דודים עודם ערבים עליהם מכל שעשוע, ומובטחים מאתו להופיע עוד עליהם, לבאר להם סוד טעמיהם ומסתור צפונותיהם, ומחלים פניו לקיים דברו, ע"כ. ובמדרש שהש"ר (פ"א) איתא: "מה שמן מעדן הראש והגוף, כך דברי תורה מעדנים הראש והגוף, שנאמר 'נר לגלי דברך'". [להלן (סוף אות כא) כתב רבינו על מי שזוכה לחדש חידושים בתורה "וגם על ידי חידושים, מתחדשים ומתגדלים עידונים תמיד לאין תכלית"]. 4. כמו שכתוב בזוהר הקדוש. יתכן

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

(ב) וְעַל יְדֵי הַתּוֹרָה נִקְרָא 'עֲשִׂיר',

כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שם ח, יח):

⁵עֲשִׂיר וְכָבוֹד אֹתִי, וְכָתִיב (שם ג, טז):

התלמיד חכם שרק משכח תלמודו.

אכן האמת היא שעונש התלמיד חכם והאינו תלמיד חכם שווים הם, ומשום

שהתורה היא החיים של האדם, כי הם חיינו ואורך ימינו, ומשכח תלמודו הרי הוא חסרון חיים, וכמיתה הם חשובין. וכלשון הרמב"ם (בפ"ז מהל' רוצח ה"א): "וחיי בעלי חכמה ומבקשיה בלא תלמוד כמיתה חשובין", ע"כ. וכזה דרבי יוחנן כשהיה חסר לו רווחא שמעתתא של ריש לקיש, יצא מדעתו (כמובא בגמרא ב"מ פד, א). ורבי יוחנן הקפיד שיאמרו דבר שמועה משמו, (כמבואר ביבמות צו, ב), ומשום דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בר יוחאי (שם צו, א): כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר, וכתב רש"י בד"ה שיאמרו דבר שמועה מפיו בעולם הזה זו"ל: שהיו שפתי נעות בקבר כאילו אני חי, עכ"ל. ונראה דרבי יוחנן הקפיד על רצונו בחיים גם לאחר פטירתו ('מאור למלך', נדרים, פתיחה).

ב. ועל ידי התורה נקרא עשיר. במסכת אבות (ד, א) תנן "איזהו עשיר השמח בחלקו". כתב בספר 'בית אבות' (לרבי חיים פאלאג'י), שיש לפרש שמדבר כאן על עשיר בלימוד התורה, כמו שאמר רבא בגמרא (ב"ב קמה, ב) שהפסוק (משלי טו, טו) 'כל ימי עני רעים' נאמר על בעל משנה, שכיון שאינו יודע את הטעמים שנתנו האמוראים בדניי המשניות, הרי הוא בצער כיון שאינו מבין את הטעמים והדינים על בוריים, 'וטוב לב משתה תמיד' (משלי שם) הוא בעל גמרא, שלבו מיושב עליו מאחר שיועד את טעמי המשניות והדינים.

ביאורים

שכוונת רבנו למה שכתוב בזהר ח"ב קעו, ב בהקדמת ספד"צ, דמי שיועד רק את כלל החכמה ואינו יודע הפרטים, 'לא ידע בכללו עדונין דמהניין דנפקין מההוא כללא'. ובזהר רע"מ ח"ג רעא, ב: 'לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי' - ודא נהמא דאורייתא דבכתב, ויינא דאורייתא דבעל פה, ותמן כמה מטעמים מיני טעמי תורה, דמתיקין מכל מאכלין ועדונין דעלמא ודמלאכא (רמ"ג).

5. עושר וכבוד אתי. עושר וכבוד ישיגו בזכות התורה.

ועוד אמרו שם בגמרא 'עתיר משח עתיר כמס' זה בעל שמועות, ופירש הרשב"ם (ד"ה זהו) שיועד הלכות וממורות האמוראים, והיינו שנקרא עשיר. וזה מה שאמר התנא איזהו עשיר השמח בחלקו, כלומר נקי קרא עשיר בלימוד התורה, דווקא מי שהוא שמח

⁶כְּשִׁמְאוּלָה עוֹשֵׁר וְכָבוֹד, ⁷וְכָתִיב (שם ח, יא): ⁸טוֹבָה חֲכָמָה מִפְּנִינִים, ⁹לְהִנָּחִיל אוֹהְבֵי יֵשׁ וְאוֹצְרוֹתֵיהֶם אֱמֶלָא' (שם פסוק כא), ¹⁰טוֹב פְּרִי מַחְרוּץ וּמִפֹּז' (שם פסוק יט), ¹¹לֹא יַעֲרֹכֶנָּה זָהָב וְזִכּוּכִית וְתַמּוּרְתָּהּ כָּלִי פֹז' (איוב כה, יז), ¹²הַנְּחַמְדִּים מִזָּהָב

בלימודו, וזה בעל הגמרא שעל ידי שיועד ומבין טעמי הדינים והמשניות יש לו שמחה בלימודו, וגם נקרא שמח 'בחלקו', משום שהבנת הדברים הוא חלקו שלו, שלא קיבלה מרבו.

ביאורים

6. כְּשִׁמְאוּלָה עוֹשֵׁר וְכָבוֹד. לאותם הלומדים שלא לשמה, והיינו או בשביל ממון או בשביל כבוד, יהיה להם גם כן עושר וכבוד (הגר"א). **7. וְכָתִיב טוֹבָה וְזו'. מִכָּאן וְאֵילָךְ** מצטט רבינו פסוקים המשבחים את התורה שהיא יקרה וחשובה יותר מדברים גשמיים חשובים ויקרי ערך ומתענוגות בני אדם. וממילא מובן מאותם הפסוקים שהלומד תורה נקרא עשיר, שהרי התורה חשובה ויקרה יותר מאותם העניינים. **8. טוֹבָה חֲכָמָה מִפְּנִינִים.** טובה ומועילה התורה יותר מפנינים ומרגליות. **9. לְהִנָּחִיל אוֹהְבֵי יֵשׁ וְאוֹצְרוֹתֵיהֶם אֱמֶלָא.** לתת למקיימי מצוותי מאהבה, נחלה גדולה בעולם הנצחי, ושפע רב באוצרותיהם בעולם הזה. **10. טוֹב פְּרִי מַחְרוּץ וּמִפֹּז.** טובים הם קניני הרוח מקניני החומר היקרים ביותר. ['פריי' - זו התורה (משנת רבי אליעזר פי"ג), והיא טובה ממני הזהב]. **11. לֹא יַעֲרֹכֶנָּה זָהָב וְזִכּוּכִית וְתַמּוּרְתָּהּ כָּלִי פֹז.** אי אפשר להשוות את התורה לזהב וזכוכית יקרה, ולהחליפה בכלי זהב משובח, כיון שהתורה יקרה ומשובחת הרבה יותר. **12. הַנְּחַמְדִּים מִזָּהָב וּמִפֹּז רב.** דברי התורה יתירים על כל תענוגי העולם הזה, כי הם דברים שהמשכילים חומדים אותם יותר מזהב

מעלות התורה

ומפז רב' (תהלים יט, יא), ¹³לְרִיחַ שְׁמִנִּיךָ טוֹבִים' (שה"ש א, ג), ¹⁴כִּי טוֹבִים הִדִּיךָ מִיָּיִן' (שם פסוק ב), ¹⁵וּבְלֹא מַחִיר יִין וְחֶלֶב' (ישעיה נה, א), ¹⁶טַבַּחַת טַבַּחַת מִסֶּכֶה יִינָה, אֶף עֲרֶכֶה שְׁלֶחֶנָה' (משלי ט, ב).

וּלְכֹאזְרָה אֵינוּ מוֹכֵן, מָה הוּא הַשְּׂכַח שֶׁהַתּוֹרָה הִיא מַעֲלָה מִכֶּסֶף וְזֶהְבַּ וְאַבְנִים טוֹבוֹת וּמִרְגָּלִיּוֹת וּמִכָּל מֵאָכָלִים וּמִשְׁקִים טוֹבִים, וְחֶלֶא כָּל אֱלוֹ ¹⁷הֵם

ביאורים

ומאבנים יקרות מרובים, כי הזהב והפז אינם מביאים תועלת אלא בעולם הזה, אבל התורה מועילה לאדם בעולם הזה ובעולם הבא (רש"י, אבע"ז ורד"ק).
13. לריח שמניך טובים. כנסת ישראל אומרת לה': ההתבשמות מתורתך נעימה לי. [ממשיל את התורה לשמנים וריחניים ותמרוקים]. **14. כי טובים דודיך מיין.** עדיפה לי הדבקות בך, יותר מכל מעדני עולם. **15. ובלא מחיר יין וחלב.** תלמדו בחינם את כל חכמות התורה שנמשלה ליין וחלב. הרי שהתורה חשובה ויקרה מכל מעדני עולם שבדרך כלל מצויים אצל העשירים, ולכן הלומד תורה הוא ה'עשיר' האמיתי. **16. טבחה טבחה מסכה יינה, אף ערכה שלחנה.** חכמת התורה שוחטת ומכינה את ארוחתה, ממזגת בטוב טעם את יינה, וגם עורכת את שולחנה במיני מטעמים. [התורה היא מזון הנפש, ולכן הכתוב מדמה את התורה כמכין כל מיני מאכל לסעוד הלב, שכן דברי החכמה יסעדו את הלב בל ינוע מרוחות וסערות שהם ציורי היצר המחרידיים אותו, ומסיכת היין רומז לדברי הבינה, שהיין משמח את הלב ויינשא אותו, וכן הבינה תוציאהו להבין דבר מתוך דבר ולהרחיב רוח בינתו. ואף עורכת שולחנה במיני ממתקים ויתר עניני סעודה, שזה רומז על הדעת שכולל כל מיני ידיעות שבעולם (מלבי"ם)]. **17. הם גשמיים.** הם דברי חומריים וארציים.

עיונים

מעלות התורה

ג. שהיא כולה שמותיו של הקב"ה. בספר 'נפש החיים' (שער ד' פרק יט) כתב, וז"ל: ושם ה' נקרא עליו, כי התורה כולה שמותיו של הקב"ה, כמאמרם ז"ל (ברכות כא, א): "מנין לברכת התורה

לפניה מן התורה, שנאמר (דברים לב, ג) 'כי שם ה' אקרא' וגו'". וכן למדו (ברכות ו, א) שהעוסק בתורה שכינה שריה עמו, דכתיב (שמות כ, כ) 'בכל המקום אשר אזכיר את שמי' וגו'.

ובזוהר משפטים (קכד, א) (בתרגום): "כל מי ששומר דרכי התורה ועוסק בה כמי שעוסק בשם הקדוש, שלמדנו שהתורה כולה היא השם של הקב"ה, ומי שמתעסק בה כאילו עוסק בשם הקדוש, משום שהתורה כולה היא שם קדוש אחד שם עליון, שם שכולל כל השמות, ומי שגורע אות אחת ממנה כאילו עושה פגם בשם הקדוש. עכ"ל.

ובפרשת ויקרא (יג, ב): "ר"א פתח כל זאת באתנו ולא שכחנו וגו' ולא שכחנו דברי תורתך. מכאן למדנו כל מי ששוכח דברי תורה ואינו רוצה לעסוק בה, כאילו שוכח את הקב"ה, כי התורה כולה היא שמו של הקב"ה". ושם דף י"ט סוף ע"א: "כי התורה כל העוסק בה מתעטר בעטרות שמו הקדוש, כי התורה היא שם הקדוש ומי שעוסק בה מתרשם ומתעטר בה שם הקדוש ואז יודע דרכים הסתומים וסודות העמוקים".

ולכן, גם מזה הטעם אמרו, ד"קודשא בריך הוא ואורייתא חד", כי הוא ושמייה חד הוא, כמו שכתב בזוהר (יתרו ז, ב): "והתורה כולה היא שם אחד שם הקדוש של הקב"ה ממשי, אשרי חלקו של מי שזכה בה. שמי שזכה בתורה זכה בשמו הקדוש

ביאורים

18. שהיא בתכלית הרוחניות. ואם כן איזהו השתוות ודמיון יוכל לדמות ענייני התורה ורוחניותה לעניינים של גשמיות עולם הזה. **19. כל העולמות העליונים.** על אף שהם עניינים רוחניים. **20. אליה.** אל התורה. **21. שהיא**

מעלות התורה

עיונים

ממש. ר' יוסי אמר בהקב"ה ממש זכה, כי הוא ושמו אחד הוא.
ולכן אמר בתנא דבי אליהו (רבה, פ"ח ד"ה ד"א) שכל מי שעושה מריבה על תלמיד חכם, כאילו עושה מריבה על מי שאמר והיה עולם, שנאמר (במדבר כו, ט) 'הוא דתן ואבירם וכו' בהצותם על ה'.

לכן, כאשר האדם בא בשם ה', הכל יראים ומזעזעים ממנו, כמו שכתוב (דברים כח, י) 'וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך', וכמו שכתוב (תהלים צא,) 'כי בי חשק ואפלטוהו אשגבהו כי ידע שמי'. כי 'בי' חשק, בו יתברך ממש כביכול, כנ"ל. עכ"ל 'נפש החיים' (ועיי"ש עוד).

בכתבי הרמב"ן (ח"א ע' קס"ז) כתב וז"ל: "עוד התורה מאירת עינים בדברים גדולים מכל אלו, היא החכמה הנעלמת מעיני כל חי, ורחבה מני ים, והוא שכל התורה כולה שמותיו של הקב"ה. ובכל פרשה ופרשה יש בה שם שבו נוצר הדבר או שנעשה בו או שנתקיים אותו ענין בו. ויש במקצת זה ספר, והוא הנקרא שמוש תורה [כלומר, שבספר זה מבוארים סגולות ושמות הקדושים ושמות המלאכים היוצאים מהפסוקים של התורה כסדר כל התורה (סדר הדורות)], שמפרש בפרשיות שמוש כל אחת מהן והשם היוצא ממנה והיא יוצא ממנה והיאך משתמשים בה. אבל יש לנו קבלה שיותר ממה שכתוב בספר ההוא הם שמות. כל התורה כולה, מבראשית עד ליעני כל ישראל, כלה שמות. לכן נפסל ספר תורה בחסרון אות אחת או ביתרון. ואילו כתב אדם 'ה' ימלך לעולם ועד', מלא וי"ו, פסל ספר תורה כולו, וזה סבור שלא הזיק כלום. ומזה ידע משה רבינו על"ה כל מה שיכול שום נברא לידע ולהבין. וכן בנביאים, מפרשת מרכבה של יחזקאל יוצאים שמות של פתחי היכלות, ומפרשת בקעה (יחזקאל לז) יוצא השם שבו אדם מחיה מתים. ודבר נודע לרבים (עיי"ן רש"י סוכה מה, א), כי מפסוקי ויסע, ויבוא, ויט, (שמות טו, יח), יוצא שם של שבעים ושתיים אותיות שבו משתמשים חסידי הדורות היודעים אותו להמית ולהחיות, לנתוש ולנתוך, ולהאביד ולהרוס, לבנות ולנטוע". עכ"ל. ולמדנו שכל התורה כולה שמותיו של הקב"ה ובכל פרשה ופרשה יש בה השם שממנה נוצר הדבר.

ובהקדמתו לספר בראשית כתב הרמב"ן ז"ל: "עוד יש בידינו קבלה של אמת, כי כל התורה כולה שמותיו של הקב"ה, שהתיבות מתחלקות לשמות בענין אחר, כאילו תחשוב על דרך משל כי פסוק 'בראשית' יתחלק לתיבות אחרות וכו', מלבד צירופים וגומטריאותיהם של שמות. וכבר כתב רש"י בפירושו בתלמוד (סוכה מה, א ד"ה

מעלות התורה

עיונים

(אני) ענין השם הגדול של שבעים ושנים באיזה ענין הוא בשלשה פסוקי 'ויסע', 'ויבא', 'ויט' (שמות יד, ט-כא). ומפני זה ספר תורה שטעה בו [באות אחת] במלא או בחסר פסול. כי זה הענין יחייב אותנו לפסול ספר תורה שיחסר בו וי"ו אחת מן מילת 'אותם', שבאו מהם ל"ט מלאים בתורה, או שיכתוב הוי"ו באחד משאר החסרים, וכן כיוצא בזה, אף על פי שאינו מעלה ואינו מוריד כפי העולה במחשבה. וזהו הענין שהביא גדולי המקרא למנות כל מלא וחסר בכל התורה והמקרא, ולחבר ספרים במסורת עד עזרא הסופר הנביא, שנשתדל בזה, כמו שדרשו (מגילה ג, א) מפסוק (נחמיה ח, ח): ויקראו בספר תורת האלקים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא. ונראה שהתורה הכתובה באש שחורה על גבי אש לבנה, כענין הזה שהזכרנו היה, שהיתה הכתיבה רצופה בלי הפסק תיבות, והיה אפשר בקריאתה שתקרא על דרך השמות, ותקרא על דרך קריאתנו בענין התורה והמצוה [כלומר, שתקרא בדרך השמות, ותקרא בדרך אחרת, על דרך קריאתנו בענין התורה והמצוה], ונתנה למשה רבינו על דרך חילוק קריאת המצוה, ונמסר לו על פי קריאתה בשמות". עכ"ל הרמב"ן.

וכן דרשו בגמרא (עירובין יג, א): כשבאתי אצל רבי ישמעאל אמר לי בני מה מלאכתך, אמרתי לו לבלר אני, אמר לי בני הוי זהיר במלאכתך שמלאכתך מלאכת שמים היא, שמא אתה מחסר אות אחת או מויתר אות אחת נמצאת מחריב את כל העולם כולו. וברש"י (שם ד"ה מחסר) שם פירש כגון 'וה' אלהים אמת' אם תחסר אל"ף, הרי אתה מחריב, 'וידבר ה' אם תוסיף אות אחת ותכתוב 'וידברו', נמצאת מחריב. וראה בתוס' (ד"ה או) שם שפירש כגון שכתב 'בראשית בראו', ועיין שם במהרש"א שכתב שהתוספות ביארו רק את 'אם אתה מויתר' ולא ביארו את 'אם אתה מחסר', ופירש המהרש"א כדברי רבינו ז"ל: "ויש לומר בפשיטות גם בחסר, לפי שהתורה באותיותיהם הם שמותיו של הקב"ה והוא דרך הנסתר של התורה שהיתה כתובה לפניו באש שחורה על גבי אש לבנה ובהן ברא הקב"ה את עולמו ומקיימו, ונמצא המחסר אות אחת הרי הוא מחריב קיומו". עכ"ד. [וע"ע בבן יהוידע מה שכתב בזה].

במסכת בבא בתרא (טו, א): "אפשר משה מת וכתב 'וימת שם משה' (דברים לד, ה), אלא עד כאן כתב משה, מכאן ואילך כתב יהושע, דברי ר"י... אמר לו רבי שמעון, אפשר ספר תורה חסר אות אחת... אלא עד כאן הקב"ה אומר, ומשה אומר וכותב, מכאן ואילך הקב"ה אומר, ומשה כותב בדמיו". ע"כ הגמרא. ויש לתמוה היאך כתב

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

**הקב"ה, וְכָל שֶׁכֶּן תַּעֲנִיגוֹת בְּנֵי הָאָדָם
בְּעוֹלָם הַזֶּה ²²הַגְּשָׁמִיִּים.**

**וְכָן יֵשׁ לְתַמּוּהָ עַל מַה שֶּׁמִּבְּאֵר
בַּמִּדְבָּרִים, שֶׁהַצְדִּיקִים
²³מִכְתִּירִים לָהֶם בְּכַתְרֵיהֶם שֶׁל אֲבָנִים
טוֹבוֹת וּמִרְגְּלִיּוֹת, ²⁴וְחַפּוֹת שֶׁל זָהָב,
וְאֲבָנִים טוֹבוֹת, ²⁵וְשִׁלְחָנוֹת בְּמוֹהָם**

משה 'וימת שם משה'
בעודו חי, ואף אם כתב
זאת בדמעה?

וביארו המפרשים,
ד'בדמעה' היינו בדימוע,
בעירוב האותיות
והתיבות [מלשון
'מלאותך ודמעך'
(שמות כב, כח), או
תרומה ה'מדמעת'
בחולין]. שכן אותיות
התורה שהיו קיימות
עוד טרם בריאת
העולם, היו יכולות

להצטרף ולהתחלק למלים ומשפטים אחרים [כדברי הרמב"ן לפירושו עה"ת
המובא לעיל]. ובכן, שמונת הפסוקים האחרונים נכתבו על ידי משה בצורתם
המקורית, מבלי שייחלקם למלים שמובן פטירת משה אלא בצורה מעורבת,
וזהו בדמעה היינו בעירוב, והחלוקה שאחר כך נעשתה על ידי יהושע (ענף יוסף;
בן יהוידע; הגר"א בקול אליהו, וזאת הברכה; חת"ס; מלוא הרועים בשם רמ"ע
מפאנו). וע"ע בסוף ספר 'בית אלהים' להמבי"ט.

ביאורים

כולה שמותיו של הקב"ה. כל המילים והאותיות שבתורה הם שמותיו של ה'.
[בוהר ח"ב פז, א: אורייתא כולא שמא קדישא היא, דלית לך מלה באורייתא דלא
כליל בשמא קדישא. ובח"ג לה, ב איתא: אורייתא כולא חד שמא קדישא איהי
דקוב"ה]. ²² **הַגְּשָׁמִיִּים.** אפילו בעולמות הרוחניים אין להם ערך ודמיון לתורה,
וכל שכן כל המעדנים וכלי הזהב הגשמיים אין להם ערך ודמיון לתורה, ואם כן
מה חידשו כל אותם פסוקים שערך התורה יקר יותר מתענוגים גשמיים אלו. ²³
מִכְתִּירִים לָהֶם בְּכַתְרֵיהֶם שֶׁל אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמִרְגְּלִיּוֹת. כתרים של אבנים טובות
ומרגליות נותנים על ראשו. ²⁴ **וְחַפּוֹת שֶׁל זָהָב.** כיסוי של זהב. ²⁵ **וְשִׁלְחָנוֹת**
בְּמוֹהָם לַפְּנִינֵיהֶם. וכל חופה וחופה יש בה שולחן של אבנים טובות ומרגליות.

ד. שכל מה שיש
בעולם הזה יש דוגמתו

**לַפְּנִינֵיהֶם, וּמִכְנִיסִים אוֹתָם לְמָקוֹם נָחְלִי
מִיָּם, וּמִקָּף מִכָּל מִיָּנִי וְרִדִּין וְחֶרֶס,
וְנִמְשָׁכִים לַפְּנִינֵיהֶם נָחְלִי יוֹן וְשֶׁמֶן וְדָבֶשׁ וְחֶלֶב, ²⁶וְאַפְרָסְמוֹנָא
דְּכִיָּא, ²⁷עֵינַן בַּמִּדְבָּר, וְכָל זֶה תַּמּוּהָ, הֲלֹא כָּל אֱלֹהֵי הֵם
²⁸יַעֲרִידִים גְּשָׁמִיִּים, וְלֹא שִׁיף זֶה לְתַעֲנוּגֵי ²⁹הַגְּשָׁמָה הַמְּהוּרָה.**

וְנִרְאָה דְּהִכִּי פְּרוּשׁוֹ, דְּזֶה יְדוּעַ, ^(ה')שֶׁכָּל מַה שִׁישׁ בְּעוֹלָם

ביאורים

²⁶ **וְאַפְרָסְמוֹנָא דְּכִיָּא.** נהרות של שמן אפרסמון זך ונקי. ²⁷ **עֵינַן בַּמִּדְבָּר.** ז"ל
ה'לקוט שמעוני' (בראשית רמז כ): "בשעה שהצדיק בא אצלם, מפשיטים מעליו
הבגדים שעמד בהן בקבר ומלבישים אותו שמונה בגדים של עניי כבוד, ושני
כתרים נותנים על ראשו, אחד של אבנים טובות ומרגליות, ואחד של זהב פרוים,
ונותנים שמונה הדסים בידו, ומקלסים אותו, ואומרים לו: 'לך אכול בשמחה לחמך',
ומכניסים אותו למקום נחלי מים, מוקף שמונה מאות מיני ורדים והדסים. וכל אחד
ואחד יש לו חופה בפני עצמו לפי כבודו וכו' ומושכים ממנה ארבעה נהרות, אחד
של חלב, ואחד של יין, ואחד של אפרסמון, ואחד של דבש. וכל חופה וחופה למעלה
ממנה גפן של זהב, ושלושים מרגליות קבועות בו, וכל אחד מבהיק זיוו כזיו הנגה,
וכל חופה וחופה יש בה שלחן של אבנים טובות ומרגליות". עי"ש. ובמסכת תענית
(כה, א) אמרו: "ייהבנא לך לעלמא דאתי תליסרי נהרוותא דמשחא אפרסמון
דכיין". ובאותיות דרבי עקיבא (אות כ) איתא: "באותה שעה באים רשעים לפתח
גן עדן, ועומדים להסתכל בטובתן של צדיקים, ורואים כל הצדיקים כל אחד ואחד
לפי כבודו בלבוש מלכות ובכתר מלכות ובעדי מרגליות של מלכים, וכל אחד
יושב כמלך על כסאו של זהב, ולפני כל אחד ואחד שלחן של מרגליות, וביד כל
אחד ואחד כוס של זהב מרוקם באבנים טובות ומרגליות, והוא מלא סם חיים, וכל
מעדיגו ין עדן מונחים לפניו על השלחן", עי"ש (רמ"ג). ²⁸ **יַעֲרִידִים גְּשָׁמִיִּים.**
הבטחות ומטרות ארציים וחומריים. ²⁹ **הַגְּשָׁמָה הַמְּהוּרָה.** שהיא כולה רוחנית.

מעלות התורה

עיונים

למעלה רק דשם הם בתכלית השלמות והרחבות. כתב ב'מדרש הנעלם' (תולדות דף קלה ע"א) וז"ל: אמר רבי יהודה לרבי חייה, הא דתנינן (ב"ב עה, א) דעתידי הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים לעתיד לבוא, מאי האי [מהו ענין סעודה זו], אמר ליה, עד לא אזלית קמי אינון מלאכין קדישין מארי מתניתין הכי שמיע לי [עד שלא הלכתי ללמוד תורה לפני התנאים הקדושים הדומים למלאכים כך שמעתי שהוא כפשוטו סעודה של בשר ודגים ויין טוב מהלויות ושור הבר ויין המשומר בענביו מששת ימי בראשית], כיון דשמעית הא דאמר רבי אלעזר [כיון ששמעתי מה שאמר ר' אלעזר], אתישבא בלבאי [אז נתיישב הענין בלבי שהבנתי שענין אותה הסעודה היא השגת אלהות], דאמר רבי אלעזר, סעודת הצדיקים לעתיד לבוא, כהאי דכתיב ויחזו את האלהים"ם ויאכלו וישתו [ומפרש] ודא הוא דתנן, נוזנין, ואמר רבי אלעזר, באתר חד תנינן נהנין [בברכות יז, א, צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה], ובאתר אחרא תנינא נוזנין [לעיל קד ע"א, על זה הפסוק ויחזו את האלהים"ם וכו' דאתזנו מן שכינתא], מאי בין האי להאי [מה הפרש בין הלשון 'נהנין' לבין הלשון 'נוזנין'], אלא הכי אמר אבוי [הוא רשב"י], הצדיקים שלא זכו כל כך, לפי שהם במדרגה קטנה, הם רק נהנין מאותו זיו [דהיינו] שלא ישיגו כל כך [בהשגת אלהות], אבל הצדיקים שזכו [למדרגה גדולה, הם] נוזנין עד ששיגו השגה שלמה, ואין אכילה ושתיה אלא זו, וזו היא הסעודה והאכילה [היינו] השגת אלהות, ומנא לן הא [ומנין לנו שכן הוא], ממשה, דכתיב ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה, לחם לא אכל ומים לא שתה, מאי טעמא לחם לא אכל ומים לא שתה, מפני שהיה נון מסעודה אחרת [דהיינו] מאותו זיו של מעלה [פירוש, מזיו השכינה], וכהאי גוונא [וכעין זו תהיה] סעודתן של צדיקים לעתיד לבא. עכ"ל.

ואמרו במסכת ברכות (לד, ב): "אבל תלמידי חכמים עצמן [נאמר על שכרם לעתיד לבא] 'עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכים לו...' מאי 'עין לא ראתה'? אמר רבי יהושע בן לוי: זה יין המשומר בענביו (-בתוך הענבים) מששת ימי בראשית". ביד רמ"ה (סנהדרין צט, א) פירש שהיין הוא משל לשכר העולם הבא, שיש בו שמחה כיון זה שמשמח לבב אנוש, וענין 'משומר בענביו מששת ימי בראשית' הוא לומר ששמחה זו לא השיגה אדם מעולם, כיון המשומר שלא שלטה בו יד מעולם.

עיונים

מעלות התורה

הזה, ³⁰ יִישׁ דְּגִמְתּוֹ לְמַעְלָה, רַק דְּשָׁם
הֵם בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוֹת וְהַרְוֵחַנִיּוֹת,
וְכָל כֶּסֶף וְזָהָב וְאַבְנִים טוֹבוֹת שֵׁשׁ
בְּעוֹלָם הַזֶּה, ³¹ יִישׁ דְּגִמְתּוֹ לְמַעְלָה,
³² וְיִישׁ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד תַּכְלִית מִיָּחַד.
³³ וְלִפִּי גִדְּל הַתּוֹעֵלֶת וְהַחֲשִׁיבוֹת

ויש מפרשים שהיין הוא משל לחכמת התורה הנסתרת, שתיגלה לצדיקים לעתיד לבא (עץ יוסף בשם רס"ג בפירושו על שיה"ש, וכן הביא במרגליות הים סנהדרין שם ממדרש הנעלם ותיקוני זוהר,

וכן כתב הגר"א בסוף ספר אבן שלמה. ועיין גם חידושי אגדות למהר"ל סנהדרין שם ומהרש"א כאן).

ביאורים

30. יִישׁ דְּגִמְתּוֹ לְמַעְלָה. בגן עדן. עיין שמות רבה (לג, ד): "אתה מוצא כל מה שברא הקב"ה למעלה, ברא למטין", עי"ש. ובזוהר (ח"א לח, א): "ועביד עלמא תתאה, כגוונא דעלמא עלאה, ודא קאים לקביל דא למהוי כלא חד ביחודא חדא". ועיין דרך ה' (ח"ב פ"א): "אין דבר קטון או גדול בגשמיים, שלא יהיה לו סיבה ושורש בכחות הנבדלים כפי בחינותיהם" (רמ"ג). **31. יִישׁ דְּגִמְתּוֹ לְמַעְלָה.** שזה לעומת זה עשה אלקים, עולם הקטן נגד עולם הגדול, וכל ענייני יקר ערכו דברים הנמצאים בזה העולם הגשמי, כמו כן נמצאים שורשים למעלה בעולם הרוחני ברוחניות, כמו שיש זהב בגשמי, כמו כן יש זהב בעולם העליון ברוחניות, וכמו כן בשאר דברים ערכי המעלות. עיין סוף ספר עץ חיים (שער נ' פ"א): "הנה נודע שיש באצילות בחינת ז' מיני מתכות זהב וכסף וכו' וי"ב אבנים יקירין כנגד י"ב שבטים, וכל זה הדומם אשר שם. גם באצילות יש בו עצי גן עדן עץ החיים והדעת, וארז ואזוב ושדה תפוחים ושושנה וחבצלת, וכל זה הצומח", עי"ש. ועי' זוהר ח"ב קמז, ב (רמ"ג). והאריך בכל זה הרמח"ל בחיבורו 'בנין עולם' (נדפס בספר שערי רמח"ל). **32. ויש לכל אחד ואחד תכלית מיוחד.** כל העידונים והעושר הנמצא בעולם הזה אינו על דרך מקרה, אלא הכל נברא כנגד דברים עליונים, ובכל אחד ואחד מאותם הדברים העליונים יש מטרה ותכלית מיוחדת. **33. ולפי גודל התועלת החשיבות שהם למטה.** של הדברים הגשמיים

מעלות התורה

עיונים

שֶׁהֵם לְמַעַל, ³⁴הֵם גַּם כֵּן לְמַעַל, ה. כשזוכה לחדש רק שִׁשָּׁם הֵם בְּתַכְלִית הָרוּחָנִיּוֹת. וְלִכְדָּ נִמְשָׁלָה הַתּוֹרָה לְדָבָרִים הַנִּלְרָצָה לּוֹמֵר, רוּחָנִיּוֹת הַדָּבָרִים וְשִׁרְשָׁם לְמַעַל שֶׁהֵם מְתִיחִים לְדָבָרִים יְקָרִים שְׂבַעֲוִלָם הָזֶה. ³⁵וְלִכְל אֶחָד וְאַחֵר ³⁶נֹתְנִים לְפִי מְדַרְגָּתוֹ וּמַעֲשָׂיו הַנְּאֻתִים. וְעַל אֵלּוּ הַתַּעֲנוּגִים אֲפִילוֹ הָרוּחָנִים אָמַר, ³⁷שֶׁכֶּלֶם כְּטִלִים הָמָּה לְגַבִּי תַעֲנוּג לְמוֹד הַתּוֹרָה.

וּבַפָּרָט ^(ה)כְּשִׁזֻּכָּה ³⁹לְחַדֵּשׁ חִידוּשִׁים בַּתּוֹרָה, עוֹלָה

ביאורים

היקרים שבעולם הזה הנ"ל. ³⁴הם גם כן למעלה. אותם הדברים הגשמיים ככל שהם יקרים יותר, רומזים על דברים עליונים יותר. ³⁵ולכל אחד ואחד. לכל צדיק וצדיק. ³⁶נותנים. מהדברים היקרים שמנה לעיל (שהם מתייחסים לדברים היקרים הגשמיים שבעולם הזה) שהם בתכלית הרוחניות. ³⁷שכולם בטלים המה. שאף תענוגים ורוחניים אלו בטלים הם לגבי תענוג לימוד התורה. וזהו אשר משבח הכתוב מעלת התורה שהיא יקרה מפנינים זהב, ומתוקה מדבש ונופת, וטובה מיין ושמן וחלב, רצה לומר שהתורה מתעלה במעלתה על כל הדברים במעלות הרוחניות הנמצאים בעולם העליון המכונים לזהב ופנינים, יין ושמן ודבש, שהיא במעלתה עולה על גביהן. ³⁸לגבי תענוג לימוד התורה. כי שחר תלמוד תורה עולה על כולנה. ובמסכת ברכות (לד, ב) אמרו: "כל הנביאים כולן לא נתנבאו [הטובות והנחמות שבנבואותיהם] אלא למשיא בתו לתלמיד חכם ולעושה פרקמטיא [- סחורה] לתלמיד חכם וכו', אבל תלמידי חכמים עצמן [נאמר על שחרם לעתיד לבא (ישעיהו סד, ג)]: 'עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו' [שרק הקב"ה עצמו יודע את גודל שחרם, ולא נגלה הדבר לשום נביא], ע"ש. ³⁹לחדש חידושים בתורה. חידושי תורה נקרא

מעלות התורה

עיונים

במעלת המחדש חידושי תורה, כתב בספר 'נפש החיים' (שער ד' פרק י"ב) וז"ל: "וכל שכן חידושין אמיתיים דאורייתא המתחדשין על ידי האדם, אין ערוך לגודל נוראות נפלאות עניים ופעולתם למעלה. שכל מילה ומילה פרטית המתחדשת מפי האדם, קודשא בריך הוא נשיק לה ומעטר לה, ונבנה ממנה עולם חדש בפני עצמו, והן הן 'השמים החדשים והארץ החדשה' שאמר הכתוב (ישעיהו סו, כב)."

הגדר של חידושי תורה, אינו דווקא שיהיו פלפולים חריפים וחילוקי דינים דקים מן הדקים [הגם שאלו חידושי תורה חשובים ואשרי הזוכה לזה], אלא כל מה שמתבהר לאדם דרך לימודו בפשט והבנת הדברים, גם הם נקראים חידושי תורה, כמו שכתב רבינו חיים מוולוז'ין (בכתר ראש אות נו) וזה לשונו: "חידושי תורה נקרא כל מה שלומד יותר ומתבררים הדברים ומחווירים אצלו. כל זמן שאתה ממשמש בהם וכו' אתה מוצא בהם טעם, וכשמרבה לחזור נתבאר בזה טעמים ופרושים שנתחדשו, וזה נקרא חידושי תורה, בין שהוא מחדש, או אחר, רק שיצא הדבר לאור, עכ"ל. וכן הוא בספר יסוד ושרש העבודה (שער העליון פרק י"ב) וזה לשונו: "ובוודאי אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו לחדש דווקא חידוש נפלא מאד, אלא לפי שכלו יתהלל איש, איש אל משא שכלו, ורוח מבינתו יטף, הן לברר איזה דינא דגמרא לפי האמת על פי פרוש תוספות ומפרשים, או לחדש פרוש אמיתי בפסוק של תורה נביאים וכתובים", עכ"ל. (ועיין שם שגם חידוש בהנהגתו ובתקון מעשיו בכלל זה).

ובמדרש תלפיות (ענף חידושים) כתב בשם הראב"ע בספר תהילות וזה לשונו: "והדברים נקראים מחודשים על שלש פנים: אם נתחדשו לאדם זה והם שנים אצל אחר, ואם הם מחודשים אצל העולם, ואם שהיו ונאבדו וחזרו ונתחדשו", עכ"ל.

ולפי זה, מי שרואה שאין בכוחו לחדש מערכות ופלפולים, אין לו לחשוש על עצמו שאינו מסוגל לחדש, או שאין ידיו רב לו בתורה, אלא עליו להשתדל בהבנת הסוגיא לאשורה ובהבנת שאר הלימודים שלומד, ובהמשך הזמן ימצא את עצמו יודע ומבין ומחדש בתורה לאמיתה. וכמו שכתב בספר 'חיי עולם' מבעל הקהילות יעקב (ח"ב פרק י"א ופרק י"ב) וזה לשונו: "רבים מהתלמידים חושבים, שעיקר ההצלחה בלימוד הוא כשיכול לחדש, אם להמציא קושיא במקום למקום, או לתרץ איזו קושיא שהאחרונים נשאו בצ"ע, וכשאין עולה

מעלות התורה

עיונים

הוא על בלנה, ⁴⁰ כמבאר בזהר הקדוש. וגם על ידי חידושים, ⁴¹ מתחדשים ומתגדלים עדונים תמיד לאין תכלית.

זה בידו, חושב עצמו לבלתי מצליח ולבו עליו כואב. ובאמת זוהי טעות. לחדש חידוש הגון או סברא ישרה, אינו אלא סעיף אחד מכשרון הלימוד,

ועיקר ההצלחה בתורה הוא הבנת הסוגיא היטב לכל פרטיה וטעמיה, זה נקרא תלמיד חכם מופלג וראוי להתעלות לגאון ותפארת וכו', וכתב הגר"ח מוולוז'ין שחידושי תורה נקרא כל מה שלומד יותר ומתבררים הדברים ומתחוורים אצלו" וכו', עכ"ל.

וכן כתב בכגון זה באגרות החזון איש (ח"א סי' ד) וזה לשונו: "אל תתאוה לחידושים ארוכים. לא כח החידוש חסר לך, אך באומץ שכלך לאמת ומישרים אינך מסוגל לחידושים הרגילים הממוזגים, בהזנחת הנקודה האמיתית על הרוב. ואל נא תדחק את עצמך לחקות את המפלפלים המתפלפלים, בהוסיףך בשקידתך תוסיף אמנם לחדש בתורה, אבל ענין החידושים פירש הגר"ח מוולוז'ין זצ"ל, להיות שאין עומק תורה שבעל פה מתגלה אלא אחרי רוב השקידה והעמל, כל המתגלה מקרי חידוש. וכל המוסיף בקניינים שהתורה נקנית בהם, מוסיף ידיעה יותר ברורה, וטועם נעימות הצפונות אשר היו בעילום והסתור טרם עמלו, והם הנה החידושים משמחי נפש ומלהיבי אהבה, עילאית מורם מכל שפלות הגופניים ומהפכים גשם לנשמת חיים. וחברך יתרגלו בהערותיך העמוקות ולא ידרשו ממך יותר", עכ"ל עיי"ש.

ביאורים

כל מה שלומד יותר ומתבררים הדברים ומחוורים אצלו (רבי חיים מוולאז'ין ב'כתר ראש' אות נ). ⁴⁰ כמבאר בזהר הקדוש. בהקדמת הזוהר (ד, ב, הביאו רבינו להלן אות לד) איתא: "ההיא שעתא דמלה דאורייתא אתחדשת מפומיה דבר נש, ההיא מלה סלקא ואתעדתת קמיה דקוב"ה, וקוב"ה נטיל לההיא מלה ונשיק לה ועטר לה בשבעין עטרין גליפין ומחקקן וכו' וכל אינון שאר מלין דאורייתא דמתחדשין, קיימין קמי קוב"ה וסלקין ואתעבדו 'ארצות החיים', ונחתין ומתעטרין לגבי ארץ חד, ואתחדש ואתעביד כלא 'ארץ חדשה' מההיא

מעלות התורה

ביאורים

מלה דאתחדש באורייתא", עיי"ש (רמ"ג). ⁴¹ מתחדשים ומתגדלים עדונים תמיד לאין תכלית. הקב"ה נותן שכר מדה כנגד מדה, וכשאדם לומד תורה הוא מקבל בשכרו עידונים גדולים לאין שיעור, אבל כשהוא מחדש חידושי תורה, הרי שמדה כנגד מדה מחדש בעבורו הקב"ה עידונים חדשים וגדולים, מדה כנגד מדה, כמו שהוא חידש בדברי תורה.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

[כב]

וְגַם זֶה יָדוּעַ, שֶׁכָּל הָעוֹלָמוֹת,² כָּל מַדְרֵגַת הַגְּבוּהַ מִחֲכָרְתָּהּ, הוּא בְּעֶרְךָ הַנִּשְׁמָה לְגוֹף^(א) לְגַבִּי מִדְרֶגָה

א. לגבי מדרגה שלמטה ממנה. כתב ה'נפש החיים' (ש"א פ"ה) וז"ל: "כי ידוע בזה ובכתבי הארז"ל בסדר השתלשלות והתקשרות העולמות, שכל עולם הוא מתנהג,

בסידור מצבו וכל פרטי ענייניו, כפי נטיית כח העולם שעליו, שמנהיגו כנשמה את הגוף, וכן הולך על זה הסדר גבוה מעל גבוה, עד הוא יתברך שמו, נשמת כולם. עיין זוהר (ח"א כ, א): "וכל עלמא וכו' עילא ותתא מריש רזא דנקודה עלאה עד סופא דכל דרגין, כלא איהו, דא לבושא לדא ודא לדא וכו' דא לגו מן דא ודא לגו מן דא", "[וכל עולם וכו' עליון ותחתון, מראשית סוד נקודה העליונה עד סוף של כל הדרגות כולם הם זה לבוש לזה וזה לזה וכו' זה בתוך זה וזה בתוך זה]". ובאדרא זוטא (רצא, ב): "וכלו נהורין אחידן, נהורא דא בנהורא דא, ונהורא דא בנהורא דא, ונהרין דא בדא וכו', נהורא דאתגליא אקרי לבושא דמלאכא, נהורא דלגו לגו" וכו', "[וכל האורות אחוזים אור זה באור זה ואור זה באור זה, ומהאירים זה בזה וכו', האור המתגלה נקרא לבוש המלך, והאור הפנימי שבפנים וכו'"] עיין שם.

ביאורים

1. **שכל העולמות.** שלמעלה שהן בתכלית השלימות והרוחניות. 2. **כל מדרגה הגבוה מחכרתה.** כל עולם ביחס לעולם שלמטה ממנה. 3. **לגבי מדרגה שלמטה ממנה.** כתב ב'רוח חיים' ריש אבות: "דע, כי כל העולמות הם בהדרגה זה אחרי זה, עולם תחת עולם. וכל עולם הוא כעין נשמה לתחתון ממנו, והיתר עליון ממנו נשמה לו, והתחתון מקבל מהעליון שפעו ומשם תוצאות חיים לתחתון. וכמו שהגוף ניזון מחיות הנשמה וחי על ידו, כן כל עולם הוא גוף לעולם שלמעלה ממנו, ונשמה של מטה הימנו. דרך משל, האופנים הם גוף להחיות, והחיות הם נשמה לאופנים, ונשמת החיות הוא מרקיע שעל גבי ראשיהן, ומשם [כלומר, מאותו רקיע] נשמת בני אדם המאמינים בתורה. אם כן נשמת בני האדם המאמינים בתורה הם נשמה להחיות [פירוש, שהרי החיות הם למטה מאותו

ב. אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא. אלא תמיד הם ממשיכים במלאכת לימוד התורה והם הולכים משיבה לשיבה וממדרש למדרש אפילו בעולם הבא והולכים וגדלים בתורה (רש"י; נמוק"י וריטב"א למו"ק כט, א). ואף שלאחר מיתה כבר אי אפשר להשיג עוד שלמות, בביאור הגר"א

שְׁלֻמָּטָה מִמְּנוּחָה. וְזֶה שְׁאִמְרוּ בַּנִּמְרָא (ברכות סד, א): תַּלְמִידֵי חֻכְמִים^(ב) אֵין לָהֶם מְנוּחָה, לֹא בְּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא בְּעוֹלָם הַבָּא, שְׁנֹאמַר (תהלים פד, ח): יִלְכּוּ מִחִיל אֶל חִיל יִרְאֶה אֶל אֱלֹהִים בְּצִיּוֹן.

וְלִכְאוּרָה הוּא תְּמוּנָה,⁶ מֵאִי

(מובא ב'אמרי נועם') מפרש שהגמרא כאן מדברת באנשים שמדרגתם כה נעלה ונשגבה שהם ממשיכים בעלייתם אפילו בעולם הבא.

והנה במה שאמרו חז"ל 'תלמידי חכמים אין להם מנוחה וכו' ולא בעולם הבא', ברור שבהיכנסם לעולם הבא זוכים תלמידי חכמים למנוחה מן הצרות של העולם הזה.

ביאורים

הרקיע], והחיות לאופנים, וכן למטה עד סוף העולמות", עכ"ד. ולפי זה כל עולם מתנהג על ידי כח שמקבל מעולם שעליו כמו שהנשמה מנהיגה את הגוף, כמו שכתב ב'רוח חיים' (אבות א, ה): "כי הגשמיים בעצמו אין לו כח ומציאות, לולי כח עליון השוכן עליו ומקימו, וכח הרוחני היורד מלמעלה מקבל שפעו מגבוה ממנו, וגבוה מעל גבוה עד הוא יתברך שמו נשמת כולם". 4. **אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא.** הצדיקים מתענגים בעולם הבא ועולים מעינוג לעינוג ולא עוצרים בעינוגם, אלא העינוגים מתחדשים להם בכמותם ואיכותם. 5. **ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציין.** הצדיקים מתענגים בעולם הבא ועולים מחיל אל חיל בעינוגים רוחניים גבוהים ורומים, עד שזוכים ליהנות מזיו השכינה ממש. 6. **מאי מעליזותא שהם בלתי מנוחה.** מה המעלה בכך שהם בעלי יגיעה וללא מנוחה.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

מַעֲלִיּוֹתָא שְׁהִם בְּלִתי מְנוּחָה.
7 וְנִרְאָה דְּהָכִי פִירוּשׁוֹ, כִּי יָדוּעַ
8 שְׁתַּכְלִית כָּל דְּבַר נִקְרָא 'מְנוּחָה',
וְלִכְּנָן 9 נִקְרָא שְׁפֵת 'מְנוּחָה', 10 שְׁהוּא
תַּכְלִית יָמֵי הַמַּעֲשָׂה, (ב) כְּמוֹ שְׁפֵתָב

אולם, אין להם "מנוחה" במובן של סיום פעולה, משום שעצם העיסוק שהתמסרו לו בעולם הזה - היינו, תלמוד תורה - ממשיך להיות עיקר פעילותם בעולם הבא (מהרש"א ברכות סד, א).

ג. כמו שכתב באלשיך הקדוש. זה לשון האלשיך בשמות (לא, ז): "ביני ובין בני ישראל אות הוא לעלם כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש" (לא, ז). והוא בהזכיר מאמרנו על פסוק (בראשית ב ב) "ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו" וכו'. שהקשו ז"ל (עיין רש"י מגילה ט א ד"ה ויכל) שמשמע שבקצת מהיום נעשתה מלאכה, הפך פסוק ששת ימים עשה ה' וכו', אלא שהיה העולם חסר מנוחה בא שבת באה מנוחה. והלא קשה כי המנוחה היא שב ואל תעשה ואיך עליה יאמר ויכל אלהים ביום השביעי. אך כתבנו שהארץ להיותה חומר בהעדר נפש לקיימה תפסד ותתקלקל כאדם

ביאורים

7. ונראה דהכי פירושו. שמה שנאמר על תלמידי חכמים שאין להם מנוחה אין הפירוש שאין מנוחה להם שהם בעלי עמל ויגיעה. 8. שתכלית כל דבר. תכלית וגמר הדבר, כלומר, תוצאה סופית שאלה מכונן מטרת כל דבר. 9. נקרא שבת מנוחה. כפי שאומרים בתפילת מנחה לשבת: "יום מנוחה וקדושה לעמך נתת". 10. שהוא תכלית ימי המעשה. יום השביעי הוא סוף והתכלית של מעשה בראשית. נכד רבינו בספר 'בית אבות' פ"ב מ"ח כתב בתו"ד: "ואמר אדוני זקני הגאון אברהם ז"ל בעל המחבר ספר 'מעלות התורה', מנוחה היא תכלית הדבר וסופה, כמו שאמרו (רש"י בראשית ב, ב): 'באה שבת באה מנוחה', שקודם שבת היה העולם כגוף בלא נשמה, שלא היה להם חיות, וכיון שבא שבת, השיגו התכלית ונגמרו בשלימות והיה להם מנוחה. וכן התלמידי חכמים, אין להם תכלית וגמר, כיון שתמיד עולים ממדרגה למדרגה היותר גבוהה, עד אשר 'יראה אל אלהים', וזהו המנוחה והתכלית שלהם, עי"ש (רמ"ג).

בצאת נפשו. על כן מה עשה הוא יתברך, על ידי קדושת שבת השפיע קדושה בעולם השפל שעל ידה תתקיים ותנוח מהתקלקל והפסד. וזהו בא שבת באה מנוחה, שעל ידי השבת קבל העולם נפש להתקיים מעין נפש יתירה הבאה

11 בְּאֶלְשִׁיךְ הַקָּדוֹשׁ. וְזֶהוּ שְׁאָמַר 'אֵין
לְהֵם מְנוּחָה', 12 רְצָה לִזְמַר, תַּכְלִית,
כִּי הַתַּעֲנוּג וְהַעֲדוּן שְׁלֵהֶם כִּנָּן עָדוֹ,
אֵין לוֹ תַּכְלִית וְקִיץ, כִּי הַמָּחַ
מוֹכְנִים לַעֲלוֹת לְמַדְרָגָה יוֹתֵר גְּבוּהָ,
13 וְגְבוּהָ מַעַל גְּבוּהָ וְגְבוּהִים עֲלֵיהֶם,

על ידי השבת, אלא שבעולם היא לעולם. וזהו ויכל אלהים ביום השביעי, כי זה היה שקול כנגד הכל והוא בקום עשה. עכ"ל.
 וכעין זה כתב האלשיך בבראשית (ב, א), וז"ל: "אמנם הנה אין ספק כי כל דבר גשמי מבלי בחינת רוחניות באיכותו, יפסד ולא יתקיים, כמקרה אנוש כי ימות, שהעדר רוחניות נפשו ממנו יפסידנו. והנה כל מה שברא הוא יתברך למה שהכל גשמי, לא יתקיים ולא ינוח כי אם ילך ויפסד יום יום. ובזה נבא אל הענין, והוא כי הלא ידוע כי מקדושת שבת נשפע שפע קדושה לעולם, ועד ממחר נפש יתירה לאדם. והנה כאשר ברא אלהים את הארץ, למה שהיתה חומרית כגוף בלי נשמה, היתה מעודדת להיות הולכת ונפסדת ולא תנוח בקיומה. ומי הקנה בה נפש ושפע להתקיים - הוא השבת, כי בו הושפע בה שפע להתקיים ולנוח מלהיותה הולכת ונפסדת. וזה יאמר היה העולם חסר מנוחה, באה שבת והשפיע שפע קדושה בכל מה שנברא, והיה השפע ההוא לעולם כנפש בגוף האדם, וזהו אומרו שבת וינפש כי שבת והקנה נפש לעולם לקיימו. וזהו באה שבת באת מנוחה, כי בלעדי זה לא היתה מנוחה והעמדה לעולם. עכ"ל.

ביאורים

11. באלשיך הקדוש. עיין אלשיך בראשית ב, א. שמות כ, ח; לא, ז. במדבר ז, א. דברים טז, ח וקהלת א, א (רמ"ג), וראה בעיונים. 12. רצה לומר, תכלית. סוף וגמר. 13. וגבוה מעל גבוה וגבוהים עליהם. וממדרגה היותר גבוהה לעלות למדרגה הגבוהה ממנה ושוב להמשיך ולעלות למדרגות גבוהות מעליהם (הוא)

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

(ה) **עַד אֲשֶׁר יִרְאֶה אֶל אֱלֹהִים בְּצִיּוֹן, רָצָה לִזְמֹר, לִהְיוֹת מְזִיז הַשִּׁכִּינָה.**¹⁴ **וְכָל הָעֵידוֹנִים וְהַתַּעֲנוּגִים שְׁלֵמֻמָּה,**¹⁵ **הוּא לְמַדְרַגָּה שְׁלֵמָה**¹⁶ **מִמֶּנָּה,**¹⁷ **בְּעֶרְךָ גּוֹף לְנִשְׁמָה, כִּנּוּל.**

ד. עד אשר יראה אל אלהים בצייון. כתב הנפש החיים (ש"א פ"ה), וז"ל: ונשמת כל אחד הוא העולם שעליו, כמו שנאמר (יחזקאל א, יט): "ובהנשא החיות וגו' ינשאו האופנים

לעומתם כי רוח החיה באופנים, בלכתם ילכו ובעמדם יעמודו" וגו', והחיות גם כן מתנהגים על ידי עולם הכסא שעליהם, כמו שאמרו רבותינו ז"ל, שהכסא נושא את נושאו. ובזוהר חדש יתרו (במעשה מרכבה ל"ג, א') דחיות נטלין לדנטלין לון וכו' כורסייא קדישא נטיל לחיות, [החיות נושאת את הנושאין אותם וכו' הכסא הקדוש נושא את החיות].

ונשמת החיים של הכסא, הוא סוד שורש העליון של כללות נשמות ישראל יחד, שהוא יותר גבוה ומאוד נעלה גם מהכסא, שהוא האדם שעל הכסא, כמו שנאמר שם "ועל דמות הכסא" וגו'. עכ"ל.

ה. **כַּעֲרֵךְ גּוֹף לְנִשְׁמָה.** צריך להבין מדוע הוצרך רבינו לבאר שכל העולמות כל מדרגה הגבוהה מחברתה היא כערך הנשמה לגוף, ולא די לו במה שביאר שהצדיקים עולים מעידון לעידון בעולם הבא?

אכן עומק כוונת רבינו היא שהשכר שהקב"ה נותן לצדיקים, אינו שכר מקרי שאינו קשור לעבודתם בעולם הזה, ועל דרך משל אדם עובד בעולם הזה בעבודה מסוימת, ובסוף היום מקבל כסף, אין קשר אמיתי בין הכסף לעבודתו,

ביאורים

עפ"י לשון הכתוב בקהלת ה, ז). נמצא שאין השלמה [כלומר, מנוחה] לתלמידים חכמים, כיון שהם עולים ממדרגה למדרגה היותר גבוהה תמיד. 14. **יִרְאֶה אֶל אֱלֹהִים בְּצִיּוֹן.** שיזכו לראות פני השכינה. 15. **וְכָל הָעֵידוֹנִים וְהַתַּעֲנוּגִים שְׁלֵמֻמָּה.** כל העידונים והתענוגים הרוחניים שהם למטה ממדרגה הגבוהה ממנה. 16. **הוּא לְמַדְרַגָּה שְׁלֵמָה מִמֶּנָּה.** הרי הוא ביחס למדרגה היותר גבוהה ממנה. 17. **כַּעֲרֵךְ גּוֹף לְנִשְׁמָה.** ראה עיונים.

אלא ההסכם בין העובד למעביד שהוא יקבל כסף בסוף עבודתו. אבל הקב"ה נותן לצדיקים בשכרם את יצירת עבודתם עצמה, ומה שהם עבדו בעולם הזה הוא עצמו מתן שכרן לעולם הבא, וכמו שהאריך הרמח"ל

¹⁸ **וְכֵן בְּעוֹלָם הַזֶּה, הוֹלֵךְ הָאָדָם מִמַּדְרַגָּה לְמַדְרַגָּה יוֹתֵר גְּבוּהָ**¹⁹ **עַל יְדֵי הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ בַּמִּשְׁנָה (אבות פ"ז מ"א): רַבִּי מֵאִיר אָמַר:** **(ז) כָּל הָעוֹסֵם בַּתּוֹרָה**²⁰ **לְנִשְׁמָה,**²¹ **זוֹכֵה לְדַבְרִים הַרְבֵּה וכו'.**

בספרו 'דעת תבונות', לכן מדגיש רבינו שכל העולמות והדרגות הרוחניות שיצר הקב"ה, הרי שהם קשורים אחד בשני והשני בשלישי והדרגה התחתונה יונקת מהעליונה, וכיון שכן כשהצדיק מקבל שכרו, לאחר מכן עולה למדרגה גבוהה יותר, וכן הלאה, שהרי כל הדרגות קשורים אחד בחבירו, וכיון שהצדיק יצר בעבודתו מצב רוחני מסויים הרי שהוא קשור לכל הדרגות כולם, ולכן בקיבול שכרו הוא עולה מעולם לעולם ואין לו מנוחה.

זה שסיים רבינו שגם בעולם הזה כן הוא, והיינו שכשאדם קונה קנין רוחני מסויים, הרי שיש לו כבר קשר לדרגות כולם, שהרי כולם אחוזים זה בזה, וזה עצמו נותן לו כח לעלות מדרגה לדרגה, וזה שאמרו חז"ל מצוה גוררת מצוה, ושכר מצוה מצוה.

ו. **כָּל הָעוֹסֵם בַּתּוֹרָה לְנִשְׁמָה זוֹכֵה לְדַבְרִים הַרְבֵּה.** לאיזה 'דברים הרבה' זוכה הלומד תורה לשמה? ביאר ב"דוח חיים, וז"ל: 'זוכה לדברים הרבה' מלבד מה

ביאורים

18. **וְכֵן בְּעוֹלָם הַזֶּה.** כמו שבקיבול השכר עולה התלמיד חכם ממדרגה למדרגה, כן בלימודו כן הוא, שעולה בעולם הזה ממדרגה למדרגה. 19. **עַל יְדֵי הַתּוֹרָה.** על ידי עסק התורה לשמה. 20. **לְנִשְׁמָה.** לשם התורה, לא בעבור תועלת כבוד או ממון, אלא לאהבתו את התורה שהיא שלימה בתכלית השלימות (מילי דאבות). 21. **זוֹכֵה לְדַבְרִים הַרְבֵּה.** הם המעלות הרבות המבוארות שם בהמשך המשנה, שעולה בהם העוסק בתורה ממדרגה למדרגה. [ואמרו שם שנעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק]. (וע"ע ב'עיונים').

מעלות התורה

עיונים

שחושב לקמן בהמשנה. [כיון שאמר לקמן ולא עוד וכו', משמע שהוא מילתא באנפי נפשיה]. ואמר דרך כלל, לפי שאין הפה יכול לדבר ולחשוב, כי הנה יש הרבה כוונות בשלא לשמה, כגון ממון, כבוד, ורבנות, וכיוצא בזה. וקבלו רבותינו ז"ל (שבת סג, א) למשמאילים בתורה, היינו שלא לשמה, עושר וכבוד איכא, ולמיימינים בה היינו לשמה, אורך ימים איכא, וכל שכן עושר וכבוד. ועיין שם שכל שכרו של הלומד שלא לשמה וכל כוונתו, יתן ממילא להעוסק לשמה, וזה אצלו טפול לשכרו הגדול.

והלומד שלא לשמה, כגון לשם ממון, נותנים לו ממון. לשם כבוד, נותנים לו כבוד. וכן כל מה שהייתה כוונתו כיוצא בזה, נותנים וממלאים לו כוונתו. אבל הלומד לשמה, שכרו שמור לו, וכל מה שיש להלומד שלא לשמה, נותנים לו גם כן. אם כן הלומד לשמה, אורך ימים איכא, וכל שכן לכל הכוונות יחד שיש בשלא לשמה, שנותנים לו גם כן.

ולכן אמר סתם, 'זוכה לדברים הרבה'. שהוא הכל מה שיש להנות מהתורה בשלא לשמה, זוכה בה. ועוד, כי זוכה לקיים כל התרי"ג מצוות, אף אותן שאי אפשר לקיים בזמן הזה, וכמאמר חכמינו ז"ל (מנחות קי, א) 'כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה' וכו', עכ"ל.

וה'חתם סופר' (תורת משה, בחוקות) ביאר מהו הדברים הרבה' שזוכה לה הלומד תורה לשמה, וז"ל: 'רוצה לומר תלמידים העוסקים לשמה בעיון ומפלפלים בהלכה, ובסוף נדחו דברי אחד, מכל מקום הקב"ה כותבם לזכרון למען לא יהיה יגיעתו לדיק, ושעל זה נאמר (אבות פ"ג מ"ב) שנים שעוסקים בתורה, 'אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב בספר זכרון לפני' (מלאכי ג, טז), דהרבותא הוא שאפילו אותו שטעה יזכרו דבריו בספר החיים למעלה, והיינו 'זוכה לדברים הרבה' שאפילו הדברים שאינם צודקים זוכה בהם. עכ"ד.

עיונים

מעלות התורה

[כג]

גם התורה היא כלי אומנותו של הקב"ה, כמו שאמרו (תנחומא בראשית ס"א): 'ואהיה אצלו אמן' (משלי ה, ל), אל תקרי 'אמן' אלא 'אומן'. (א) ועל ידה ברא הקב"ה כל העולמות העליונים ותחתונים בכל

א. ועל ידה ברא הקב"ה כל העולמות העליונים ותחתונים. ז"ל הנפש החיים' (ש"ד פ"י): 'וגם כי שרשה העליון של התורה הקדושה, הוא בעליון שבהעולמות הנקראים עולמות האין סוף, סוד המלבוש הנעלם הנזכר בסתרי פליאות חכמה

מתורת רבינו האריז"ל, שהוא ראשית סוד אותיות התורה הקדושה, וכמו שכתוב (משלי ח, כב) 'ה' קני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז'. וזה שאמרו ז"ל שקדמה לעולם, היינו גם מכל העולמות כולם, שהרי אמרו בבראשית רבה פרשה א' שקדמה לכסא הכבוד, והאמת שקדמה כביכול גם לעולם האצילות יתברך כנ"ל, אלא שהאצילות נקרא אין, ומסוד הכסא מתחיל סוד השיעור קומה כביכול, לכן אמרו שקדמה לכסא הכבוד.

ביאורים

1. כלי אומנותו של הקב"ה. התורה היתה כלי האומנות עמו ברא, יצר ועשה כביכול הקב"ה עולמו, וכמו שאמרו באבות (ג, יח): "חביבים ישראל שניתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם", והיינו שכמו אומן שיוצר כלי הרי שהוא יוצר על פי כללי האומנות של יצירת אותו הכלי ועל פי חוקיו וכלליה, כן הקב"ה שברא את העולם, ברא אותו על ידי התורה חוקיה וכלליה, כיון שהקב"ה ברא את עולמו רק בכדי שיקיימו בו את התורה וכמו שכתוב "בראשית - בשביל התורה שנקראת ראשית", ולכן הקב"ה ברא את העולם כולו אך ורק בצורה המתאימה והנכונה שיקיימו בו את התורה והמצוות וכמו שכתב בתנא דבי אליהו רבה פכ"ט: "ממי נטל עצה כשברא את העולם, לא נמלך אלא בתורה, שנאמר: 'ואהיה אצלו אמן', אל תקרי 'אמן' אלא 'אומן' - כאומן זה שעוסק באומנותו". 2. ואהיה אצלו. התורה אומרת: אני אהיה אצל הקב"ה -

מעלות התורה

עיונים

שְׁעוֹרֵיהֶם וּמִדּוֹתֵיהֶם, כְּמוֹ שִׁכְתוֹב (שם פסוק כז): ³בְּחֻקּוֹן חוּג עַל פְּנֵי תְהוֹם'. וְנִמְצָא, ^(ב)שֶׁעַל יְדֵי הַתּוֹרָה

ולכן בה נאצלו ונבראו כל העולמות עליונים ותחתונים, כמו שכתוב (משלי ח, ל) "ואהיה אצלו אמון", ואמרו ז"ל (ב"ר א, ב) אל

תקרי אמון אלא אומן וכו'. ובמשלי רבתא ריש פרשה ט', חכמות בנתה ביתה, זו התורה שבתה כל העולמות:

והענין, כי התורה הקדושה היא דיבורו יתברך, ובמאמר פיו יתברך במעשי בראשית נבראו העולמות כולם, שעל ידי סידור גלגולי צרופי האותיות על פי סדר הר"ל ש'ערים פנים ואחור שבמאמר בראשית ברא וכו', נאצלו ונבראו העולמות, עליונים ועליונים רבי רבון, בכל סדר מצבם ופרטי עניניהם וכל הנכלל בהם, וכן בכל מאמר ומאמר שבו על דרך הני"ל נבראו כל פרטי המינים והענינים שבאותו הסוג שעליו נאמר אותו המאמר. עכ"ל. ועיי"ש עוד.

ב. שעל ידי התורה הוא מקיים כל העולמות. כתב הזוהר (פרשת תרומה): "אסתכל באורייתא וברא עלמא וישראל משתדלי באורייתא ומקיימי עלמא". במסכת ביצה (יט, א) בסוגיית הגמרא הדנה בנדרים ונדבות אם קרבין ביום טוב או לא, לאחר שהתרחן יישב שאין מחלוקת ולכולי עלמא אין קרבין ביום טוב, תמה רב יוסף: "תנאי שקלית מעלמא?", ויש לבאר מדוע נקט דווקא בלשון זה ומה משמעותו של ביטוי זה?

וביאר בשו"ת 'ארץ צבי', כי על פי דברי הזוהר דלעיל אם כן כל דין מדיני התורה הוא יסוד ועמוד וקיום העולם. ובמקום שיש פלוגתא, כיון דאלו ואלו דברי

ביאורים

3. בחוקו חוג על פני תהום. פירש רש"י: כשךקע חוג הארץ על המים, חוק גבול כל יעבור. ורבינו מפרש 'בחוקו' - על ידי התורה שנקראת 'חוק', בנה ויסד את הארץ. וכעין זה הביא להלן (אות ל) מילקוט שמעוני פר' בחוקתי: 'בחוקתי תלכו' - חוקות שחקקתי בהם את התהום, שנאמר: 'בחוקו חוג על פני תהום' (רמ"ג). וכמו שביאר רבינו לעיל בביאור הכתוב 'ואהיה אצלו אמון' שכלי האומנות של הקב"ה הוא התורה, וכמו שנתבאר לעיל, ואחד מכלי האומנות הוא המחוגה, ומחוגה זו היא החוק של הקב"ה שהוא התורה.

עיונים

מעלות התורה

הוא מקיים כל העולמות, ^(א)ונעשה שְׁתָּף לְהַקְב"ה בַּמַּעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית.

א-לקים חיים, הרי כל שיטה ושיטה חלק מקיום העולם. ולכן, כיון שהתרחצ בגמרא

הסיק שאין פלוגתא - אם כן חסר בסיס אחד מקיום העולם, ועל כן אמר לו "תנאי שקלית מעלמא", שסילק אותן התנאים מחזיקי שיטה זו מהיות קיום העולם.

ועל פי זה גם מובן מדוע נקראו תלמידי חכמים "בוניין", אל תקרי בניין אלא "בוניין" (ראה ברכות סד, א) - משום שלכל תלמיד חכם יש חלק בבניין העולם, כאמור.

ובזה מבאר גם בעל 'ארץ צבי' את הלשון המובאת במקומות רבים בגמרא: "הא דר' וכו' ברותא היא". דהנה, כל סברא של תלמיד חכם בעולם, הוא חלק מקיום העולם, אך יש סברא שממשיך קיום ומציאות לעולם, ויש סברא שאין כוחה יפה לכך, ומכל מקום מועלת להסיר הקליפות מחריבי העולם העומדים בחוץ. וזהו ברותא להוציא את אותם הקליפות העומדים מבחוץ.

ולכן אנו אומרים לגבי סברא שכזו "ברותא היא", שאף על פי שאינה סברא גמורה להלכה, מכל מקום הוא קצת סברא ומועלת להסיר החיצונים ולהבריחם החוצה הלאה מנגד לעולם. וסמך לזה מצינו בתקוני הזוהר (תכ"א ע"ד): "ברייטא אפיקת לכוון ולבניינו מגלותא ומשעבודא ודינא דההיא דממנא על גלותא על בניינו". וזה הכלל, שכל סברא של תנא או אמורא או שאר תלמיד חכם אף שאינה הלכה, מכל מקום שם תורה עליה ובכלל בנין העולם היא.

ג. ונעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית. כתב ה'נפש החיים' (ש"ד פי"א):

ביאורים

4. ונעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית. כפי שנתבאר, הקב"ה ברא את העולם כולו על ידי התורה, ובריאיתו של הקב"ה אינה בריאה חד פעמית, אלא הוא מחייה ומקיים אותה בכל רגע, וכמו שאומרים בתפילה: "וצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא את הכל". חיות כל העולמות היא על ידי התורה, אבל חיות זו מסרה הקב"ה לישראל, שכשעם ישראל לומדים את התורה הרי שהם מחיים ומקיימים את העולם, ובכך נתן להם הקב"ה את הזכות להיות כביכול שותפים עמו במעשה בראשית.

מעלות התורה

עיונים

וְאָמְרוּ חֲז"ל (סנהדרין צט, ב): כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, כְּאֵלּוֹ

והאמת בלתי שום ספק כלל, שאם היה העולם כולו, מקצה עד קצהו, בנוי ח"ו אף רגע אחד ממש, מהעסק והתבוננות שלנו בתורה, כרגע היו נחרבים כל העולמות, עליונים ותחתונים, והיו לאפס ותוהו ח"ו. וכן שפעת אורם או מיעוטו ח"ו, הכל רק כפי ענין ורוב עסקנו בה.

עוד הביא שם את דברי חז"ל הדורשים את הפסוק: "שוקיו עמודי שש" (שה"ש ה, טו) - אלו תלמידי חכמים, למה נמשלו לעמודים, שהם עמודי עולם, שנאמר (ירמיה לג, כה) "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת" וכו'. ובמשלי רבתי (ט, א) "חכמות בנתה ביתה" וכו', אמר הקב"ה, אם זכה אדם ולמד תורה וחכמה, חשוב לפני כמו שברא שמים, וכאילו העמיד כל העולם כולו. ושם (לא) בפרק אשת חיל אמרו: אמר הקב"ה לישראל, בני היו מתעסקין בתורה ביום ובלילה, ומעלה אני עליכם כאילו אתם מעמידים את כל העולם. ובהמשך דבריו הביא את הזוהר הק' (פרשת תרומה קס"א א'), וז"ל (מתורגם): "כיון שנברא העולם, כל דבר ודבר לא היה מתקיים, עד שעלה ברצון לברוא אדם שיהיה עוסק בתורה, ובשבילו יתקיים העולם, עתה כל מי שמסתכל בתורה ועוסק בה כביכול הוא מקיים כל העולם, הקב"ה הסתכל בתורה וברא עולם, אדם מסתכל בתורה ומקיים את העולם, נמצא שהמעשה והקיום של כל העולם היא התורה, משום זה אשרי האדם העוסק בתורה כי הוא מקיים את העולם". עוד כתב הזוהר (פרשת ויקרא י"א סוף ע"ב): "משום שהעולם לא נברא אלא בשביל התורה, וכל זמן שישראל מתעסקים בתורה העולם קיים. וכל זמן שישראל מתבטלים מן התורה מה כתוב אם לא בריתי יומם ולילה וכו'". וסיים הנפש החיים: "ולכן אמרו בפרק מעלות התורה (אבות ו, א), שכל העוסק בתורה לשמה נקרא 'רַע', כי כביכול נעשה שותף ליוצר בראשית יתברך שמו, כיון שהוא המקיים עתה את כל העולמות בעסק תורתו, ובלתי זה היו חוזרים כולם לתוהו ובוהו, וכמו שכתוב במדרש הנ"ל "דמיתין רעיתין", רעיתי דעולמי, שקבלו תורתי וכו'". עכ"ל.

ביאורים

5. כאילו בנה פלטרין של מעלה ושל מטה. כאילו בנה ארמונות שמים וארץ.

מעלות התורה

בְּנֵה פִלְטְרִין שֶׁל מַעְלָה וְשֶׁל מַטָּה, וְעוֹשֶׂה שְׁלוֹם בְּכַפְמִלָּא שֶׁל מַעְלָה וּבְכַפְמִלָּא שֶׁל מַטָּה. וְזֶהוּ שְׁדָרְשׁוּ חֲז"ל (ברכות סד, א) עַל פְּסוּק (ישעיה נה, יג): 'וְכָל בְּנֵיךְ לְמוֹדֵי ה' וְרַב שְׁלוֹם בְּנֵיךְ', - 'אַל תִּקְרֵי בְּנֵיךְ' אֱלֹא 'בְּנֵיךְ'.

ביאורים

כי קיום השמים והארץ מותנים ועומדים בישראל שיקבלו את התורה וילמדוה (עיי' שבת פה, א) [וכן דורש אב"י (סנהדרין צט, ב) מן הפסוק (ירמיה לג, כה): 'אם לא בריתי (- התורה) יומם ולילה, חוקות שמים וארץ לא שמת']. וביאר המהר"ל, כי העליונים מצד עצמם אינם דבר שלם, וכל שכן התחתונים כשלעצמם. ורק חיבורם על ידי עסק התורה הופך את הבריאה לדבר שלם ומעניק לה זכות קיום. ונמצא שהעוסק בתורה, מביא קיום לשני העולמות. 6. **כַּפְמִלָּא שֶׁל מַעְלָה וּבְכַפְמִלָּא שֶׁל מַטָּה.** בחבורה של מעלה, כלומר, בין מלאכי השרת שבשמים. ובחבורה של מטה, כלומר, בין בני אדם שעל הארץ. מבאר היד רמ"ה: לימוד תורה מגן על העולם מן הפורענות (כפי שאומר רבי יוחנן בהמשך שם), ונמצא שהוא מביא שלום לברואי מטה. ויש מלאכים הממונים לגמול שרר לעושי מצוות ולהיפך מעוברי עבירה, ואין הדבר נוח להם להיות שלוחים לפורענות. ונמצא שהלומד תורה, שמגן על העולם, גורם להם נחת רוח, כי על ידו הם נעשים שלוחים לתקנה ולא לקלקלה. 7. **אַל תִּקְרֵי בְּנֵיךְ אֱלֹא בְּנֵיךְ.** זה לשון הגמרא: "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, שנאמר: 'וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך', אלא תקרי 'בניך' אלא 'בוניך'". שהרי תלמידי חכמים נקראים 'בנאים' (שבת קיד, א) - מפני שהם בונים את העולם בכוח לימוד התורה, ומאחר שהם עוסקים בבניין העולם הרי הם מרבים בו שלום ומביאים את העולם לשלמותו. ה'נפש החיים' (א, ג-ה) מבאר, שבכל מעשה של עסק התורה או קיום מצוות מתחזק ומתיסד החלק הרוחני בעולם, וממילא גם החלק הגשמי הולך ומתחזק. משום כך אומרת הגמרא שהעוסקים בלימוד התורה הם בוני העולם.

מעלות התורה

עיונים

אִתָּא פִּתְנָא דְּכִי אֶלְיָהוּ (פרשה א):
אֵין מְנוּחָה לְהַקְבָּה אֱלָא
בַּתּוֹרָה. גַּם⁸ כָּל שְׂמַחְתּוֹ שֶׁל הַקְבָּה
אֵינוֹ אֱלָא בַּתּוֹרָה.

ד. כל שמחתו של הקב"ה אינו אלא בתורה. במסכת אבות (ו, א) תנן: "כל העוסק בתורה לשמה וכו' משמח את המקום". וביאר ב'רוח חיים':

"משמח את המקום - כי התורה היא שעשועיו של הקב"ה, ובעת שעוסקים בה הוא עת רצון, ורחמים, ושמחה. ובאה טובה לעולם. וקאור פני מלך, חיים. ומשקמתו, מטיב לבריות וכמו שכתוב (דברים כח, סג) 'כאשר שש ה' עליכם להיטיב', רצונו לומר, כשהוא בשמחה, אז הוא להטיב לך, וזהו משמח את המקום, משמח את הבריות". עכ"ל. כי השמחה אצל ה' יתברך היא שמתעורר הרצון העליון לקיום כל העולמות בשפע של ברכה וזיו עליון. כמו שכתב הרמב"ן בענין ה"זכירה", "ויזכור אלקים את נח", "שפעלה עתה מידת הרחמים

ביאורים

8. **אין מנוחה להקב"ה אלא בתורה.** אין נחת רוח להקב"ה בעולם הזה, אלא אם לומדים את התורה ומקיימים אותה. שהרי הקב"ה חפץ בעולמו, ואין סיבה לקיום העולם מלבד התורה, כמו שאמרו (פסחים סח, ב): אלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר (ירמיה לג, כה): 'אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי' ('מאורי אש' אות לה). ולפי זה פירש, שאין להקב"ה מנוחה בעולם, כלומר, שאין מנוחה לעולם, שהעולם אינו קיים אלא כשיש בו עושי תורה. 9. **כל שמחתו של הקב"ה אינו אלא בתורה.** עיקר שמחתו של הקב"ה הוא מכך ששם ישראל עוסקים בתורה, וכמו שאמרו במסכת אבות (ו, א): "כל העוסק בתורה לשמה... משמח את המקום". ואמרו חז"ל (ילקוט ש"יוב רמז תתקכח): "אשרי מי שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו". ועוד נאמר (תהלים קד, לא): 'ישמח ה' במעשיו', שכביכול הקב"ה שמח בעוסקי התורה. ועיין זוהר (ח"ב רלה, א): קוב"ה חדי לה בחידו דאורייתא, דאקרי 'עוז', עי"ש. ובח"ג לה, ב: זכאין אינון ישראל, דקוב"ה יהיב לון אורייתא קדישא, חדותא דכלא, חדותא דקוב"ה, ואטיילותא דיליה, דכתבי: 'ואהיה שעשועים יום יום'. ורש"י (שמות לב, טז) כתב: כל שעשועיו של הקב"ה בתורה.

מעלות התורה

עיונים

והתעורר הרצון העליון לקיום העולם".

ובמסכת שבת (פט, א) נאמר על התורה: "אמר (משה רבינו) לפניו, רבונו של עולם, חמודה גנוזה יש לך שאתה משתעשע בה בכל יום". וברש"י פרשת כי תשא (שמות לב, טז) כתב: "כל שעשועיו של הקב"ה בתורה". ויש להבין מה הוא ענין השעשוע שהקב"ה משתעשע בתורה בכל יום? ומהו הדגש בדבריו שאומר שהקב"ה משתעשע "בכל יום"?

וביאר רבי יצחק אייזיק חבר זצ"ל (ביאורי אגדות, אפיקי ים, ד"ה ואמרו), שכשם שהכוונות והתיקונים שיש בכל מצוה בעשייתה אין בהם יום דומה לחבירו, כי בכל יום נעשים תיקונים חדשים, כך גם התורה מתחדשת בפירושה וכוונותיה בכל עת, דבכל יום מתחדשים בה חידושים אחרים, ומה שמתגלה היום לא נתגלה אתמול. והוא ענין השעשוע שהקב"ה משתעשע בתורה בכל יום, כאמור (משלי ח, ל-לא) 'ואהיה שעשועים יום יום משחקת לפניו בכל עת, משחקת בתבל ארצו', והיינו שעיקר השעשוע והשמחה של הקב"ה היא בבני אדם שיסודם בעפר, ועל ידי בחירתם ויגיעתם הם עמלים בתורה ומחדשים בה, שזהו עיקר תכלית רצונו בעולמו, ולפי שבכל יום נעשים תיקונים וחידושים אחרים, נמצא שהתורה אצלו שעשוע בכל יום. עכ"ד.

מעלות התורה

עיונים

[כד]

וְכָתִיב (משלי י, יב): 'וְעַל כָּל פְּשָׁעִים תִּכְסֶּה אֱהָבָה',² הֵינּוּ אֱהָבָה שֶׁל תּוֹרָה,^{3(א)} תִּכְסֶּה עַל כָּל פְּשָׁעִים שֶׁל אָדָם.

א. תכסה על כל פשעים של אדם.
בספר 'ומתוק האור' (מעמד הר סיני תורה, עמוד שמג) הביא מרבי חיים קניבסקי זצ"ל הערה נפלאה על גודל כוחה של תורה, דהנה שנינו במסכת

אבות (ג, טז): "החנות פתוחה והחנוני מקיף והפנסק פתוח והיד כותבת", מה הכוונה "והפנסק פתוח"? פרש רבינו יונה, וז"ל: "להודיענו כי אין ממתניין לפתיחת הפנסק אחר שעושה החטא, אלא בגמר המעשה (פירוש: מיד בגמר עשיית העבירה) כבר כתוב הוא, כדי שלא יעבור רגע שלא נמנה עליו העוון ההוא. שאף על פי שהעוונות נמחלין לבעלי התשובה, נמנין אותן תחילה מיד שגמרו מלעשותן, ואחרי כן אם יחזור בתשובה מוחלין לו, כדאמרין במדרש: אינו כמי שלא עשאו אלא עשאו ונמחל, שגדול מי שאינו עושה ממי שעושה ומוחלין לו". עכ"ד. מבואר בדבריו שאדם שעבר עבירה ועשה תשובה אינו כמי

ביאורים

1. **ועל כל פשעים תכסה אהבה.** רבינו מפרש דפסוק זה הולך על הלומד תורה. [אולם הגר"א במשלי עה"פ שם פירש דקאי על העושה תשובה מאהבה, שכאשר אוהב את הקב"ה באמת ועושה תשובה מאהבה, הוא מכסה על כל פשעיו. אמנם ב'נפש החיים' (ש"ד פלא) האריך לבאר שעל ידי אהבת התורה מגיעים לתשובה שלימה שהיא תשובה מאהבה, עי"ש]. 2. **היינו אהבה של תורה.** היינו התורה שהיא המאהבת את עוסקה לה, ולכן היא נקראת 'אהבה' (יפ"ת). וב'מאורי אש' (על תנ"א פ"ג אות מח) פירש, שסתם 'אהבה' מורה על האהבה האמיתית העצמית שהיא התורה, הנקראת באמת אהבה, כי נאהבה היא מכל מחמדים. 3. **תכסה על כל פשעים של אדם.** היא המחפה לעוסקי התורה על פשעיהם. שבזכות התורה שלומד, הקב"ה מכסה על פשעיו ומוחל לו, וכן אמרו (ברכות ה, א): כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים וכו' מוחלים לו על כל עוונותיו.

מעלות התורה

עיונים

שלא עשה את העבירה. העבירה נעשתה ונכתבה, אלא שלאחר מכן כשעושה תשובה, כותבים לידה: 'עשה תשובה'.

והנה - אומר רבי חיים זצ"ל - הירושלמי במסכת ראש השנה (פ"ד ה"ח) אומר: "בכל הקרבנות כתיב 'חטא' ובעצרת אין כתיב 'חטא', אמר להן הקב"ה: מכיון שקבלתם עליכם עול תורה, מעלה אני עליכם כאילו לא חטאתם מימכם". ע"כ. פירוש: בשאר המועדים כתובה המילה 'חטאת' - 'ושעיר עזים אחד לחטאת' וכדומה, ואילו בשבועות, זמן מתן תורה, לא נאמר 'חטאת' אלא - 'שעיר עזים אחד לכפר עליכם' (במדבר כה, ל), ללמדנו שכשעם ישראל מקבלים עליהם עול תורה - אין זו כפרת עוונות רגילה, אלא נחשב להם "כאילו לא חטאתם מימכם". כלומר, אם אדם חטא ועשה תשובה - ראשית, לתשובה יש עשרים תנאים. רבינו יונה בשערי תשובה מונה עשרים עקרים לתשובה. אולם גם כשכבר זכה לעשות תשובה, העוון עדיין נשאר כתוב ואינו נמחק לעולם. אבל אם אדם מקבל עליו עול תורה - מעלה עליו הכתוב כאילו לא חטא מימיו - **העוון שוב אינו כתוב כלל!** כה גדול כוח התורה הקדושה! עכ"ד.

הנה במסכת ברכות (ה, א) אמרו: "כל העוסק בתורה וכו' מוחלים לו על כל עוונותיו", ובספר 'נפש החיים' (ש"ד פלא) האריך לבאר הענין, שעל ידי אהבת התורה מגיעים לתשובה שלימה שהיא תשובה מאהבה. וז"ל: כי עיקר התשובה שלימה האמיתית שהיא מאהבה, הוא רק על ידי עסק התורה כראוי, כמו שאמרו במעלות התורה (אבות ו, א): "אוהב את המקום", וכמו שכתוב "השיבנו אבינו לתורתך" כו' "והחזירנו בתשובה שלימה לפניך". ובוזרה (ויקרא כ"א א'): כד בר נש אתרחיק מאורייתא, רחיק הוא מקודשא בריך הוא, ומאן דקריב לאורייתא, קריב ליה קודשא בריך הוא בהדיה. [כשהאדם מתרחק מן התורה הוא רחוק מהקב"ה ומי שקרוב לתורה הקב"ה מקרב אותו עמו].

כי על כל פשעים תכסה אהבת התורה כמו שאמרו בתנא דבי אליהו (סדר אליהו רבה פרק ג') על זה הפסוק (משלי י, יב), וכן אמרו (פתיחתא איכה): "המאור שבה מחזירו למוטב". ובפרק החליל (סוכה נב, ב) "אם פגע בך מנוול זה משכחו לבית המדרש, אם אבן הוא נימוח" וכו', וכעין זה אמרו בתנחומא פרשת האזינו, ע"ש. ובבראשית רבה פרשה כ"ב: "אם בא יצרן להשחיקך, שמחהו בדברי תורה". ובמדרש תהלים (סוף מזמור ל"ד): "אם עמד עליך יצר הרע, האכילו לחמה של תורה" כו'.

מעלות התורה

עיונים

**וַיִּדְבָּרְהָ אֱדָם בְּנִפְשׁוֹ, אִיךְ מָלַךְ
גְּדוֹל וְנוֹרָא, רָאָה אֱדָם
אֶחָד מוּטָל בְּאַשְׁפָּה, מִכָּה וְחוּלָה
וּמִסָּכָב בְּכָל מִינֵי יִסּוּרִים וְחֻלָּאִים
רָעִים, ⁴וְחָסַר בְּכָל מִינֵי חֲסָרוֹנוֹת,
וְנִשָּׂא הָאִישׁ חֵן בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ, וְצֹנָה
לְרַחֵן אוֹתוֹ מִכָּל טִנְפַת שְׁעָלָיו,
וְרָפָא אוֹתוֹ מִכָּל תַּחֲלוּאִיו, עַד
שֶׁנַּעֲשֶׂה בְּרִיא וְשִׁלָּם בְּכָל אֲבָרָיו,
⁵וְלָבַשׁ אוֹתוֹ לְבוּשֵׁי יָקָר, ⁶וְעָטָר
אוֹתוֹ בְּכָל מִינֵי עֲטָרוֹת שֶׁל אֲבָנִים
טוֹבוֹת וּמְרַגְלִיזוֹת, ⁷וּמָסַר לוֹ כָּל גְּנָזָיו
שֶׁהָיָה תַּחַת יָדוֹ, וְצֹנָה שִׁיחָיו ⁸כָּל
הַנְּהֻגוֹתָיו עַל יָדוֹ, וְנָתַן לוֹ בְּתוֹ
לְאִשָּׁה, ⁹וְגִדְּלוֹ עַל כָּל הַשָּׂרִים וְעַבְדֵי הַמֶּלֶךְ, עַד שֶׁצֹּנָה**

ובזוהר (וישב ק"צ ע"א): "אמר רבי יוסי, כד חמי בר נש דהרהורין בישין אתיין לגביה יתעסק באורייתא, וכדין יתעברון מני'. אמר רבי אלעזר, כד ההוא סטרא בישא אתי למפתי ליה לבר נש, יהא משיך ליה לגבי אורייתא, ויתפרש מניה [אמר רבי יוסי, כשהאדם שרהורים רעים באים אליו, יעסוק בתורה ואז יעברו ממנו. אמר רבי אלעזר, כשאותו צד הרע בא לפתות את האדם, ימשיך אותו אל התורה ויפרד ממנו]. עכ"ל ה'נפש החיים'.

ביאורים

4. וחסר בכל מיני חסרונות. ומלא בחסרונות. 5. ולבש אותו. המלך הלבישו בגדים חשובים ומכובדים בעלי ערך רב. 6. ועטיר אותו בכל מיני עטירות. והקיף וכיתר אותו בכל מיני קישוטים. 7. ומסר לו כל גנזיו שהיה תחת ידו. ונתן לו לנהל את כל אוצרותיו ויקרים שהיו ברשותו. 8. כל הנהגותיו. כל הנהלת המלכות. 9. וגדלו על כל השרים. ונשאו ורוממו מעל כל השרים.

מעלות התורה

לְכָל גְּדוֹלֵי מַלְכוּתוֹ לְשִׁמּוֹשׁ לְפָנָיו ¹⁰כְּבִגְדֵי יָקָר, לְכָל אִשָּׁר
יִחְפִּין.

**וְהִנֵּה כְּעוֹד שֶׁהָיָה מְלָכֵשׁ בְּכִגְדֵי מַלְכוּת, מַעְטָר כְּכֹתֵר,
וְכָל גְּדוֹלֵי מַלְכוּת ¹¹מְאִירִין לוֹ בְּפָנָסִין יָקָרִים,
בְּאוֹתָהּ שֶׁעָה רָאָה תִּינוּקוֹת ¹²מְטַפְּחִין בְּאַשְׁפָּה, וְלוֹקְטִים
אֲבָנִים ¹³וְשׁוֹחֲקִים, וְנִתְקַנָּא בָּהֶם וְעֹשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם, וְהַשְׁלִיךְ
מֵעָלָיו כָּל בְּגָדֵי הַמַּלְכוּת ¹⁴וְנָזַר הַמַּלְכוּת, וּמָאֵם ¹⁵בְּתַעֲנוּגִים
שֶׁנִּתְגַּדַּל, וְעֹזֵב כָּל הַגְּדוֹלִים שֶׁהָלָכוּ לְפָנָיו, וְנִתְגַּלְגַּל בְּאַשְׁפָּה
וְלִכְלַךְ עֲצָמוֹ בְּאַשְׁפָּה, ¹⁶וְנִתְעַטֵּף בָּהּ כְּמִנְהַג הָרָאשׁוֹן. הָיִשׁ
קִין לְעַנֵּשׁ הָאָדָם הַלֵּז, אֲשֶׁר בָּזָה כְּבוֹד הַמֶּלֶךְ וּמִשְׁרָתוֹ
עוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ, וְטָנַף בְּגָדָיו הַיָּקָרִים. ¹⁷וְהִנֵּמְשָׁל מוֹכֵן מְאִלִּיו.**

ביאורים

10. כבגדי יקר. בבגדי כבוד. 11. מאירין לו בפנסין יקרים. משמשים לפניו ומאירים מסביבו לכבודו, באורות מפוארים וזוהרים ונעימים לעין. 12. מטפחין. מתעסקים ומשחקים. 13. ושוחקים. ומשחקים. 14. ונזר המלכות. וכתר המלכות. 15. בתענוגים שנתגדל. במה שהמלך נשאו מעל כל השרים וכן בשאר עניני הכבוד שנתן לו המלך. 16. ונתעטף בה כמנהג הראשון. וחזר להתנהג כמנהגו והרגלו הראשון קודם שהמלך גידלו ונישאו. 17. והנמשל מוכן מאליו. שהתורה שהיתה משתעשעת לפני הקב"ה בשמים, כמו שכתוב (משלי ל, ח): 'ואהיה אצלו שעשועים', וגם המלאכים חמדוה לעצמם ובקשו להשאירה בשמים, כמו שנאמר (תהלים ח, ב): 'תנה הודך על השמים', ואף על פי כן הורידה הקב"ה לארץ ונתנה לבני האדם, אזי אם מתבטל אדם מן העסק

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

¹⁸על אחת כמה וכמה מצות בוראנו,
(ב) כל שכן וכל שכן מוכן עונשין
ובזיונות לעונשי התורה ופונשים
ממנה ¹⁹לטפח באשפה הכלי העולם
הזה.

ב. כל שכן וכל שכן
מוכן עונשין ובזיונות
לעונשי התורה
ופורשים ממנה לטפח
באשפה הכלי העולם
הזה. במסכת אבות (ו),
(ב) איתא: "אמר רבי
יהושע בן לוי, בכל יום
ויום בת קול יוצאת
מהר חורב ומכרזת ואומרת, אוי להם לבריות מעלבונה של תורה", פירש רש"י,
אוי להם לבריות מהעונש הגדול הצפוי להם על כך שעולבים הם בתורה,
שאנים עוסקים בה כראוי.

מדוע התורה נעלבת מכך שאין עוסקים בה, הרי כבודו עומד במקומה לעולם?
ב'מדרש שמואל' ביאר, שעלבונה של התורה נובע מכך שעד שניתנה לישראל
הייתה התורה שעשועו של הקב"ה (ראה משלי ח, ל), ואף המלאכים התאוו לה
ואמרו להקב"ה 'תנה הודך על השמים' (תהלים ח, ב; עיין שבת פח, ב), והקב"ה
הורידה כביכול מגדולתה ונתנה לישראל. וכל זמן שישראל עוסקים בה כראוי
סובלת התורה עלבון זה, משום שזהו רצונו של הקב"ה, אולם כאשר אין הם
עוסקים בה כראוי, חוזרת התורה ותובעת את עלבונה.

וכתב עוד, שאפשר לפרש אוי להם לבריות מהעלבון שיקבלו מהתורה בעולם
הבא, ואוי לאותה בושח וכלימה, כיון שעולם הנשמות הוא מקום העלבון
האמיתי. [רבינו יונה (אבות ג, א) ביאר שהוא מפני שבעולם הזה אף אם
עשה האדם מעשה שראוי להתבייש ממנו, טבע גופו לשכוח את הבושח אחר
באורם
הוא, אין לך זלזול ובזיון לתורה גדול מזה. ועוד, שמי שמניח את התורה בקרן
זווית ואינו חפץ בה, וזאת על אף ששכרה של תורה גדול ועצום הוא מאד, אות
היא, שבזיונה התורה בעיניו, ואין לך עלבון לתורה גדול מזה. ¹⁸על אחת כמה
וכמה מצות בוראנו. אם על זלזול של דבר גשמי חשוב [כמו במשל] ראויים
לעונשים חמורים, בוודאי על עזיבת מצוות בוראנו מעותד ומוכן עונשים.
¹⁹ לטפח באשפה הכלי העולם הזה. להתעסק בדברים חסרי ערך שאין בהם

שנה או שנתיים, ואף
אם לא ישתכח הדבר
מליבו, מכל מקום ככל
שיעבור הזמן תפחת
הבושה ולא תהיה כמו
שהייתה בתחילה, כיון

²⁰והנה במדרש איתא, שהקב"ה
²¹מאיר פניהם של
צדיקים מפורף העולם ועד סופו, כמו
שמתערב טבע הגוף עם טבע הנפש וגורם לו לשכוח קצת. אך בעולם הבא
שהנפש הרוחנית היא בפני עצמה בלא הגוף, ואין לה טבע השכחה שהוא
טבע גשמי, תהיה הבושה שמתביישת לפני הקב"ה לעולמי עד, ואף אחר שנים
הרבה תהיה הבושה כמו שהיתה בתחילה].
יש מפרשים, שהתורה אינה נעלבת מכך שאין עוסקים בה, שהרי כבודו עומד
במקומו לעולם, ו"עלבונה של תורה" היינו העלבון שגורמת התורה למי שאינו
עוסק בה. שמאחר שהקב"ה נתן לנו את התורה כדי להתעלות על ידה ולהשיג
את השלימות, נמצא שמי שאינו עוסק בה מעיד על עצמו שאין בו דעת להבין
את גודל ערכה, ואין לך עלבון גדול מזה (מדרש שמואל בשם החסיד יעבץ;
לב אבות).

ביאורים

צורך והינם המותרות שבחיים החולפים מהר ואינם. ²⁰והנה במדרש. עיין
מדרש אותיות רבי עקיבא (אות כ): באותה שעה באים רשעים לפתח גן עדן
ועומדים להסתכל בטובתם של צדיקים ורואים כל הצדיקים כל אחד ואחד
לפי כבודו וכו' וזיו פניהם הולך מסוף העולם ועד סופו כזיו החמה, שנאמר:
'ואוהביו כצאת השמש בגבורתו' (רמ"א). ²¹מאיר פניהם. מבהיק ומאיר
את זוהר פניהם כזיו החמה. [בדברי רבינו משמע שגם כעת בשעה שעוסקים
בתורה, הקב"ה מאיר פניהם בכל העולם, ועל זה נאמר: 'ואוהביו' - זו אהבה של
תורה, 'כצאת השמש'. והם הפנסים היקרים במשל הנ"ל (רמ"א)]. כתב ב'מאורי
אש' (תנ"א פ"ג אות נ): שאמנם עיקר הארת פנים היא בנפש, אבל גם הגוף
עצמו יזדכך עד שיאיר, וכמו שאמרו (ויק"ר כ, ב) על אדם הראשון, שתפוח
עקיבו היה מכהה לגלגל חמה, קלסתר פניו על אחת כמה וכמה. וה'חפץ חיים'
(תורה אור פ"ט) כתב, שהוא קנין הוד שזכה להם משה רבינו, שהבהיקו
פניו עד שיראו מגשת אליו (ראה שמות לד, כט-לה), וזהו מה שאמרו חכמים

מעלות התורה

עיונים

שְׁכַתוֹב (שופטים ה, לא): ^{22(ב)}וְאֹהֲבָיו
כַּצֵּאת הַשֶּׁמֶשׁ בְּגִבְרָתוֹ.

עוֹד אָמְרוּ חֲז"ל, בְּשֶׁאֶרֶם עוֹסֵק
בַּתּוֹרָה, ^(ה)מְקִיפִים אוֹתוֹ

ג. ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. ב'אור תורה' (אות נב) ביאר ענין זה: שיש שתי בחינות אור: אחד, אור השמש כפי מה שהוא עתה. ואחד, אור של ששת ימי בראשית, שהיה האדם רואה בו מסוף העולם ועד סופו (חגיגה יב, א), וגזו הוא יתברך בתוך השמש עצמו, שהוא נרתק של החמה. ואור הפנימי הוא ממש אור התורה, שמאיר בכל העולם, שהוא גורם גילוי כבודו יתברך והשגחתו, אשר הוא למעלה מן השמש. ועל זה אמרו רבנן בפרק קמא דבבא בתרא (ח, ב): ורבנן מאי [כלומר, כיון שלדיין נתת זוהר הרקיע לעתיד לבא, ולגבאי צדקה נתת אור הכוכבים, רבנן עצמן (-תלמידי חכמים העוסקים בתורה תמיד) מאי, לאיזה אור יזכו הן (ורגמ"ה ורש"י)], עליהם נאמר (שופטים ה, לא): 'ואוהביו כצאת השמש בגבורתו' [כתבו שם התוספות: ד'אוהביו כצאת השמש' היינו שמש של עתיד לבוא, שהוא שבעתיים כאור שבעת הימים, ואור שבעת הימים היה שבעתיים מאור חמה של עכשיו], ורצה לומר, כאשר יוצא מנרתיקו, ואז הוא בגבורתו [וזהו 'כצאת' השמש, שייצא האור הגנוז בשמש, ויתגלה לצדיקים], ובאור הזה משתמשים הצדיקים בגן עדן, כמו שכתבתי למעלה (שם אות לח) באריכות. ולכן אמרו שהקב"ה מאיר פניהם של צדיקים מסוף העולם ועד סופו. עכ"ד.

ד. מקיפים אותו מלאכים הנבראים מהבל פיו כמלא עין והוא בתוכם כמלך

ביאורים

(סנהדרין ק, א): כל המשחיר פניו על דברי תורה בעולם הזה, הקב"ה מבהיק זיוו לעולם הבא. 22. ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. 'אוהביו' הם תלמידי חכמים העוסקים בתורה, הם יזכו לעתיד לבוא לאור הגדול ביותר, כצאת השמש של עתיד לבוא, שאז הוא יהיה בגבורתו, שהוא שבעתיים כאור שבעת הימים, ואור שבעת הימים היה שבעתיים מאור חמה של עכשיו (תוספות). [וראה בעיונים עמ' 58 ד"ה ממילא].

מעלות התורה

עיונים

בגרוד. במדרש הנעלם (פרשת אחרי) כתב וז"ל: וכל פתגמא דאורייתא דשמע, על כל מלה ומלה, יחב ליה קוב"ה מלאך אחד, לכל מלה ומלה דיעוניה. וז"ל הגר"א (משלי יט, ד): בכל דיבור ודיבור שלומד, הוא בורא מלאך קדוש. וב'נפש החיים' (ש"א פ"ג) כתב: מבואר במקומות רבות בתיקונים, שמכל דיבור וקול והבל דאורייתא או דצלותא נבראים כמה מלאכים קדושים. כתיב (תהלים צא, יא): "כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך" - מי הם אותם מלאכים ששומרים על האדם? מבואר במדרש תנחומא (ורשא) פרשת משפטים סימן י"ט, שהם אותן המלאכים הנבראים ממעשי המצוות שעושה האדם. וז"ל המדרש: "הנה אנכי שלח מלאך" (שמות כג, כ), זה שאמר: 'כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך' (תהלים צא, יא), עשה אדם מצוה אחת מוסרים לו מלאך אחד, עשה שתי מצות מוסרים לו שני מלאכים, עשה כל המצות מוסרים לו מלאכים הרבה, שנאמר 'כי מלאכיו יצוה לך', ומי הן המלאכים, אלו שמשמרים אותו מן המזיקים, שנאמר (תהלים שם, ז): 'פול מצדך אלף ורובה מימין'...".

וכתב בספר 'חסד לאברהם' (מעין שני, נהר יט), וז"ל: ודע כי גדול כוח המלאך הנעשה מן התורה יותר מאותם הנעשים מן המצוה. עכ"ל. וכן כתב האר"י ז"ל (שער רוה"ק, פ"א): וגדול הוא כח של המלאך הנברא מעסק התורה מכח המלאך הנברא על ידי המצוה. עכ"ל. ובטעמי המצות להרדב"ז ז"ל (מצוה כב): וז"ל רבינו מנחם מרקנטי, כבר הודעתין כמה גדול כוח הדיבור וכו'. כשאדם עוסק בתורה נברא מלאך אחד להמליץ בעדו, וזה תלמוד תורה כנגד כולם. וראה להלן בדברי רבינו אות מט ד"ה גם ודברת בהם, שכתב בזה"ל: "גם 'ודברת בהם' הוא לשון הנהגה, כמו שכתוב (ישעיה ה, יז): 'ורעו כבשים כדברם (כמנהגם. רש"י)', ופרשו, שהמלאכים שנבראו על ידי התורה שיצא מפיו, מנהיגים אותך אל המנוחה ואל הנחלה לעולם הבא".

וב'אור תורה' (אות קצו) כתב: ונודע כי האדם כשעוסק בתורה, כל דבור ודבור שמוציא מפיו, הוא מצוה בפני עצמה וכו' ואם כן, על ידי כל מצוה נברא ממנו מלאך, וכשעוסק בהם בתורה בדרך, אז ההבלים היוצאים מפיו, הם מלאכים קדושים, והם נעשים לו בחינת אור מקיף, שלא יוכל שום אויב ומקטרג לשלוט בו, עיי"ש.

ומה שכתב רבינו "והוא בתוכם כמלך בגדוד", כן הובא בספר מגיד מישרים

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

²³ מלאכים הנבראים מהבל פיו, ²⁴ כמלא עין ²⁵ והוא בתוכם כמלך בנדרה. ²⁶ ממלא מוכן עונשים ופרעניות לאדם שעוזב התורה,

(פרשת בא מהדוק) מה שאמר המלאך (המגיד) שנשלח מן השמים לומר דברים לבית יוסף, וז"ל: תדבק בי וביראתי ובמשניות לא תפריד

מחשבותיך אפילו רגע אחד, כי אני אני המשנה המדברת בפוך, אני האם המיסרת את בניה, התחזק התדבק בי, כי אני וכל חיילתי סובבים אותך, ואתה בינינו כמלך בגדוד, כי אילו היה ניתן רשות לעין לראות, היית רואה מלא עיניך לכל צד כולו מלא חיילות מהם הנבראים מהבל פוך כשאתה עוסק במשנה, ואלו הם חונים סביבותך וסובבים כל חיילות, ואתה בתוך כולם כמלך בגדוד, וכולהו מכריזי ואמרי: 'הבו יקר לדיקנא קדישא דמלכא', עיי"ש.

ה. ממלא מוכן עונשים ופרעניות לאדם שעוזב התורה. יש לעיין, הן אמת שהשכר שיקבל כל אחד עבור תורתו ומצוותיו הוא גדול ועצום לאין שיעור, אך מכל מקום מהו הקשר למשל שהביא רבינו, והרי שם אותו אדם שהיה מוטל באשפה הוא בעצמו ראה את גודל הכבוד שכיבדו המלך ורוב הכבוד שחילק לו, ממלא מוכן שבשעה שהלך וטיפח באשפה הרי שהוא בזיון גדול למלך, בכך שאותו אדם שהמלך נישא וגידלו, מבכר את המשחק והטיפוח באשפה על הכבוד האמיתי שמכבדו המלך. אבל אנו בעולם-הזה הרי לא רואים ולא מרגישים את הכבוד וגודל העידונים שנקבל עבור תורותינו ומצוותינו, ומה שייך לדמותינו לאותו אחד שכבר כעת נשאו המלך על כל השרים ועבדי המלך? אכן כוונת רבינו היא, שהשכר וגודל העילוי שיתן לנו ה' יתברך לעתיד לבוא, אינו שכר חיצוני לעבודת האדם, אלא הקב"ה ברחמיו הרבים וגודל

ביאורים

23. מלאכים הנבראים מהבל פיו. מלאכים שנבראים על ידי התורה שיוצא מפיו. 24. כמלא עין. ריבוי מלאכים כדי מרחק שהעין יכולה לראות ולהקיף. 25. והוא בתוכם כמלך בנדרה. המלאכים מקיפים אותו כמלך בתוך צבאו. [הם גדולי המלכות אשר משמשים לפניו, במשל הנ"ל (רמ"ג)]. 26. ממלא. אם כל כך גדולה ערכה ושכרה של תורה.

חסדיו נתן לאדם את האפשרות על-ידי תורתו ומצוותיו להעלות את עצמו ולרומם את דרגתו, שורש עילוי זה נמצא כבר בעולם-הזה, וכמו

ועליו נאמר (ישעיה א, כח): ²⁷ ועיני ה' יכלו. אוי לאותה בוששה אוי לאותה בלמה, מה יעשה ²⁸ ליום פקודה, הניש קין לאותם עונשים, כי כפי גדל

שכתב הרמח"ל בספרו 'דעת תבונות' בכמה מקומות, ויעוין שם סימן ע"ב וז"ל: "ולא זו בלבד [שהנשמה תתעלה ממדרגה למדרגה לעתיד לבוא] אלא אפילו היותה בעולם-הזה בתוך הגוף - יש לה עילוי ויתרון כפי מעשיה, כי אינו דומה נשמת אדם שעסק בתורה ובמצוות והשיגה ידיעה בכבוד קונה, לנשמה חסרה מכל אלה". וביאר שם רבי חיים פרידלנדר זצ"ל (הערה 142): "הנשמה בהיותה בתוך הגוף כבר נוסף לה שלימות בזעיר אנפין (שלימות מסוימת) על-ידי עסקה בתורה ומצוות, נוסף לשלימות שהוטבעה מעיקרא בעצם מהותה". עכ"ל. הרי שהאדם כבר בהיותו בעולם-הזה מקבל את שורש עילוי שיקבל לעתיד לבוא. ובשעת רגיעת הנפש יכול האדם להבחין בעילוי זה, וכפי שכתב החזון איש' באגרותיו על הזוכה בידיעת התורה, וז"ל: "אבל באמת הוא מלאך הדומה לבן תמותה חי חיי אצילות מרומם על כל תהילה". ואדם שעוזב עילוי זה ועוסק בדברים פחותים גדול עונו בביוזי יקר תפארת השכר שנותן לו הקב"ה.

ממילא מוכן מה שהביא רבינו מהמדרש שלעתיד לבוא יאיר הקב"ה פניהם של הצדיקים כשמש בגבורתה. ולכאורה יקשה, הן אמת שכך יקרה לעתיד לבוא, אבל כעת עוסק רבינו בגודל העונש שיקבל מי שמבכר לעסוק בדברים פחותים מאשר בקיום המצוות ולא שם ליבו לגודל הכבוד והיקר שהקב"ה מעטרו. אכן לפי מה שנתבאר, הוא מבואר, שאף שגופו ופניו יביהקו כשמש רק לעתיד לבוא, אבל שורש השינוי והעילוי בנשמתו קיימים כבר כעת, ואוי לו למי שעוזב את עילוי זה ועוסק בדברים פחותים וחסרי ערך.

ביאורים

27. ועיני ה' יכלו. אלה שעוזבו את ה' יושמדו ויתכלו. 28. ליום פקודה. בזמן שהקב"ה ידון ויפקוד אותם.

מעלות התורה

עיונים

מעלות התורה

השָׁכָר, ²⁹ כֵּן הוּא גִדֹּל הָעֹנֵשׁ ³⁰ לְהַפְּרֹשׁ מִמֶּנּוּ.

גַּם יָשִׁים אֶל לְבֹ, אֱלֹ הָיָה זֹכֶה אָדָם אֶחָד שֶׁהוּא ³¹ שֶׁפֶל
אֲנָשִׁים וּמִבְּזָה בְּתַכְלִית, לְהִיּוֹת עוֹבֵד עֲבֹדַת מֶלֶךְ
גָּדוֹל, אוֹתָהּ הָעֲבֹדָה שֶׁגְּדוּלֵי הַמַּלְכוּת עוֹשִׂים לְפָנָיו,
בְּדוּאִי ³² הָיָה מְלֹא שִׂמְחָה עַד אֵין תַּכְלִית, ³³ אָף עַל פִּי
שֶׁאִינוּ מִקְבֵּל שׁוֹם שָׂכָר עַל עֲבֹדָתוֹ. עַל אַחַת בְּפֶה וּכְפֹה,
³⁴ הָאָדָם שֶׁזֹּכֶה לְלַמֵּד מֶה ³⁵ שֶׁמֶלְאֲכֵי הַיִּשְׁרָת מִשְׁתַּעֲשָׂעִים

ביאורים

29. כֵּן הוּא גִדֹּל הָעֹנֵשׁ לְפֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ. כי הוא מבזה את כבוד המלך, שעוזב ומזלזל בשכר גדול כזה, וכנ"ל במשל המלך (רמ"ג). 30. לְהַפְּרֹשׁ מִמֶּנּוּ. במסכת חגיגה (ט, א) דנה המשנה על מי נאמר המקרא בקהלת (א, טו): 'מִקְצָת לֹא יִזְכֹּל לְתֶקֶן וְחֶסְרוֹן לֹא יִזְכֹּל לְהַמְנוֹת'. 'רבי שמעון בן יוחי אומר: אין קורין מעוות (מקולקל. רש"י) אלא למי שהיה מתוקן בתחילה ונתעוות. ואי זה? - מי הוא זה שהיה מתוקן ונתעוות אחר כך?], זה תלמיד חכם הפרוש מן התורה, ע"כ. מי שלמד תורה וקיים מצוותיה, ואחר כך פרש ממנה, אפשר לתאר אותו כ"מתוקן שהתעוות". וביאר בחידושים על 'עין יעקב': לאדם זה אין תקנה לפרישותו מן התורה, כי אף שהוא יכול תמיד לחזור ללימוד התורה ולקיים מצוותיה, מכל מקום בזמן פרישתו בטל מהתורה, וזמן זה אינו יכול להשיב. 31. שֶׁפֶל אָדָם נִקְלָה וּפְחוּת עוֹר, פְּחוּת שְׂבָאנִשִׁים. 32. הִיא מְלֹא שִׂמְחָה עַד אֵין תַּכְלִית. על שזכה לכבוד הגדול הזה לשרת את המלך בשירות שרק מכובדי המלכות עושים זאת. 33. אָף עַל פִּי. והיה שמח שמחה זו אף על פי -. 34. הָאָדָם שֶׁזֹּכֶה לְלַמֵּד. שיש לאדם לשמוח על שזכה ללמוד את התורה הקדושה. 35. שֶׁמֶלְאֲכֵי הַיִּשְׁרָת מִשְׁתַּעֲשָׂעִים בַּה תַּמִּיד. כדאיתא במדרש אבכיר, שהמלאכים לומדים כל התורה, וגילו למשה סודות בהר סיני, שנאמר (תהלים

ו. וגם כל הצדיקים שבנין עדין עוסקים בה. במסכת מועד קטן (כט, א): "אמר רב חייה בר אשי אמר רב: תלמידי חכמים, אין להם מנוחה אפילו לעולם הבא", כי הם ממשיכים לעמול בתורה אפילו בעולם

בַּה תַּמִּיד, ^(ו) וְגַם כָּל הַצַּדִּיקִים שֶׁבָּנִין עַדֵּן עוֹסְקִים בָּהּ.

אֵיתָא בְּסִפְר 'רֵאשִׁית חֻבְמָה' (שַׁעַר הִירָאָה פ"ב וּמְקוּרֵי מַמְרַגְנִיתָא

הבא (תוספות הרא"ש, ר"ן, נמוק"). ותמיד הם ממשיכים במלאכת לימוד התורה והם הולכים משיבה לשיבה וממדרש למדרש אפילו בעולם הבא והולכים וגדלים בתורה (רש"י, ברכות סד, א; ריטב"א למו"ק שם). [יש ראשונים המפרשים שכוונת הגמרא היא לומר שתלמידי חכמים הולכים מגן עדן לרקיע ומרקיע לגן עדן לטייל ולשמוח ונהנים שם מזיו השכינה (רש"י לעין יעקב; ריטב"א). וכתב המהרש"א, דאין זה עומד בסתירה להסבר הקודם, שכן "ליהנות מזיו השכינה" הוא פעולה של עיון שכלי הקשורה לתלמוד תורה. ויש מפרשים שההליכה היא עלייה ממדרג לדרגא, כאשר הדרגא העליונה היא "ציון" שבפסוק, המציינת את "ירושלים של מעלה", המקבילה בשמים לירושלים של מטה (תוספות הרא"ש; ר"ן; רי"ף ועץ יוסף על עין יעקב). ובוודאי העלייה היא בהתאם לעמל התורה שעמל כל אחד, ולא לכולם בשווה (עץ יוסף; יפה מראה)].

ובאבות דרבי נתן (פ"א ה"ח ל"ח ל"ט א'): 'ליום שכולו שבת' - אין בו לא אכילה וכו' אלא צדיקים יושבין ועוסקים בתורה, עיי"ש. ובמדרש תנחומא פרשת בראשית סי' כה: אמר לו הקב"ה: אני הנחתך בגן עדן, שתהא יגע בתורה, ותאכל מעץ החיים, עיי"ש. ובזוהר חדש (ח"ב מה, ב): בשעתא דאתפליג ליליא וכו' כדן הקב"ה אעיל בגינתא דעדן עם צדיקיא לאשתעשעא באורייתא בגינתא דעדן עד יומא. (רמ"ג).

ביאורים

סח, יט): 'לקחת מתנות באדם'. [וראה בספר 'קהלת משה' (דף ט"ו ע"ב) שהביא מכתבי האריז"ל לתרחץ קושיית המדרש שם שהקשה מדוע אמרו המלאכים 'תנה הודך על השמים' (תהלים ח, ב), והלא הם לומדים את כל התורה].

מעלות התורה

עיונים

של רבי מאיר): ³⁶⁽¹⁾ כְּשֶׁאָדָם עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, הַשְׂכִּינָה עוֹמֶדֶת נֶגְדוֹ וְאוֹמֶרֶת: ³⁷ה' עִמָּךְ גְּבוּר הַחֵיִל (שופטים ו, יב), אֲשֶׁרִיךְ אִם תִּהְיֶה ³⁸וּמְקִיךְ בִּי תִמְיֹד, אֲשֶׁרִיךְ אִם תִּזְכְּרֶנִּי.

ז. כשאדם עוסק בתורה השכינה עומדת נגדו וכו'. כתב בספר 'נפש החיים' (ש"ד פ"ו), וז"ל: "לזאת האמת שזו היא הדרך האמיתית, אשר בזה בחר הוא יתברך שמו, שבכל עת שיכין האדם עצמו ללמוד, ראוי לו להתיישב קודם שיתחיל, על כל פנים זמן מועט, ביראת ה' טהורה בטהרת הלב, להתוודות על חטאתו מעומקא דלבא, כדי שתהא תורתו קדושה וטהורה, ויכוון להתדבק בלימודו בו בתורה, בו בהקב"ה, היינו להתדבק בכל כוחותיו לדבר ה' זו הלכה, ובזה הוא דבוק בו יתברך ממש כביכול, כי הוא יתברך ורצונו חד, כמו שכתב בזוהר, וכל דין והלכה מתורה הקדושה, הוא רצונו יתברך, שכן גזרה רצונו שיהא כך הדין, כשר או פסול, טמא וטהור, אסור ומותר, חייב וזכאי".

"וגם אם הוא עוסק בדברי אגדה שאין בהם נפקותא לשון דין, גם כן הוא דבוק בדיבורו של הקב"ה, כי התורה כולה, בכלליה ופרטיה ודקדוקיה, ואפילו מה שהתלמיד קטן שואל מרבו, הכל יצא מפיו יתברך למשה בסיני, כמו שאמרו רבותינו ז"ל סוף פרק ב' דמגילה [למלמד שהראהו הקב"ה למשה דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים ומה שהסופרים עתידין לחדש"], ובפרק קמא דברכות ה', א' [למלמד שכולם ניתנו למשה בסיני], ובקהלת רבה ס"א פ"א, ושם בסימן ה' פרק ו', ובירושלמי פרק ב' דפאה, ובויקרא רבה פ"ב, עיין שם. ובשמות רבה פ' מ"ג [כתוב לך את הדברים האלה] (שמות לד, כז), בשעה שנגלה הקב"ה בסיני ליתן תורה לישראל, אמר למשה על הסדר מקרא ומשנה הלכות ואגדות,

ביאורים

36. כשאדם. בשעה שאדם. 37. ה' עמך גבור החיל. ה' בעזרתך שנתן לך כח כזה, וישפיע עליך זכות וקדושה וגם גבורה בשפע רב (רש"י ומלבי"ם). בספר 'ראשית חכמה' שם הלשון: 'ואומרת: ה' עמך גבור החיל, הנה באתי ללמדך, על כן יצאתי לקראתך לשחר פניך ואמצאך'. 38. זממך. מחשבותיך.

מעלות התורה

עיונים

שנאמר (שמות כ, א): "וידבר אלהים את כל הדברים האלה", אפילו מה שהתלמיד שואל לרב, עד כאן".

"ולא עוד, אלא כי גם באותו העת שהאדם עוסק בתורה למטה, כל תיבה שמוציא מפיו, הן הן הדברים יוצאים כביכול גם מפיו יתברך באותו העת ממש, כדאשכחן בפרק קמא דגיטין, גבי פילגש בגבעה, "ותזנה עליו פלגשו" (שופטים יט, ב), רבי אביתר אמר: זבוב מצא לה, רבי יונתן אמר: נימא מצא לה. ואשכחיה רבי אביתר לאליהו, אמר ליה: מאי קעביד הקב"ה? אמר ליה: עסיק בפילגש בגבעה, ומאי קאמר? אמר ליה: אביתר בני כך הוא אומר, יונתן בני כך הוא אומר. והיינו, מפני שרבי אביתר ורבי יונתן עסקו ביניהם בענין פילגש בגבעה, אז באותו עת, גם הוא יתברך שנה דבריהם ממש".

"והוא יתברך שמו ודיבורו חד, וכמפורש בתורה הקדושה במשנה תורה 'לאהבה את ה' אלהיך' וכו' (דברים ל, ו), ופרשוהו רבותינו ז"ל בנדרים בברייתא (סב, א), דקאי על עסק התורה, עיין שם [תניא 'לאהבה את ה' אלוהיך לשמוע בקולו ולדבקה בו', שלא יאמר אדם אשנה - כדי שיקראוני רבי, אשנה - כדי שאהיה זקן ויושב בישיבה, אלא למד מאהבה וסוף הכבוד לבוא], וסיפיה דקרא ולדבקה בו".

"ולכן אמר דוד המלך ע"ה (תהילים קיט, עב): "טוב לי תורת פיך" וכו', אמר: כי ליבי שמח בעמלי בתורה הקדושה ברוב עוז, בהעלותי על ליבי שהוא תורת "פיך", שכל תיבה ממש מהתורה שאני עוסק בה כעת, הכל יצא וגם עתה היא יוצאת מפיו יתברך".

"ולכן, כל התורה, קדושתה שווה בלי שום חילוק ושינוי כלל ח"ו, כי הכל דיבור פיו יתברך שמו ממש, ואם חיסר בספר תורה אות אחת מפסוק "אלוף תמנע", היא נפסלת כמו אם היה נחסר אות אחד מעשרת הדברות, או מפסוק שמע ישראל, וכמו שכתב גם הרמב"ם ז"ל [בפירושו על פרק חלק, וז"ל: "היסוד השמיני - היות התורה מהשמים, והוא שנאמין כי כל התורה הזאת, הנתונה על ידי משה רבינו ע"ה - שהיא כולה מפי הגבורה, כלומר, שהגיעה אליו כולה מאת ה' יתברך... ואין הפרש בין 'ובני חם כוש ומצרים', ושם אשתו מהטבאל, 'ותמנע היתה פלגש', ובין 'אנוכי ה' אלוהיך', ושמע ישראל', כי הכל מפי הגבורה, והכל תורת ה' תמימה טהורה וקדושה אמת: וכו'], והוא מתנא דבי אליהו סא"ה פרק ג' [מכאן אמרו, אפילו אין בידו של אדם לא מקרא ולא

מעלות התורה

עיונים

משנה, אלא הוא יושב וקורא כל היום הפסוק 'ואחות לוטן תמנע', אפילו הכי שכר תורה בידו!"] עכ"ל ה'נפש החיים'.

איתא בתנא דבי אליהו (רבה פ"ח): "כל תלמיד חכם שיושב וקורא ושונה ועוסק בתורה, הקדוש ברוך הוא יושב כנגדו וקורא ושונה עמו". ע"כ. ובגמרא (תמיד לב, ב) אמרו כעין זה: "כל העוסק בתורה בלילה, שכינה כנגדו. ולמדו כן ממה שנאמר 'קומי רוני בלילה' וגו'". וכתב ב'משך חכמה' (ויקרא ג, ב), וז"ל: "עוד יש לפרש, דהכוונה של לימוד בלילה הוא שלומד בעת אופל, לא לכבוד רק בסתר, בצניעא בעת הדחק [ואין הכוונה לזמן מסויים אלא לאופן הלימוד], והלימוד על מנת להתכבד או לעשות רב או להשלים את נפשו הוא כזורע, ואחרי כן כשבא לעת התועוליות [אותן התכוין להשיג כתוצאה מלימוד התורה שלו] נעשה כקוצר. וזה 'הזורעים בדמעה ברינה יקצורו' (תהלים כנו, ה), נאמר על כל מפעלות האדם, אם לא בא עדיין התכלית נעשה כזורע לאיזה פעולה, ואין זה שעת רינה. אבל העוסק בתורה במסחרים ולבלי לאיזה תכלית, רק התקשרותו לתורה הוא התכלית, אם כן השכר שלו הוא משיג בעת עסקו בתורה! וזה 'קומי רוני בלילה' - שתיכף בעת הלימוד ירונן משוב לב, כי קשור הוא להשם יתברך מדי עסקו בתורה וטועם נועם התורה האלקית, ודו"ק", עכ"ל.

[בספר 'אמרי אמת' (במדבר פרשת נשא שנה תרעו) ביאר מה שאמרו חז"ל (חגיגה יב, ב): "כל העוסק בתורה בלילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום וכו'". ו"כל העוסק בתורה בעולם הזה שהוא דומה ללילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד לעולם הבא". שעולם הזה כולו חשך דומה ללילה (פסחים ב, ב), אולם אם האדם מתייגע בתורה בלילה - היינו אף שאינו מרגיש שום טעם, הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום, היינו שמאיר לו הקב"ה שיישאר לו טעם אף בעת הסתר וחושך, שזהו משיכת חוט של חסד, והוא כדאיתא (אבות ד ט) "המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר", גם כן על ידי משיכת חוט של חסד. עכ"ד].

עיונים

מעלות התורה

[כה]

וְגַם מִי שֶׁהוּא שָׁקוּעַ בְּעִמְקֵי תְהוֹם מְרֵב עֲוֹנוֹתָיו, וְאַחַר כֵּךְ הוּא לֹמֵד תּוֹרָה חֲקֻדָּשָׁה, עַל יְדֵי זֶה ^(א)הוּא עוֹלָה מִמַּעַמְקֵי הַתְּהוֹם, כְּדֹאִיתָא בְּמִקְרָא (ברכות כב, א): ^{2/}אֵין דְּבָרֵי תּוֹרָה מְקַבְּלִין טַמְאָה'. ^{3/}וְהִיא מִכְפָּרַת עַל כָּל עֲוֹנוֹתָיו, וּמְבִיא הָאָדָם לִידֵי מְדוּת מְזוֹבוֹת, ^{4/}כְּמִבְּאֵר לְמַעְלָה. וְזֶה נִקְרָא 'יְצִיאַת מִצְרַיִם' לְנַפְשֵׁי אָדָם, ^{5/}בְּמָה שְׁזוֹכָה עַל יְדֵהּ

א. הוא עולה ממעמקי תהום וכו' והיא מכפרת על כל עוונותיו. כתב בספר 'נפש החיים' (ש"ד פל"א), וז"ל: וזה שכתוב בפרק התורה (אבות ו, א) "ונעשה כמעין המתגבר והולך". ויש מקום לפרשו גם על זה הענין הנ"ל, שכמו המעיין הנובע ובוקע, אף שלפעמים נרפש ונשחת בהרבה רפש וטיט, עם כל זה, הוא נובע ובוקע, ומתגבר והולך מעט מעט, עד

שברבות הימים יתגבר ויתגלה לגמרי, ויתפשט כמאז, כן העוסק בתורה לשמה, אף אם תלכלך תחילה בעוונות וחטאים עצומים, ונטבע מאוד ברפש וטיט מצולות הרע ח"ו, עם כל זה, על ידי עסק התורה, יחא נכון לבו בטוח, שוודאי המאור שבה יחזירו למוטב, והטוב מתגבר והולך על הרע שבו מעט מעט, עד שלבסוף בהכרח יתגבר הטוב, ויתפשט בכולו לגמרי, והוא מתקדש מטומאתו, ופורה טהרה בכולו. עכ"ל.

ביאורים

1. בעמקי תהום. בעומק ושפלות הטומאה. 2. אין דברי תורה מקבלין טומאה. למרות שהאדם טמא, וכשהוא טמא אין המעלות הרוחניות נדבקות בו, מכל מקום התורה מרוב גדלותה וקדושתה נתפסת באדם הלומדה ומקדשתו. 3. והיא. לימוד התורה. 4. כמבואר למעלה. ראה תחילת ההקדמה לספר, וכן להלן אות כח. 5. במה שזוכה על ידה לצאת מחשכה לאורה. כמו

מעלות התורה

עיונים

**לִיצֵאת מִחֶשֶׁכַּהּ לְאוֹרָה. ⁶וּבְכָל פֶּעַם
(ב) הוּא עוֹלָה מֵעַמְקֵי הַתְּהוֹם ⁷לְשָׁמַי
מְרוֹם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נה, ט):**

ובביאור
ושערים' שם ביאר
דבריו, וז"ל: דברי
הנפש החיים הם על פי
הרמח"ל (דרך ה', ח"ד
פ"ב), וז"ל: "והתנאי

השני הוא תיקון המעשה. כי הנה מי שירצה להמשיך ההשפעה ראוי שיהיה ראוי ומוכן להשפעה. אבל אם מטמא את עצמו באשמות ופשעים, ומרחיק עצמו מבוראו, חונה אחר כחות הטומאה והרע, הנה איש כזה ודאי שתורתו לא תמשיך מן ההשפעה שזכרנו שום מדרגה, ואף על פי כן רז גדול גילו לנו חז"ל, שאילו לא היה הרשעים עוזבים את תלמוד תורה סוף שהיו חוזרים למוטב. כי אף על פי שאין בכוחם להמשיך שום המשך מלפניו יתברך כמו שכתבנו, כבר דברי תורה בעצמם מקודשים ועומדים מצד עצמם. עד שבהתמיד העסק בהם יגיע מהם פעם אחר פעם התעוררות כמו דמות הארה קטנה שמאירה אל העוסק בהם. שסוף סוף תגבר עליו ותחזירה למוטב. והוא מה שאמרו חז"ל אותי עזבו ותורתי שמרו, שהמאור שבהם מחזירם למוטב" עיי"ש. והוסיף הנפש החיים דכל זה בלומד שלא על מנת לקיים. אבל הלומד "לשמה", התורה תאיר עליו מלמעלה שפע של טהרה כמעין מתגבר, ואז לבו בטוח שוודאי המאור יחזירה למוטב, ולא עוד אלא שיטהר ויתקדש כולו בלי חטא ועוון כלל. **ב. הוא עולה מעמקי התהום לשמי מרום.** כתב רבי ישראל מוסלנט זצ"ל ב'אגרת המוסר', וז"ל: "הנשגב והעיקר בשימוש רפואות התורה לתחלואי היצר, הוא ללמוד בעוז ועיון עמוק היטב דיני העבירה עצמה, ההלכה עם כל סעיפיה וכו'. וזאת הלא ידוע, כי השתנות הטבע תיוולד רק מלימוד והרגל רב. ולכן

ביאורים

שבמצרים היו ישראל שקועים במ"ט שערי טומאה ויצאו מאפילה לאורה ונכנסו בקבלת התורה למ"ט שערי בינה וטהרה (עין זו"ח ח"א נב, א), כך כל העוסק בתורה, עולה מעמקי טומאת עוונותיו, וזה נקרא 'יציאת מצרים' לגבי האדם, שזה היה עיקר תכלית היציאה, כדכתיב (שמות ג, יב): 'בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה' (רמ"ג). **6. ובכל פעם.** שעוסק האדם בתורה. **7. לשמי מרום.** ומתעלה גבוה במעלות רוחניות.

עיונים

מעלות התורה

**⁸כִּי גָבְהוּ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ ⁹כֵּן גָּבְהוּ
דְּרָכֵי מְדַרְכֵיכֶם וּמַחֲשַׁבְתֵּי
מַחֲשַׁבְתֵּיכֶם, כְּמִבְּאֵר לְעֵיל (אות ו
ד"ה המחשבה).**

היסוד העיקרי והעמוד
הנכון להכין את עצמו
לשמירה מהעבירות
ועשיית המצוות,
הוא רק הלימוד הרב
בהלכה זו הנוגעת
לעבירה זו או למצוה
זו, ובפרט בעיון הדק
היטב, כי זה הלימוד
עושה קנין חזק
בנפש להיות העבירה
מרוחקת ממנו בטבע

**וְאֵם כֵּן כְּמִה מְחִיב הָאָדָם, ¹⁰לְשִׁבְחָ
לְאֲדוֹן הַכֹּל עַל זֶה, וּבְכָל שָׁבָן**

וכו'. כן אם האדם נכשל רח"ל בעבירה אשר אין העולם רגילין בה וכו', ותקף עליו יצרו שנעשית לו כהיתר רח"ל, עיקר רפואתו (לבד התבוננות היראה והמוסר מאגדות מדרשי חז"ל וספרי מוסר השייכים לזה) הוא לימוד ההלכות השייכים לזה בעיון, ובפרט על מנת לעשות. זאת תתן פריה לאט לאט, לתת עוז בנפשו להישמר מעט מעט משאול תחתית וכו', עד אשר תוכל לתת כוחה, על ידי עסק רב בהלכות השייכים לעבירות הרגילות, לקנות טבע אחר, לבל יעבור עליהם גם אם יכבד הדבר.

והנה בתבלין התורה ליצר הרע, יש עוד בחינה רוחנית שהשכל וחושיו האדם נלא להכיר סיבתה, הוא מאמר חז"ל (סוטה כא, א): "תורה בעינינו דעסיק בה [אגוני מגאנ ואצולין] מצלא" וכו', ואין חילוק באיזה דבר תורה שיהיה עסקו, תצילנו מחטא. אם יעסוק בענין שור שנגח את הפרה וכיוצא, תצילנו מלשון הרע וכיוצא, הגם כי אינם שייכים זה לזה, רק רוחניות התורה תשמרנו" עכ"ל.

ביאורים

8. כי גבהו שמים מארץ. כמו שגבהו שמים מארץ ואינם יכולים להתקרב זה לזה. **9. כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי ומחשבותיהם.** התורה היא דרכי ה' ומחשבותיו, והם בשמים ממעל, ועיני העולם הזה הם מחשבותיכם. ור"ל, כיון שדברי התורה נמצאים גבוה כל כך, הרי שהלומדם מוכרח להתרומם ולהתעלות למרות עוונותיו. **10. לשבח לאדון הכל על זה.** שזוכה לעסוק בתורה וממילא

מעלות התורה

¹¹שְׁלֹא לַעֲזֹב אוֹתָהּ בְּחַנָּם. וְאִם פָּרַשׁ
מִמֶּנָּה, יִתְאַמֵּץ לָשׁוּב אֵלֶיהָ מִיָּד
¹²וְלֹא יָבוֹשׁ. בְּדֹאֵיתָא בְּמִדְרָשׁ (ספרי פר' וזאת הברכה פיסקא
שמה): ¹³תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהֵלֵת יַעֲקֹב (דברים
לג, ד), מִשָּׁל לְכֵן מִלֶּךְ, שִׁנְשָׁבָה בְּשִׁהוּא קָטָן לְמַדִּינַת הַיָּם,
¹⁴אֲפִילוּ לְאַחַר מֵאָה שָׁנִים אֵינוֹ בּוֹשׁ מִלְּחֹזֶר ¹⁵לִירֻשָּׁתוֹ,
¹⁶כִּךְ הָאָדָם לֹא יִהְיֶה בּוֹשׁ לְחֹזֶר לְהַתּוֹרָה, אֲפִילוּ לְאַחַר
בְּמָה שָׁנִים ¹⁷שִׁפְרֵשׁ מִמֶּנָּה.

^{18(ג)}וְהָיָא תַּטְהַר אוֹתוֹ מִכָּל טְמֵאָה, דְּאָמְרוּ חַז"ל (ברכות

ביאורים

לכל השכר והעניינים הרמים והנשגבים דלעיל. ¹¹שלא לעזוב אותה בחנם. שלא יפרוש מן התורה כשאין הכרח גדול לזה, כגון, להתעסק בענייני עולם הזה לצורך פרנסתו יותר מכדי הצורך ההכרחי. ¹²ולא יבוש. לשוב ולחזור ללמוד את התורה בטענה שכיון שהתרחק ממנה כל כך, כבר אין מתאים לאדם כמותו לחזור ולהידבק בה. ¹³תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב. התורה אשר ציווה לנו משה, לא ניתנה לנו לאותו הזמן בלבד, אלא היא ירושה ונחלה עולמית לקהילת יעקב, ועל כן אחזנוה ולא נעזבנה לעולם (עפ"י רש"י). ¹⁴אפילו. אם מבקש לחזור אפילו - ¹⁵לירושתי. מפני שהוא אומר: 'לירושתי אני חוזר' (לשון הספרי שם). ¹⁶כך האדם. שפירש מדברי תורה והלך לו לדברים אחרים, אם מבקש לחזור אפילו לאחר מאה שנה (שם). ¹⁷שפרש ממנה. מפני שהוא אומר: 'לירושתי אני חוזר', לכך נאמר: 'מורשה קהילת יעקב' (שם). ביאור הדבר: דבר שהוא מנותק מהאדם ואינו חלק ממנו, שייך לומר שכיון שכבר האדם עזבו, אין מתאים שיחזור אליו. אבל דבר שהוא חלק מהאדם, גם אם עזבו, הרי שעזיבה זו מקרית היא, והוא עצמו ודאי שיחזור וישבו אליה. ¹⁸והיא. התורה הקדושה.

מעלות התורה

עיונים

ה'רוח חיים' (אבות ו, א) וז"ל: "ואך אש התורה מכשיר את הנפש, לקחתם חטאת, ולקחתם פשע, כי הלא כה דברי כאש (ואם לא יעסוק בתורה, הנה באש הגיהנום יובא, להסיר ממנו הטרפות, ולכלוך הטומאה השורה עליו), והתורה מכשרתו להיות צדיק, והרע מתבטל, וכמו שכתוב (משלי לא, יב) 'גמלתו טוב ולא רע'. תועלת אחת שתגמלהו הטוב, ועוד תועלת, ולא רע. כי הרע יכלה על ידי התורה". ובאמת אין לך דבר שמזכך ומטהר החומר כמו התורה, וכמו שכתב ה'אור תורה' (ליקוטים, מט), וז"ל: עוד ידוע תדע, כמה גדלה מעלת עסק התורה, שגם אם חטא האדם מאוד ובא לעשות תשובה, כבר האריכו בזה הראשונים עד כמה וכמה סיגופים קשים ומרים ותעניות עד אין מספר היה האדם צריך לזה, ובמה יתרצה עבד לאדונו, אבל אם הוא תלמיד חכם ועוסק בתורה הרבה, דבר זה מועיל יותר מכמה תעניות וסיגופים, שהתורה נמשלה לנחלים, שהם מעלים את האדם מטומאה לטהרה. וכן מצינו בספרי פרשת האזינו (פיסקא שו) על פסוק (דברים לב, ב): 'ערוף כמטר לקח', וזה לשונו: אין 'לקח' אלא דברי תורה, שנאמר (משלי ד, ב): 'כי לקח טוב נתתי לכם' וכו', ואומר: (שם ח, י): 'קחו מוסרי ואל כסף', ואין 'מוסר' אלא דברי תורה, שנאמר (שם א, ח): 'שמע בני מוסר אביך' וכו', ואומר: (הושע יד, ג): 'קחו עמכם דברים ושבו אל ה'', ואין 'דברים' אלא דברי תורה, שנאמר: (דברים ה, יט) 'את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם' [הרי שהתורה עורפת כמטר ומייסרת את האדם ומזככת אותו, ועל ידה שבים אל ה' מן העוונות]. וכן אמרו חז"ל (ויק"ר כה, א): אם נכשל אדם בעבירה ונתחייב מיתה בידי שמים, מה יעשה ויחיה, אם היה רגיל לקרות דף אחד יקרא שני דפים, אם היה למוד לשנות פרק אחד ישנה שני פרקים כו'.

ועל ענין זה רמז הכתוב גם כן ביחזקאל (יח, כג): 'החפץ החפץ מות רשע נאם ה' אלקים הלא בשבוע מדרכיו וחיה', ורצה בזה, שאין הקב"ה חפץ שימית עצמו בסיגופים משונים ותעניות רבות שמחליש גופו בעבודת ה' עד שהוא קרוב למיתה, אלא העיקר להרבות בעסק התורה, שהיא הנותנת חיים לאדם. שבאמת עיקר התעניות והסיגופים אינו אלא כדי להכניע החומר ויכנע לעבודתו יתברך, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (ברכות לב, א): 'מלי כרסא - זני בישא' (מילוי הכרס הוא ממיני חטאים הרעים. רש"י), אבל אין לך דבר שמזכך חומר האדם כמו עסק התורה, וכמו שאמרו באבות דרבי נתן פרק טז (ה"ג) וזה לשונו: רבי שמעון בן אלעזר אומר, אמשול לך משל למה הדבר דומה, יצר הרע דומה לברזל שהטילוהו

מעלות התורה

עיונים

טז, א): ¹⁹ לְמַה נִסְמְכוֹ אֱהָלִים לְנַחְלִים, מַה נַּחְלִים ²⁰ מַעְלִים אֶת הָאָדָם מִיַּד טְמֵאָה לְטַהֲרָה, ²¹ אֵף דְּבָרֵי תוֹרָה כֵּן.

וּבְתֵיב (ירמיה כג, כט): ^(ה) ²² הֲלוֹא

בתוך האור, כל זמן שהוא בתוך האור עושים ממנו כל כלי שירצו, כך יצר הרע אין לו תקנה אלא בדברי תורה שהוא כאש בלבד, שנאמר (משלי כה, כא-כב): 'אם רעב שנאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים, כי גחלים אתה חותה על ראשו וה' ישלם לך', אל תקרי 'ישלם לך', אלא 'ישלים לך', עד כאן. הרי מבואר שהתורה מתקן חומר האדם שיהיה נמשך אחר דעת התורה ואחר רצונו יתברך, שלא יהיה שליטה ליצר הרע באדם. ועל זה נאמר (במדבר לא, כג): 'כל דבר אשר יבוא באש תעבירו באש וטהר', כי באמת אי אפשר לו לאדם לעמוד נגד יצרו שהוא אש, כמו שאמרו בגמרא (קידושין פא, א): 'חזי דאת נורא - ואנא בשרא', ולכן אי אפשר להכניעו אלא באש של תורה, שבזה נעשה כל גופו אש, ויכול לדחות אש דסטרסא אחרא ממנו. עכ"ד.

ד. הלא כל דברי כאש וכו' כך דברי תורה שורפין כל מדות רעות שבאדם.

ביאורים

19. לְמַה נִסְמְכוֹ אֱהָלִים לְנַחְלִים. דכתיב (במדבר כד, ו): 'כִּנְחָלִים נָטִיו כִּגְנוֹת עָלֶי נֹהַר כְּאֱהָלִים נָטַע' וגו'. ²⁰. מַעְלִים אֶת הָאָדָם מִיַּד טְמֵאָה לְטַהֲרָה. שהרי אדם טמא הטובל בנחל, נטהר מטומאתו. ²¹. אֵף דְּבָרֵי תוֹרָה כֵּן. אף אהלים של תורה [- היינו בתי מדרשות] שעוסקים בהם בתורה, מעלים את האדם מכף חובה לכף זכות. שאם חטא ושב בתשובה ולומד תורה, הקב"ה מכפר לו. [התורה אינה רק משמרת אדם מלחטוא, אלא גם אם כבר נכשל וטימא את נפשו בחטא, התורה מזככתו ומטהרתו. וזהו הדמיון לנחלים: מה נחלים מטהרים את האדם אחרי שנטמא, אף אהלים - תורת ה' - מחזירתו לטהרתו אחרי שחטא ושב בתשובה (מעון הברכות)]. ²². הֲלוֹא כֹה דְּבָרֵי כָאֵשׁ נֹאֵם ה'. הרי שנבואת ה' ודבר ה' דומים לאש, וכמו שאש גשמית שורפת את הקוצים, כך אש רוחנית שהיא דבר ה' שורפת את המידות הרעות ומכלה אותם.

מעלות התורה

עיונים

בספר 'נפש החיים' (ש"ד סו"פ ל"א) כתב: וכן אמר שם בפרק התורה (אבות ו, א) "ומכשרתו להיות צדיק וחסידי" וכו', לשון הכשר והגעה וליבון מפגיגול געגולי הרע שהיה בו תחילה, וכמו שכתוב (ירמיה כג, כט) "הלא כה דברי כאש" וכו', שהיא מלבנתו ומכשרתו וכו', וכן איתא בתנחומא ויקהל (סי' י"ג), שהתורה מטהרת לבן וכליותן של תלמידי חכמים. עכ"ד.

ביאור הענין ב'אור תורה' (ס"ג) "שבאמת האדם התאווה גובר בו והוא היצר הרע שנקרא אש, כמו שאמרו קידושין (פא, א): 'חזי דאת נורא ואנא בשרא' [רב עמרם השביע את היצר הרע שיצא ממנו, וכשיצא, יצא ממנו עמוד אש. אמר לו: ראה, אתה אש ובשר, ואני נצחתי אותך]. ואמרו יומא (סט, ב): 'חזו כי גוריא דנורא דנפיק מבית קדש הקדשים' [כשבטלו אנשי כנסת הגדולה יצרא דעבודה זרה, יצא מבית קדשי הקדשים גור אריה של אש]. והיינו היצר הרע שהוא בליבו של אדם, והלב באדם הוא ממש דוגמת קודש הקדשים בבית המקדש, ששם השראת נפשו [דומיא דקדש הקדשים ששם שרתה השכינה]. ואי אפשר לשבור כח התאווה, כי אם על ידי התורה, כאשר בוער אהבת התורה, שאז 'אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בזה יבזו לו' (שיר השירים ח, ז) [באהבה בזה יבזו לו', באיזו אהבה, באהבתו של תורה, שנאמר: 'מה אהבתי תורתך' (במדב"ר ב, טז). ומפרש רבינו: 'בזו יבזו לו' - על ידי אהבת התורה יבזו כח הבלי עולם הזה ויכבה תאוותם (רמ"ג)], ועל ידי זה נכבה כח התאווה להבלי העולם הזה. ולכן אמרו, שהפורש מדברי תורה אש אוכלתו, שיצר התאווה בוער בו ואי אפשר לכבותה כי אם על ידי התורה".

וכתב עוד שם (ל"ב) "שהיצר הרע נקרא אש, ולכן הסגולה בזה לעסוק בתורה שבאש ניתנה, והוא אש דקדושה הגורם התלהבות באדם לעבודת בוראו, ולדבקה בו, והוא עצם החיים [שחיות כל הנבראים היא מאש של קדושה שאינה מכלה, וכמו שכתב לעיל שם (רמ"ג)], והוא אש אוכלת אש, ומסלק ממנו האש הזרה הנדבק בו מסטרא דיצר הרע, והוא אש שגורם חיים לאדם". והביאור, שכח היצר הרע נקרא ער, והוא כח ההתלהטות והאש. והדרך לנצח את יצרו הוא לקחת את כח האש לדברי תורה שהם אש, ובכך ממתק את הדברים בשורשם. שכח האש בשורשו הוא טוב, לתורה ודבקות בעבודת ה', ומשם לוקח הרע את כוחו. (הקדמות ושערים).

מעלות התורה

עיונים

**כֹּה דִּבְרֵי פֶאֶשׁ נֶאֱמַר ה', מֶה אֵשׁ
שׁוֹרְפֶת אֶת הַקּוֹצִים, כִּן (ה) דִּבְרֵי
תוֹרָה שׁוֹרְפִין כָּל מִדּוֹת רָעוֹת**

ה. דברי תורה שורפין כל מדות רעות שבאדם. התורה עוקרת מדות רעות, מגרשת הסט"א,

ומרבה זכויותיו, כמו שהרחיב לבאר ב'אור תורה' (ליקוטים, סא), וז"ל: מבואר בספרי (האזינו פיסקא שו), שהתורה מטהרת כל חלאת וטומאת הגוף וכל מדותיו הרעים, כמו שאמרו שם: 'וכרביים עלי עשב' (דברים לב, ב) - מה רביבים הללו יורדים על עשבים ומנקים אותם ומשפשפים אותם ומפסמים אותם, כך הָיָה מִפְּטֵם בדברי תורה וכו'. והזכיר כאן שלשה דברים, שידוע שכן דרך כשרוצים לנקות כלי מלכלוכו, צריך למרקו מבפנים ולשטפו מבחוץ, כמו שכתוב (ויקרא ו, כא): 'ומֶרֶק וּשְׁטָף בַּמִּים', ואמרו: מריקה מבפנים, והיינו להוציא הזוהמה והאיסור הבלוע בו, ואחר כך צריך לשטפו מבחוץ. כמו מִ שְׁטָמָא נִפְשׁוּ בַחֲסָאִים ועוונות, ודבוק בנפשו מדות מגונות, צריך לעקור מפנימית כל המדות הרעות שבו, ואחר כך לשוב בתשובה ביודיו פה, שהוא הבל היוצא מפיו שעושה לו [לאדם] 'אור מקיף' לדחות מבחוץ החיצונים והמשחיתים שברא בעוונותיו שְׁיָחָזוּ מאצלו. [עיין שער הכוונות דרושי הלילה דרוש ה, בענין וידוי קודם השינה: הנה בהיות החטאים מצויים בנפש, הקליפות דבקים בה ואינן מניחים אותה לעלות, ולכן באמרן הוידוי בלב שלם, מתפרדין הקליפות מנפשך, עיי"ש. וראה מש"כ הרמ"ק בסידור תפילה למשה עמוד קכ"ד, בענין הוידוי, שהבל הפה עולה למעלה למקום התשובה, ומעורר שם מים חיים המנקים ומשביטים החיצונים, עיי"ש (רמ"ג). וכן צריך האדם אחר זה להרבות במצוות יותר, כמו שאמרו (ויק"ד כא, ה): אם עשית חבילות עבירות, עֲשֵׂה חבילות מצוות כנגדם. ובזה הוא מִפְּטֵם ומשביח נפשו יותר ויותר להעלותה למדרגה יותר עליונה, וכמו שכתוב (ירמיה ד, ג): 'נירו לכם ניר ואל תזרעו אל קוצים', כמו שצריך האדם לניר בשדה בתחילה, לעקור ממנה העשבים הרעים, ואחר כך לזרוע בתוכה זרעים שיעשו פִּרוֹת הרבה.

וכל זה האדם יכול לתקן על ידי עסק התורה, שעל ידי התורה הוא עוקר מנפשו כל מדות המגונות הנטועים בה בטבעה, כמו שאמרו (איכ"ר פתיחתא ב): 'המאור שבה - מחזירה למוטב', והוא מה שאמר שמנקה אותו. וגם מגרש

מעלות התורה

עיונים

ממנו כל החיצונים הרוצים לסובב ממנו כל החיצונים הרוצים על ידי עוונותיו שקדמו לו, שהבל פיו בתורה מגרש כל הסטרא אחרא ממנו, וכל דבוריו שיוצאים מפיו נבראים מלאכים קדושים השומרים אותו לבל יקרב זר אצלו, כמו שכתוב (תהלים צא, י-יא): 'לא תאונה אליך רעה ונגע לא יקרב באהלך, כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך', וכמו שנאמר (קהלת י, כ): 'כי עוף השמים יוליך את הקול ובעל כנפים יגיד דבר', והוא מה שאמר שמשפשף אותו. ואחר כך הוא מִפְּטֵם, ומרבה זכויותיו יותר ויותר ומעלה את נשמתו במדרגה יותר עליונה, וכן מבואר (בספרי) שם על פסוק (דברים שם): 'כשעירים עלי דשא', וזה לשונו: מה שעירים הללו באים על חטאת ומכפרים על חטא, כמו כן דברי תורה מכפרת על עבירות.

והנה דוד המלך כשמדבר על שבחה של תורה אומר: "הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונופת צופים" (תהלים יט, יא). רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל ביאר מדוע אמר דוד המלך על התורה "מתוקים מדבש"? דהנה כתב הרא"ש (ברכות פ"ו סי' ל"ה) בשם רבינו יונה, שמותר לאכול "מושק" אף שהוא עשוי מדבר איסור ויש בו דם, בכל זאת מותר, ומביא ראיה לזה: "שהרי הדבש אם נפל בו חתיכה של איסור, אף על גב שאיסור נימוח בתוך הדבש, כיון שדרך הדבש להפוך הדבר הנופל לתוכו לדבש, כמו דבש דיינין ליה ומותר" וכו'.

וכתבו הפוסקים, שלא התיר רבינו יונה, אלא בחתיכה של איסור שנפלה לתוך דבש, שאז הדבש הופך הדבר שנפל בו לדבש, אבל אם נפלה נבילה שלמה לתוך דבש, באופן זה לא התיר רבינו יונה.

בזה יש לבאר את הפסוק: "ומתוקים מדבש ונופת צופים", התורה מתוקה יותר "מדבש", כי יש לה תכונות טובות ומשובחות יותר מהדבש, שהרי בדבש מצוינו התכונה שהופך דבר איסור שנופל לתוכו לדבש, ומתירו כדלעיל. אבל מכל מקום, דבר שלם, אין בכח הדבש להפוך לדבש. אבל התורה הקדושה אינה כן, אלא אפילו "אדם שלם" עם כל מידותיו ותכונותיו הרעות, בכח התורה, להופכו לאדם מקודש ונעלה, כי גדול כח התורה לשנות האדם, ומאור שבה מחזירו למוטב, ועל זה אמר דוד המלך שדברי התורה "מתוקים מדבש". (מתוך שיעורים על מסכת בכורות).

מעלות התורה

(ש"ב כג, ו-ז): ²³וּבְלִיעַל כְּקוֹץ מִנֶּדְרִי וְכֹאֵשׁ שְׂרוּף יִשְׂרָאֵל בְּשִׁבְתּוֹ.²⁴

ביאורים

23. וּבְלִיעַל כְּקוֹץ מִנֶּדְרִי וְכֹאֵשׁ שְׂרוּף יִשְׂרָאֵל בְּשִׁבְתּוֹ. היינו המידות הרעות של האדם נחשבים ומשולים לקוצים המתנועעים ברוח. 24. וְכֹאֵשׁ שְׂרוּף יִשְׂרָאֵל בְּשִׁבְתּוֹ. דבר ה' ודברי התורה המשולים לאש, ישרפו ויכלו את המידות הרעות, כמו קוצים המתכלים על ידי אש גשמית. 25. בְּשִׁבְתּוֹ. היינו ישיבת בתי מדרשות. ששיבת בתי מדרשות בעסק התורה והעיון בה, יכלו את מידותיו הרעות של האדם.

עיונים

מעלות התורה

[כו]

גַּם ¹הַתּוֹרָה נִקְרָאת 'אֹר', ²וְהַבְּלִי עוֹלָם הַזֶּה נִקְרָא 'חֹשֶׁךְ', כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ישעיה כט, טו): ³וְהָיָה כְּמוֹ חֹשֶׁךְ מַעֲשֵׂיהֶם'. ⁴וְגַם נִקְרָא 'בּוֹר',

א. התורה נקראת אור. במסכת סוטה (כא, א): תניא: את זו דרש רבי מנחם בר יוסי, 'כי נר מצוה ותורה אור' (משלי ו, כג). תלה הכתוב את המצוה ב'נר', ואת התורה ב'אור' וכו'.

המהר"ל (חידושי אגדות שם; תפארת ישראל פרק יד) מבאר ענין זה כך: מצוה נעשית על ידי גופו של אדם ואינה מובדלת לגמרי מן הגשמיות, לפיכך היא נמשלה לאור הנר התלוי בשמן ופתילה גשמיים. לעומת זאת, תלמוד תורה, מתקיים בשכל האדם ולא בגופו, ולפיכך הוא נמשל לאור עצמו שאינו תלוי בדבר גשמי.

וכיון שהתורה נמשלה לאור, לכן אין בכוח העבירות להחשיך את אור התורה, כדאיתא במסכת סוטה (כא, א) "מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה" (שיר השירים ח, ז). וכתב המהרש"א שם: "דלכך תלה קרא המצוות בנר והתורה

ביאורים

1. הַתּוֹרָה נִקְרָאת אֹר. כדכתיב: 'כי נר מצוה ותורה אור' (משלי ו, כג). ובמדרש רבה (במדבר יד, י): "למה נקראת התורה 'אור', שהיא מאירה את האדם מה יעשה". התורה מאירה את הדרך לאדם, לידע באיזה דרך יהלך, כדכתיב: 'כי נר מצוה ותורה אור'. רצה לומר, המצוה נקראת 'נר', שכל זמן שאין מדליקים אותה היא חשכה ואינה מאירה כלל, וכמו כן כל מצוה אי אפשר לקיימה בשלמותה כי אם על ידי אור התורה, שהיא האור לנר של מצוה, שכמו שהנר אינו מאיר בעצמו כי אם כשמדליקים אותו ממקום אחר ואז מקבל האור, כמו כן אי אפשר לקיים את המצוות בכל פרטיהם אם לא על ידי התורה (אור תורה). 2. וְהַבְּלִי עוֹלָם הַזֶּה נִקְרָא חֹשֶׁךְ. בפסחים (ב, ב): "העולם הזה שהוא דומה ללילה". ובמדרש רבה (איכה ג, א): עולם הזה שנקרא 'חושך'. 3. וְהָיָה כְּמוֹ חֹשֶׁךְ מַעֲשֵׂיהֶם. הם עושים את מעשיהם הרעים בחושך, הרי שהבלי העולם נקראים 'חושך'. 4. וְגַם נִקְרָא. הבלי עולם הזה נקרא.

מעלות התורה

עיונים

כְּמוֹ שְׁכָתוֹב (בראשית לו, כד): באור, דמים רבים
 (ב) ¹⁵וְהַבּוֹר רֵק אֵין בּוֹ מִים, ⁶כְּדֹאִיתָא

ההמצוה היא רק נר קטן משום כך בכוח המים לכבותה, אבל התורה שהיא
 אש ואור גדול לא יוכלו [העבירות] לכבות [את התורה].
 וביאר ענין זה ב'רוח חיים' (אבות ו, ג): "שעל ידי החטאים הוא מוקף ברוח
 הטומאה של היצר מהקליפות, כקליפה המסבבת את הפרי, והמה מחשיכים
 סביב הקדושה כעננא דמחפא על שמה כי אם יתן דבר המחשיך על הנה
 אין האור יכול לעבור דרך שם, אבל הענן המחשיך נגד השמש, עם כל זה
 אינו מחשיך אותו כל כך עד שמחמת זה יהיה חושך לעולם כאישון לילה. כי
 אור השמש מאיר מעט דרך הענן. וכן הענין עבירה מכבה מצוה, ואין עבירה
 מכבה תורה. כי המצוה אינה יכולה לעבור ולהאיר דרך הפסק מחיצת העבירה
 והקליפות המחשיכים נגדה. אבל נגד התורה המה רק כמו ענן נגד השמש,
 כי אור התורה עובר גם דרך הקליפות ושומרת לאדם, ומצילו מן הרע הרוצה
 להדבק בו". עכ"ל.

ב. והבור ריק אין בו מים. ב'אור תורה' (אות נו) ביאר, וז"ל: זהו שנאמר 'והבור
 ריק אין בו מים', שהוא אור התורה [וז"ל המדרש (ב"ד פד, טז): 'אין בו מים' - אין

ביאורים

5. והבור ריק אין בו מים. היא התורה המשולה למים. הבלי העולם הזה
 נקראים 'בור ריק'. 6. כדאיתא בזהר הקדוש פרושו. זה לשון הזהר (ח"א
 קפה, א): "ההוא בר נש דלא זכי לאשתדלא בהאי עלמא באורייתא, ואיהו אזיל
 בחשוכא, כד נפיק מהאי עלמא, נטלין ליה ועאלין ליה לגיהנם, אתר תתאה
 דלא יהא מרחם עליה, דאקרי 'בור שאון טיט הוין', כמה דאת אמר: 'ויעלני
 מבור שאון מטיט הוין ויקם על סלע רגלי כונן אשרי' (תהלים מ, ג), ובגין כך,
 ההוא דלא אשתדל באורייתא בהאי עלמא ואתטנף בטנופי עלמא, מה כתבי:
 'ויקחה וישליכו אותו הַבֶּרֶךְ' (בראשית לו, כד), דא הוא גיהנם, אתר דדיינין
 להו לאינן דלא אשתדלו באורייתא, 'והבור ריק' [פירוש] כמה דאיהו הוה ריק
 [- כמו שהוא היה ריק מן התורה], מאי טעמא, בגין דלא הוה ביה מים [- לפי
 שלא היה בו תורה הנמשלה למים] (רמ"ג).

עיונים

מעלות התורה

בְּזֶהֱר הַקְדוּשׁ פְּרוּשׁוֹ. וְאִם הָאָדָם
הוּא בְּבוֹר עֲמֹק וְחֲשׁוֹךְ, אֵין סִפְק
יִשְׁהוּא מִשְׁתּוֹקֵק לְצֵאת מִמֶּנָּה אֶל
הָאוֹר, וְכָל מָה שְׂיוֹכֵל לְצֵאת מִן
הַחֲשֶׁךְ אֶל הָאוֹר, אֶפְּלוּ לְשַׁעַה
אַחַת, הוּא לוֹ לְשִׁמְחָה גְּדוֹלָה מְאֹד,
וּכְשֶׁצִּירִיד לְחֹזֵר אֶל הַחֲשֶׁךְ, יֵשׁ לוֹ
צַעַר גְּדוֹל מְאֹד. וְכֵן הוּא מִמּוֹשׁ
כְּאָדָם, אֵף עַל פִּי שֶׁצִּירִיד בְּהִכָּרַת
לְעַסֵּק בְּעִנְיָנֵי עוֹלָם הֵזָה לְצִירִיד
פְּרָנְסָתוֹ, ⁷כְּמוֹ שְׁכָתוֹב (שם ג, יט):
⁸כְּזֹעַת אֶפְּיָה תֹאכַל לֶחֶם, אֵף עַל פִּי
כֵּן יִצְטַעַר עֲצָמוֹ צַעַר גְּדוֹל עַל זֶה,
עַל שֶׁצִּירִיד בְּהִכָּרַת לְפָרֵשׁ מִן
הַתּוֹרָה, וְלִהְפִּיל עֲצָמוֹ ⁹מֵאֲגָרָא רְמָא

בו דברי תורה שנמשלו
 למים, היך מה דאת
 אמר: 'הוי כל צמא לכו
 למים', ואז שם נחשים
 ועקרבם יש בו (שבת
 כב, א) - כל הקליפות
 ומדורין בישין. והם שני
 מיני כוחות הסטרא
 אחרא: אחד, שמפתה
 אותו לכל חטא, אבל
 עדיין לא נפסק ממנו
 קשר הקדושה לגמרי
 [והוא בחינת נחש], ויש
 בחינה שניה, שכופר
 בו יתברך, ונפסק קשר
 החבל, שעל זה נאמר
 (ויקרא כב, ג): 'ונכרתה
 הנפש ההיא מלפני',
 וזה נקרא בבחינת
 'עקרב' [עקרב' אותיות
 'בעקר', שכופר בעיקר],
 שאין רפואה למכתו...
 ורמז לזה: 'עקר'ב'
 במספר ר"ע אמונה',

שהרע אחז בבחינת אמונה שבו, ועקר אותו לגמרי משרשו.

ביאורים

7. כמו שכתוב. אצל אדם הראשון שקיללו ה' על חטאו באכילת עץ הדעת.
 8. בזעת אפִיך תאכל לחם. לאחר שתטרח בו הרבה, עד שתרגיז זיעה מפניך
 מתוך קושי המלאכה, אז תאכל את לחמך (רש"י ורא"ם). 9. מאגרא רמא
 לבירה עמיקתא. מגג גבוה לבור עמוק. כלומר, שיצטער על כך שצריך לעשות

מעלות התורה

עיונים

**לְבִירָא עֲמִיקָתָא. וְכִמְזֻז שְׁכִתּוּבָא
בְּמִשְׁנֵה ¹⁰פֶּרֶק שְׁנֵי דְסֵפְהָ (כח, ב):
'מִשְׁל' ¹¹לְעֵבֶד שֶׁבָא לְמִזְג כּוּס לְרַבּוֹ,
¹²וְשִׁפְף לִי רַבּוֹ קִתְּוִן עַל פְּנֵיו'. ^(א)וְלֹא
יִפְרֹשׁ מִן הַתּוֹרָה ¹³רַק עַל הַהֲכָרָה
גְּדוּל, ¹⁴וְיִקְיָם עַל עֲצָמוֹ פְּסוּק (קהלת**

ג. ולא יפרוש מן
התורה רק על ההכרה
גדול. ואף מי שנאלץ
להפסיק מלימודו
כדי לקיים מצוה שאי
אפשר לעשותה על
ידי אחרים, מכל מקום
מיד בסיום התעסקותו
במצוה מחוייב תיכף
לחזור ללימודו. וכמו
שכתב הרמב"ם (פ"ג מהל' ת"ת ה"ד), וז"ל: "היה לפניו עשיית מצוה ותלמוד
תורה, אם אפשר למצוה להעשות על ידי אחרים לא יפסיק תלמודו, ואם לאו
יעשה המצוה ויחזור לתלמודו". עכ"ל.

ומצינו דאף המצוה החשובה ביותר נחשבת כדברים בטלים! ביחס לעסק תורה,
דהנה במסכת ברכות (סא, ב) מסופר על רבי עקיבא שנתפס בבית האסורים על

ביאורים

כזה שינוי חד במעמדו ולרדת ממעמד כה גבוה ומכובד - דהיינו לימוד התורה,
לשפל המדרגה - להתעסק בענייני עולם הזה לצורך פרנסתו. ¹⁰פרק שני
דסוכה, שם נאמר כי גשמים היורדים בחג הסוכות סימן קללה הם. ומשלו משל
על ירידת גשמים בחג הסוכות. ¹¹לעבד שבא למזוג כוס לרבו. בזמן המשנה
והגמרא היו רגילים למזוג את היין החי, שהיה חריף, במים, כדי שיהיה ראוי
לשתייה (ראה שבת עו, ב). לצורך המזיגה היה השמש מביא קיתון (כד קטן)
של מים. ¹²ושפף לו רבו קיתון על פניו. ואמר לו אי אפשי (איני חפץ)
בשימושך. כך הוא בעניינינו שהאדם הלומד תורה הרי הוא משמש את הקב"ה,
וכשהוא נצרך למזונות, הרי זה כמו שהקב"ה אומר לו באותה העת: 'אי אפשי
בשימושך', והיינו בלימוד תורתך, אלא לך ועסוק בפרנסתך. ¹³רק על ההכרה
גדול. רק כשאין ברירה אחרת ומוכרח לפרוש מן התורה כדי לעסוק ולטרוח
בענייני עולם הזה לצורך פרנסתו כדי צרכו. ¹⁴ויקיים על עצמו פסוק. כלומר,
וכשיעשה תורתו עיקר ומלאכתו עראי ורק בהכרח גדול יפסיק מלימודו כדי
לעסוק לפרנסתו, בזה יקיים את המקרא -

מעלות התורה

עיונים

שהקהיל קהילות ברבים ועסק בתורה, ובאותו זמן תפסו גם את פפוס בן יהודה
והושיבוהו אצלו. אמר לו פפוס לרבי עקיבא: מי הביאך לכאן... אמר לו: אשריך
רבי עקיבא שנתפסת על דברי תורה, ואוי לו לפפוס שנתפס על דברים בטלים.
מיהו פפוס בן יהודה? בספר 'ברכת שמואל' (בהקדמה לח"ד - במכתב) הביא
בשם הגר"א שהוא אותו פפוס ולוליינוס קדושי לוד שמסרו את עצמם עבור
כלל ישראל, וצדיקים גמורים היו, שאין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן בגן
עדן! (עיין תענית יח, ב, ברש"י את כל המעשה במלואו). [עיין עוד במכילתא
פרשת בשלח פרשה ו' דרש פפוס וכו' אמר לו רבי עקיבא וכו'. ועיין שם עוד
דרשות משמו, ואפשר שהוא אותו פפוס].

ולכאורה פלא, אם זה הוא פפוס, למה אם כן אמר פפוס לרבי עקיבא, שהוא
(פפוס) נתפס על דברים בטלים, הלא נתפס על שמסר נפשו על כלל ישראל?
אלא מובא בספר 'רביד הזהב', ששמע לבאר ביאור נפלא, כל דבר שיהיה, אף
הנעלה ביותר, כאשר עומד בהשוואה ללימוד תורה - חשוב כדברים בטלים!
כלומר, עסק התורה כל כך נעלה וחשוב שאין ערוך אליו, ואף המצוה החשובה
- הצלת כלל ישראל, נחשבת כלפי עסק התורה כדברים בטלים!!!

ומוסיף שהדברים נראים מופלאים, אבל מצא מקור לזה, באבות דרבי נתן
(פרק מ"א, ס"א) כתוב מעשה ברבי שמעון בן יוחאי שהיה מבקר את החולים,
ומצא אדם אחד שתפוח ומוטל בחול מעיים ואמר גידופין לפני הקב"ה, אמרו
לו רבי שמעון בן יוחאי: ריקה היה לך שתבקש רחמים על עצמך ואתה אומר
גידופין! אמר לו: הקב"ה יסלקנו ממני ויניחנו עליך [פירוש: יקח החוליים ממני
ויתנו לך]. אמר רבי שמעון בן יוחאי: יפה עשה לי הקב"ה (שאותו אדם קללני),
שהנחתי דברי תורה והייתי מתעסק בדברים בטלים.

וכתב ב'בנין יהושע' (שם): אף על פי שרבי שמעון בו יוחאי היה מבקר את
החולים שהוא מצוה הגדולה של גמילות חסדים (כדאיתא במסכת נדרים
מא, א) ולא דבר בטל הוא, מכל מקום "תלמוד תורה כנגד כולם", לכן אמר רבי
שמעון בן יוחאי: יפה עשה לי הקב"ה שאותו אדם קילל אותי, כיון שעזבתי את
התורה והתעסקתי בדברים בטלים.

הרי לנו מכאן דבר נורא, ביחס לדברי תורה הכל נחשב כדברים בטלים, ואפילו
ביקור חולים שהוא מהמצוות הגדולות של גמילות חסדים! ואף שלפי הלכה
כשבאה מצוה לידי הדין הוא שכל המצוות דוחות תלמוד תורה, עם כל זה,

מעלות התורה

עיונים

ב, יג: ¹⁵ 'יתרון לחכמה מן הסכלות
ביתרון האור מן החשך'.

**יצריך לזהר כשעוסק בתורה
ומצות, שישפנה (ד) ויפרש
עצמו מכל המחשבות הטורדות**

כיון שסוף סוף ביטל
מן התורה, קרא על
עצמו שהתעסק
בדברים בטלים! [אכן
יתכן שכוונת רשב"י
הייתה שהייתה יכולה
להתקיים מצות ביקור
חולים על ידי אחרים
והוא יכל ללמוד באותו
הזמן, וכן מצינו ברבו
של רשב"י הלא הוא רבי עקיבא, שביקר חולים כשלא היה אפשר על ידי
אחרים, כמבואר במסכת נדרים (מ, א). ועל כל פנים מצינו כאן שגם דברי מצוה
נחשבים לדברים בטלים ביחס ללימוד התורה].

וזה הטעם למה שאמרו חז"ל על הפסוק "ורצוי לרוב אחיו" (אסתר י, ג),
שפרשו ממדרכי הצדיק מקצת מן הסנהדרין, לאחר שהלך להצלת עם ישראל
ובטל מדברי תורה, אמר רב יוסף "גדול תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות".
הרי לנו שאף כי עסק בהצלת כל עם ישראל, ולולי הוא ח"ו הייתה גזירת המן
מתקיימת, עם כל זה הורד מגדולותו.

ד. ויפרוש עצמו מכל המחשבות הטורדות אותו ולא יערב בתורתו ומצותיו
שום מחשבה אחרת כלל מעניני עולם הזה. הנה מעיקרי עמלה של תורה הוא
ללמוד בלי שום הפסק, ככל האפשרי, ואף לא בהפסק של מחשבה בענינים
אחרים שמחוץ ללימוד התורה, וכמו שאמר המלאך המגיד למון הבית יוסף ז"ל
(מגיד משרים, פרשת מטו"מ), וז"ל: תמיד הרהוריך ומחשבותיך לא יהיו אלא
בתורת בלי שום הפסק אפילו רגע אחד, רק בעמדך במקום המטונף, כי אז אני

ביאורים

15. יתרון לחכמה מן הסכלות ביתרון האור מן החושך. פירוש: מעלת החכם
עדיפה על הטיפש, כמעלת האור על פני החושך (רש"י ושפתי חכמים). חכמת
התורה נקראת 'אור', והסכלות ועסק עולם הזה נקראים 'חושך', וכן"ל, והעושה
תורתו עיקר ומלאכתו עראי ורק בהכרח גדול פוסק מלימודו כדי לעסוק
לפרנסתו, מקיים מקרא זה, שנתן יתרון לאור ולחכמה (רמ"ג).

מעלות התורה

עיונים

וכל חילותי ממתנין לך מבחוץ וכו'. ודע שיותר ממה שאנו נפרדים ממך במקום
המטונף, יותר ויותר אנו נפרדים ממך כשתפריד מחשבותיך מתורת ומשניותי,
לכן היזהר מכאן ואילך שלא להפריד מחשבותיך אפילו רגע אחד. עכ"ל.

ומי שאינו מערב בתורתו ומצותיו שום מחשבה אחרת כלל מעניני עולם הזה,
אדם זה ראוי לתואר "איש תבונה", וכפי שפירש הגר"א את הפסוק: "יקר רוח
איש תבונה" (משלי יז, כז), וז"ל: "מי שאצלו יקר אף מחשבה, שאינו רוצה
לבטלה, הוא איש תבונה". עכ"ל.

ואף בעת שהאדם טרוד ביותר צריך לפנות הטרדות מליבו ולעסוק בתורה, וכמו
שמצינו במשנה במסכת כריתות (טו, א): "אמר רבי עקיבא: שאלתי את רבן
גמליאל ואת רבי יהושע באיטליס של עימאם, שהלכו ליקח בהמה למשתה
בנו של רבן גמליאל, הבא על וכו'. וכתבו התוספת ישנים שם: "שהלכו ליקח
בהמה למשתה וכו' - להודיע שבחן, שאף על פי שהיו טרודין - היו עוסקין
בדברי תורה". כלומר: גם בשעה בה השיא רבן גמליאל את בנו, וטרוד היה
עד למעלה מראשו בהכנות לסעודת המצוה - הוא לא שינה כהוא זה מסדרי
לימודו. הוא הלך עם רבי יהושע אל האטליז בכדי לקנות את הבשר, ואילו רבי
עקיבא תלמידו הצטרף אליהם בכדי לשטוח את ספיקותיו ההלכתיים!...

וכן אדם העסוק בצרכי פרנסתו, הרהורי ומחשבותי צריכים להיות עיקרם
בדברי תורה, כמו שכתב ה'נפש החיים' (ש"א פ"ח ד"ה 'אבל הענין'), עיי"ש.
וחז"ל אמרו בירושלמי סנהדרין (פ"ב): "והרי דברים קל וחומר, ומה אם מלך
ישראל שהיה עוסק בצרכי ישראל, נאמר בו 'וקרא בו כל ימי חייו' (דברים יז,
יט), ההדיח על אחת כמה וכמה. כיוצא בו נאמר ביהושע 'והגית בו יומם ולילה'
(יהושע א, ח), והלא דברים קל וחומר, ומה אם יהושע שהוא עוסק בצרכי
ישראל, נאמר בו 'והגית בו יומם ולילה' הדיוט לא כל שכן".

ודוד המלך ע"ה אמר 'ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש' (תהלים קיט,
מו). ואומר 'זמירות היו לי חוקיך' (שם קיט, נד), ואיתא בספרי (פרשת רחל)
'כול פְּשִׁלָּה' תלמוד לומר 'בבית מגורי', במערות ובמצדים. ואומר (שם נז,
א): 'בברחו מפני שאול במערה', וכן הוא אומר (שם קיט, קט): 'נפשי בכפי
תמיד ותורתך לא שכחתי', ויפרש ב'עמק הנצי"ב' שם: אף שהיה נפשו בכפו
כעומדת לצאת מפני רוב הסכנה, מכל מקום 'תורתך לא שכחתי', מלהגות בה.
עכ"ד. וכתבי (שמואל-א יט, יח) 'ודוד ברח וימלט ויבא אל שמואל', ואמרו חז"ל

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

אותו, ^(ה) וְלֹא יַעֲרֹב בְּתוֹרָתוֹ וּמִצְוֹתָיו, שֹׁם מַחֲשָׁבָה אַחֶרֶת כָּלֵל מַעֲנִינִי עוֹלָם הָזֶה. לִפִּי שֶׁמַּעֲרֵב הָאוֹר עִם הַחֹשֶׁךְ, וְכִשְׁמֶכְנִים חֹשֶׁךְ בְּמָקוֹם אוֹר - מְכַרָּה הָאוֹר ¹⁶ לְדַחְחוֹת מִמֶּנּוּ.

בילקוט (שם) רב הונא בר רב יוסי אמר: אותה הלילה שברח דוד מפני שאול, למד משמואל הנביא מה שאין תלמיד ותיק לומד במאה שנה! ובמסכת זבחים (נד, ב) מבואר שבאותו זמן גילו

שמואל ודוד מדרשת המקראות את המיקום המדויק של בנין בית המקדש. ואיתא בגמרא (עירובין נד, א): חש בראשו יעסוק בתורה, שנאמר וכו', חש בגרונו וכו', חש במעיו וכו' חש בעצמותיו וכו' חש בכל גופו יעסוק בתורה. ואמרו חז"ל באבות דרבי נתן (פ"ו): עתיד רבי עקיבא לחייב את כל העניים בדין, שאם אומרים להם: מפני מה לא למדתם תורה? והם אומרים: מפני שעניים היינו, אומרים להם: והלא רבי עקיבא עני ביתר ומדולדל היה. ו[אם] הם אומרים: מפני טפינו, אומרים להם: והלא רבי עקיבא היו לו בנים ובנות הרבה והיה מפרנס אותן ואת רחל אשתו. עכ"ל. ועיין עוד במסכת יומא (לה, ב).

ה. ולא יערב בתורתו ומצוותיו שום מחשבה אחרת כלל מעניני עולם הזה. ההיסח הדעת מדברים אחרים הרי זה בכלל קיום מצות תלמוד תורה, כך מבואר בדברי הרמב"ם (ת"ת, פ"ג ה"ו-י) וז"ל: "מי שנשאו לבו לקיים מצוה זו [של תלמוד תורה] כראוי ולהיות מוכתר בכתר תורה, לא יסיח דעתו לדברים אחרים, ולא ישים על לבו שיקנה תורה עם העושר והכבוד כאחת. כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל. שמה תאמר עד שאקבץ ממון אחזור ואקרא, אם תעלה מחשבה זו על

ביאורים

16. לדחות ממנו. וממילא כשאדם מערב מחשבה ממחשבת העולם כשעוסק בעסק התורה, הרי שבהכרח מתמעט ממנו אור התורה. וכעין זה כתבו תוספות במסכת כתובות (קד, א ד"ה לא) בשם מדרש: עד שאדם מתפלל שיכנס תורה לתוך גופו, יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו. - הרי שתאוות עולם הזה דוחים את אור התורה.

לבן אין אתה זוכה לתורה של תורה לעולם. עכ"ל. ומבואר בדבריו שדברים אלו הם בכלל מצות תלמוד

ובזה מתרין מה שאמרו בגמרא (ע"ז ג, ב): ⁽¹⁷⁾ וְתַעֲשֶׂה אִדָּם

תורה, מלבד שדבר זה מפסידו לזכות בכתר התורה, שהרי כתב בתחילת דבריו "מי שנשאו לבו לקיים מצוה זו כראוי".

במסכת חגיגה (ה, ב) אמרו: "שלשה הקב"ה בוכה עליהן בכל יום, על [מי] שאפשר [לו] לעסוק בתורה ואינו עוסק [בה], ועל [מי] שאי אפשר [לו] לעסוק בתורה ועוסק [בה בכל זאת]".

חלק שני של הברייתא טעון הסבר: לכאורה היה ראוי שה' ישמח על מי שאי אפשר לו לעסוק בתורה ובכל זאת עוסק בהן.

ביאר המהרש"א (בחיידושי אגדות), שאין מדובר במי שאי אפשר לו לעסוק בתורה כלל, אלא במי שעוסק בדברים אחרים המבטלים אותו מלימוד התורה, ולכן הקב"ה בוכה עליו שעוסק בדברים אחרים ובטל מדברי תורה, "שהיה לו להניח כל עסקיו משום לימוד תורה", כדאמרין בקידושין (פב, ב) 'מניח אני את כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה'.

במסכת עירובין (סה, א) אמרו: "הלכתא בעיא צילותא, כיומא דאסתנא". פירוש: פסיקת הלכה צריכה צלילות הדעת, כיום בהיר שמנשבת בו רוח צפונית, המביאה מזג אויר נוח. והגמרא שם ממשיכה להביא על כמה אמוראים שסיפרו על עצמם כיצד הפרעה קטנה שהייתה אצלם בעת לימודם היה מפילם מדרגת עוצמת הריכוז שהיו נתונים בו ["אמר אביי: אי אמרה לי אֶם 'קריב כותחא' (העבר את הכותח), לא תנאי" - אפילו ציווי עבודה קלה הייתה מבטלת אותי, ולא הייתי שונה כמו ששנית, עיי"ש]. וכתב שם המאירי, שבהערות אלה, רצו האמוראים להורות לתלמידיהם שיש להם להקדיש את כל תשומת לבם ללימודיהם, כי אפילו טרחה קלה מביאה לידי שכחה.

ו. ותעשה אדם כדגים מה דגים וכו' אף מי שעוסק בתורה כן. בחידושי

ביאורים

17. ותעשה אדם כדגים הים. הנביא מתנבא על נבוכדנצר שעתידי למלוך על העולם, והיו בני האדם לפניו כדגים הים שמופקרים לאכילה (מצו"ד). מכך

מעלות התורה

עיונים

כְּדֵי הָיָה' (הַבְּקוֹק א, יד), מִה דְּגִים
הָלְלוּ, מִיָּם מְכַסִּים עֲלֵיהֶם, ¹⁸ וְאֵין עֵין
הָרַע שׁוֹלֵטת בָּהֶם, ¹⁹ אֵף מִי שְׁעוֹסֵק
בַּתּוֹרָה בֶּן. וּמִה דְּגִים, בֵּינָן שְׁעוֹלִים
²⁰ מִן הַמֵּיִם מִיד מֵתִים, ^{21(ג)} אֵף תִּלְמִידֵי
חֲכָמִים, בֵּינָן שְׁפוֹרְשִׁים מִן הַתּוֹרָה

מהר"י
 (ד"ה למה) פירש,
 שרבים מהאנשים
 מתפתים אחר יצרם
 לומר, שעסק התורה
 והמצוות מחלישים
 את הגוף, אך באמת
 אין זה כך שהרי התורה
 היא מרפא לאדם,
 כנאמר (משלי ג, ח)

'רפאות תהי לשרך ושיקוי לעצמותיך', וידוע הרי שאצל כל בעלי החיים חיותם
 ביבשה ולא במים, אך טבע הדגים הוא להיפך שחיותם דווקא במים, ולולא
 שראינו זאת לא היינו מאמינים בכך. וזו כוונת הגמרא לדמות בני אדם לדגים,
 שכמו שטבע הדגים הוא הפוך מכל הבריא, כך בני אדם שחיים עם התורה
 והמצוות, הם חיים בצורה שהיא נראית הפוכה מהדרך הטבעית שאומרת
 שעסק התורה והמצוות מחלישים את האדם, וזה בא המאמר להודיענו שטבע
 היהודי הוא כטבע הדגים, וקיומו וחיותו היא כאשר יעסוק בתורה ומצוות [וזהו
 ההיפך מהטבע הפשוט].

ז. אֵף תִּלְמִידֵי חֲכָמִים כִּיֹּן שְׁפוֹרְשִׁים מִן הַתּוֹרָה מִיד מֵתִים. המהר"ל (חידושי
 אגדות ד"ה ותעש) ביאר, שכמו שהים הוא המקום הטבעי לדג, כך התורה
 שנקראת מים כנאמר (ישעיה נה, א) 'הוי כל צמא לכו למים', היא החיות

ביאורים

שהפסוק מדמה בין בני אדם לדגי הים, דורשת הגמרא שיש דמיון בניהם,
 ומהו הדמיון? **18. ואין.** ולכן אין. **19. אֵף מִי שְׁעוֹסֵק בתורה בן.** פיסקא זו
 אינה בגמרא שם. ובמסכת ברכות (כ, א) למדו שאין עין הרע שולטת בזרעו
 של יוסף מפסוק שנאמר בברכת יעקב לבני יוסף (בראשית מח, טז): 'וידגו לרוב
 בקרב הארץ' (שיתרבו בארץ כמו דגים. ומהו הדמיון לדגים?) מה דגים שבים
 מים מכסין עליהם, ואין עין הרע שולטת בהם, אף זרעו של יוסף אין עין הרע
 שולטת בהם. **20. מִן הַמֵּיִם.** ליבשה. **21. אֵף תִּלְמִידֵי חֲכָמִים.** בגמרא שם
 הגירסא: "אף בני אדם" [וכן הוא ב'מעלות התורה' כתב יד].

עיונים

מעלות התורה

מִיד מֵתִים. דְּבַר אַחֵר: מִה דְּגִים, בֵּינָן
²² שְׁקִדְרָה עֲלֵיהֶם חֲמָה, מִיד מֵתִים,
²³ אֵף תִּלְמִידֵי חֲכָמִים בֶּן.

לנשמתו של האדם,
 ובלעדיה הוא מת,
 ואותו יחס וקשר יש
 בין הנשמה השכלית
 והנבדלת עם התורה
 השכלית, כמו הקשר

בין הדג אל המים, וכיון שהם דומים ממש, לכן אמרו שגם האדם הפורש מן
 התורה והמצוות מיד מת.

ב'פתח עינים' (להחיד"א, ד"ה אמר רב יהודה) פירש, שהגם שלדגים הפורשים
 מן הים לפעמים יש קצת חיות לזמן קצר, מכל מקום אין חיות זו נחשבת כלל,
 ומיד כשהם פורשים מן המים הם נחשבים למתים, כך הרשעים שפורשים מן
 התורה, הגם שלמראית העין הם נראים כחיים, אך באמת הם מתים, כי רשעים
 בחייהם קרואים מתים (ברכות יח, ב).

וב'הקדמות ושערים' (הערת על נפה"ח ש"ד, פכ"ט אות ו) הוסיף לבאר, וז"ל:
 אחרי שהתבאר שהתורה היא כנשמה לגוף, אם פורש מן התורה נחשב כמת.
 ומה שהרשעים חיים הרי הם כזב הלטאה המפרכסת. כי התואר חי מתייחס
 למציאות המחוברת למקורה מקור החיים. ועל דרך זה נקרא מעין, מים חיים.
 משום שמימיו נובעים מן המקור... ועל זה אמרו 'טריפה אינה חיה', ואף על
 פי שנראית הטריפה כחי, ולא נכרים עליה סימני מיתה, לאמיתו של דבר הרי
 היא מתה כיון שהיא מנותקת משורש החיים. ומה שהיא חיה היום הוא מכוח
 החיים של אתמול. ועל כן הרשעים קרויים מתים, כמו שכתב הרמב"ן (ויקרא
 יח, כט) שהרשעים מאריכים ימים אבל נפשם נכרתת מחיבורה. והארץ הגד"א
 בליקוטים לספרא דצניעותא ליקוט ט' שחורבן בית המקדש היה מיתה לעם
 ישראל. לפי שבית המקדש הוא מקור השפע של תורה וקדושה (עין 'נפש
 החיים' ש"ב פי"ז), וכשנחרב עם ישראל נחשב כמת שאינו מחובר למקור.
 ועל כן הפורש מן התורה הרי הוא מת. כי הבורא יתברך הוא מקור החיים, ואורייתא
 וקודשא בריך הוא חד. ועל ידי לימוד התורה הוא דבוק בבורא, ונקרא חי. עכ"ד.

ביאורים

22. שְׁקִדְרָה עֲלֵיהֶם חֲמָה. שזרחה עליהם חמה בנח. **23. אֵף תִּלְמִידֵי חֲכָמִים**
בֶּן. הגמרא שם מסיימת: כך בני אדם, כיון שקדרה עליהם חמה מיד מתים.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

וְלִכְתּוּבָה תְּמוּנָה, הָא מִיָּד שְׁעוּלִים
מִן הַמִּים קִדְּם שְׁקִדְרָה
עֲלֵיהֶם חֲמָה ²⁴ מִיָּד מֵתִים. וְנִרְאָה
דְּהִכִּי פִּירוּשׁוֹ, דְּצִרְיָה לְהִכִּין, מַה
דְּקָאָמַר 'כִּיּוֹן שְׁפוּרָשִׁים מִן הַתּוֹרָה
מִיָּד מֵתִים', ²⁵ וְהִלָּא לֹא נִתְּנָה תּוֹרָה
לְמִלְאכֵי הַשָּׁרָת, ^{26(ח)} וְצִרְיָכִים לְעִסְק

ח. וצריכים לעסוק בפרנסה גם כן. באבות (פ"ב מ"ב) אמרו: "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ", וכתב תוספות רבי יהודה החסיד (ברכות לה, ב' ד"ה ואספת) בשם רבינו תם, שמשלון המשנה משמע שהדרך ארץ יותר קבע מתלמוד תורה, שכשואמרים

על דבר שצריך להיות עם הדבר השני משמע שהשני עיקר.

אבל הביא, שרבינו אלחנן חלק עליו וסבר שאין לומר שתלמוד תורה אינו עיקר, שהרי אמרו בגמרא ברכות (שם, להלן) שראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי, ושנינו באבות (ו, ו) ארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם ואחד מהם הוא מיעוט דרך ארץ. ומה שדייק רבינו תם מלשון המשנה, אפשר לדייק להיפך, ממה ששינוי בהמשך המשנה שם: 'וכל תורה שאין עמה מלאכה', שכאן

כתב שהמלאכה צריכה להיות עם התורה משמע שהתורה עיקר. ובוודאי שעיקר עיסוקו של אדם צריך להיות בתורה, אלא שיחד עם זה עליו לעסוק במלאכה.

ודברי רבינו תם צריכים ביאור, דהיאך יתכן

כְּפִרְנָסָה גַם כֵּן, כְּדֹאִיתָא כְּמִסְכָּת
אַבּוּת (פ"ב מ"ב): ²⁷ כָּל תּוֹרָה שְׁאִין
עָמָה מְלָאכָה, ²⁸ סוּפָה כְּטִלָּה
²⁹ וְנִרְרֵת עוֹן. וְכֵן אִיתָא בְּפֶרֶק בִּיצֵד
מְכַרְכִּין (ברכות לה, ב): ³⁰ וְאַסְפֵּת דְּנִגְנָךְ
(דברים יא, יד) – ^{31(ח)} הִנֵּהג כָּהֶם מְנַהג

לומר שדרך ארץ הוא יותר עיקר מתלמוד תורה? רבי אלחנן וסמך זצ"ל ב'קובץ מאמרים' (בסוף ספר קובץ הערות, סימן יא, ה) מפרש את דברי רבינו תם על פי מדרש רבה (פרשת נשא), המבאר את המושג 'דרך ארץ' במשמעותו במשמעות של 'מעשים טובים' היינו מעשי המצוות (ראה גם מרכבת המשנה). וכוונת המשנה היא שיפה לימוד תורה יחד עם קיום המצוות, ועל כך ביאר רבינו תם ש'דרך ארץ' היא העיקר, וכדברי המשנה באבות (א, יז) 'לא המדרש עיקר אלא המעשה'.

ט. הנהג כהם מנהג דרך ארץ. זהו דעתו של רבי ישמעאל במסכת ברכות (לה,

ביאורים

להתעסק בעניני עולם לצורך פרנסתם וצרכיהם ההכרחיים. ²⁷ כל תורה שאין עמה מלאכה. אם לא יעסוק אדם במלאכה בנוסף ללימודו ועיסוקו בתורה. ²⁸ סופה כטילה. סופה של התורה שלמד שתשתכח ממנו, לפי שכשיחסרו לו מזונות יצטרך להתבטל מהתורה כדי לחזור אחר פרנסה [כעין שאמרו באבות פ"ד מ"ז: 'אם אין קמח אין תורה'] (רבינו יונה). ²⁹ ונרררת עוון. שמתוך שלא הורגל במלאכה, יגזול את הבריות כדי להשיג מזונו (ר"י; מרכבת המשנה). ³⁰ ואספת דנגך. בפסוק נאמר: "ונתתי מטר ארצכם בעתו... ואספת דנגך ותירושך ויצהרך". והיה לו לכתוב: "ונתתי מטר ארצכם בעתו... דנגך ותירושך ויצהרך", והדבר מובן מאליו שיאסוף היבול מן השדה (צל"ח). ³¹ הנהג כהם מנהג דרך ארץ. נהוג במנהגו של עולם יחד עם דברי התורה, דהיינו: עסוק בפרנסה. [לשון הבריתא שם: "לפי שנאמר (יהושע א, ח): 'לא ימוש

ביאורים

איבעית אימא בעולם הזה, הדכל בידי שמים חוץ מצינים ופחים. ואיבעית אימא, לעולם הבא, דהקב"ה מוציא חמה מנרתיקה ומקדיר, רשעים נידונים בה וצדיקים מתרפאים בה, ע"ש. ורבינו מפרש בהמשך על דרך האיבעית אימא השני, וקאי על השקוע בהבלי עולם הזה המכונים 'שמש', דמת מיד ונענש בגיהנום (רמ"ג). ²⁴ מיד מתים. ואם כן מה הוסיפה הגמרא בדבר אחר: כיון שקדרה עליהם חמה מיד מתים, הא הם כבר מתים מיד כשעולים ליבשה? [אמנם בתורת חיים שם פירש: שקדרה עליהם חמה היינו שזורחת בכוח ונוקבת ומקדרת, שאז אפילו כשהדגים במים אם אין המים עמוקים הרבה, מיד מתים]. ²⁵ והלא לא ניתנה תורה למלאכי השרת. אלא לבני אדם הנצרכים לעניינים גשמיים כדי להתקיים, ואינם יכולים להתמסר בכל עת ושעה ללימוד התורה. ²⁶ וצריכים לעסוק בפרנסה גם כן. וצריכים בהכרח לפרוש מן התורה

מעלות התורה

עיונים

ב). ובאר ב'נפש החיים' (שער א' פרק ח'): אבל הענין כי ודאי שאין דעת רבי ישמעאל שיהא הרשות נתונה לאדם לפרוש ח"ו אף זמן מועט מעסק התורה ולעסוק בפרנסה ויהיה בטל אותו העת מעסק התורה לגמרי ח"ו. אמנם רמזו בלשונו הק': 'הנהג בהן מנהג דרך ארץ'. רצונו לומר: עמנה - עם הדברי תורה. היינו שגם באותו העת ושעה מועטת שאתה עוסק בפרנסה כדי הצורך וההכרח לחיות נפש, על כל פנים ברעיוני מחשבתך תהא מהרהר רק בדברי תורה. וכן רבא אמר לתלמידיו (ברכות לה, ב): ביומי ניסן ותשרי לא תתחזו קמאי. דיקא, שלא לבוא לבית מדרשו, אבל ודאי שתלמידיו רבא לא היו בטלים ח"ו לגמרי מעסק התורה גם בביתם באלו הימים וכו'. עיי"ש הכל.

וראה עוד בדברי רבי חיים מוולאז'ין זצ"ל ב"דוח חיים" (פ"ב מ"ב) שהביא פירוש הנ"ל, והוסיף, שזהו כמו שמצינו גבי בועז זורה הגורן "ויטב לבו" (רות ג, ז), ודרשו חז"ל (במדרש רות רבה סוף פרשה ה) "ויטב לב" שעסק בדברי תורה. ועל פי דברי ה'נפש החיים' הללו נראה לתרץ קושיית המהרי"ץ חיות ועוד אחרונים, שהקשו סתירה בדברי רבי ישמעאל, שבמסכת ברכות הנ"ל הוא סובר שהפסוק "לא ימוש" אינו דברים ככתבן אלא הנהג בהן מנהג דרך ארץ, ואילו במסכת מנחות (צט, ב) מובא, ששאל בן דמה בן אחותו של רבי ישמעאל את רבי ישמעאל: כגון אני שלמדתי כל התורה כולה מהו ללמוד חכמה יונית? קרא עליו המקרא הזה: "לא ימוש ספר התורה הזה מפין והגית בו יומם ולילה", צא ובדוק שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה חכמת יונית? ועל פי דברי ה'נפש החיים' מובן, שלעולם סובר רבי ישמעאל שהפסוק "לא ימוש" היו דברים ככתב, אלא שאפשר להנהיג מנהג דרך ארץ עם הדברי תורה כיון שאין זה סותר לעסק התורה וכמו שכתב שם "שגם באותו העת ושעה מועטת שאתה עוסק בפרנסה כדי הצורך וההכרח לחיות נפש על כל פנים ברעיוני מחשבתך תהא מהרהר רק בדברי תורה". אולם בנוגע למה ששאל בן דמה את רבי ישמעאל "מהו ללמוד חכמה יונית" שאי אפשר באותו העת ובאותה שעה גם לעסוק בדברי תורה וגם ללמוד חכמה יונית על כן השיבו "צא ובדוק שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה חכמה יונית" (שתרגילנו בתורתך, עמו' צד).

ועוד יש לומר, שהרי ביאר ה'נפש החיים' שם, שכל מה שאמר רבי ישמעאל להנהיג בהן מנהג דרך ארץ הוא רק להמון העם, אבל ליחידים וודאי כולם

עיונים

מעלות התורה

דרך ארץ. ³² ועל זה מתרין במה דקאמר: דבר אחר, מה דגים שפנים פין שקדר עליהם חמה מיד מתים כו', פרוש, כמו שיש דגים שיכולים לחיות ³³ בפיגשה כמה שעות, ³⁴ רק כשקדר עליהם החמה מיד מתים, כך תלמיד חכמים, אם אינו פורש מן התורה ^(א) כי אם להכרח פרנסתו כדי

מודים ולא נחלקו בזה שצריכים ללמוד כל הזמן, וכן דמא היה מאותם היחידים, ולכן אמר לו רבי ישמעאל שאסור לו ללמוד חכמת יונית.

י. כי אם להכרח פרנסתו וכו' ודעתי תמיד על התורה. המאירי (ברכות לה, ב ד"ה ראוי) מפרש כיצד ההנהגה הראויה

לשיתר רבי ישמעאל הסובר 'הנהג בהן מנהג דרך ארץ', שאין לאדם להתרשל ולא לעשות מלאכתו כלל אלא יעשנה עראי, וכדברי רבי ישמעאל שיתנהג בהם מנהג דרך ארץ, כלומר שישתדל רק כפי מה שיחייב אותו ההכרח ושלא ישקיע כל השתדלותו בזה.

ולעיל הבאנו את דברי ה'נפש החיים' (ש"א פ"ח) שכתב, שאף רבי ישמעאל ודאי אינו סובר שהאדם יוכל להתעסק בפרנסה ולא לעסוק באותו זמן בתורה כלל, אלא אמר 'הנהג בהן מנהג דרך ארץ', וכוונתו שגם בשעה שעוסק במלאכתו כדי הצורך וההכרח, בכל אופן במחשבתו יהיה דבריו תורה. ודייק מהמקור הגמרא שם שאמר רבא לתלמידיו בימי ניסן ותשרי לא תתראו לפני, והיינו דווקא, שלא יבואו

ביאורים

ספר התורה הזה מפין, יכול דברים ככתבן (היה מקום לומר שפירוש הפסוק הוא כפשוטו, שתמיד יעסוק בתורה ולא יעסוק כלל בפרנסה). תלמוד לומר: 'ואספת דגנך', [ללמדנו:] הנהג בהן מנהג דרך ארץ". ונמצא שעיסוקו בפרנסה אינו סתירה לחיוב 'לא ימוש ספר התורה הזה מפין', אלא אדרבה - פסוק זה מחייב את האדם לעסוק בפרנסה כדי שיוכל ללמוד תורה ללא הפסק. ³². ועל זה מתרין. בגמרא הנ"ל המדמה בני אדם לדגים. ³³. ביבשה. ללא מים, לאחר שהעלו אותם מן המים. ³⁴. רק כשקדר. אמנם כאשר קודר.

מעלות התורה

עיונים

צִרְבוּ הַהֲכָרְחִי, וְדַעְתוּ תָּמִיד עַל הַתּוֹרָה, אֵינִי מֵת, כִּיֹּן דְּלֹא סָגִי בְּלֹאֵ הָכִי, כְּמוֹ שֶׁאֶמְרוּ בַּמִּשְׁנָה (אבות פ"ג מ"ז): ³⁵ **אִם אֵין קָמַח – אֵין תּוֹרָה.**

אָבֵל אִם נִשְׁתַּקַּע בְּהֶבְלֵי עוֹלָם הַזֶּה, וְשׁוֹרֵף בְּלָבוֹ חֲמַדַּת עוֹלָם הַזֶּה ³⁶ **שֶׁנִּמְשָׁלָה לְשֹׁמֵשׁ, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (שם ל, יד):** ³⁷ **וּמִמֶּנּוּ תִבְּוֹאֹת שְׁמִשׁ', וְכָתִיב (שה"ש א, ו):**

לפניו לבית המדרש, אבל בוודאי שלא היו בטלים מן התורה באותו הזמן. ע"כ ואולי זהו כוונת רבינו כאן במה שכתב 'ודעתו תמיד על התורה' היינו שגם בעת עסקו במלאכתו מהרהר בדברי תורה. וכן כתב ה'ראשית חכמה' (שער הקדושה פ"ג), וז"ל: 'ענין התנאים והאמוראים שהיו עוסקין מקצת היום במלאכתו, אמנם הייתה מלאכתו נעשית על ידי אבריהם הגלגלים, ומחשבותם ונפשם הייתה דבוקה בה' יתברך ובתורתו'.

ביאורים

35. ודעתו תמיד על התורה. אף בעת שכורח המציאות מאלצו לפסוק מלימוד התורה כבדי להתעסק בצרכיו ההכרחיים הנ"ל, מחשבתו נתונה ללא הרף על התורה, אימתי אוכל לשוב ללימוד התורה. **36. אינו מת.** אינו נחשב למת. **37. כיון דלא סגי בלאו הכי.** כיון שלא די לאדם בלא התעסקות לפרנסתו כדי צרכו ההכרחי. **38. אם אין קמח אין תורה.** אם אין לאדם לחם לאכול, אין לו יכולת ללמוד תורה, כיון שהוא טרוד לחפש אחר פרנסתו (רש"י). **39. נשתקע.** שוקע, מקדיש את כל תשומת לבו. **40. ושורף בלבו.** ובווערת בלבו. **41. שנמשלה לשמש.** וזהו 'קדרה עליהם חמה' – שהבליעולם הזה בוערים בו (רמ"ג). **42. וממנו תבואות שמש.** משה רבינו בירך את ארצו של יוסף שתתברך בפירות מתוקים על ידי אור השמש הזורחת תמיד בארצו. ממילא רואים ששמש מרמזת על חמדת העולם הזה כמו פירות מתוקים וכדומה.

מעלות התורה

עיונים

י"א. מיד הוא מת. התורה היא החיים! בשונה מכל ענייני החומר והגשם שהם אינם עצם חיי האדם, כגון, ענין האכילה, עיקר מטרתה היא לצורך שהגוף ימשיך להתקיים ולחיות, אבל לא ניתן לומר שהאכילה היא עצם החיים של אדם. שונה מכן תורתנו הקדושה – היא עצם החיים של האדם! ואינה רק כתוספת לחיים. וזהו (משלי ד, יג): "כי היא חייה" – היא גופא חייה. התורה היא מקור חיותו וקיומו של האדם!

לעיל הביא רבינו מדברי חז"ל במסכת עבודה-זרה (ג, ב) שדרשו על הפסוק (חבקוק א, יד): "ותעש אדם כדגי הים כרמש לא מושל בו", למה נמשלו בני אדם כדגי הים, לומר לך, מה דגים שבים כיון שעולים ליבשה מיד מתים, אף בני אדם כיון שפורשים מדברי תורה ומן המצוות מיד מתים.

ויש להבין, דאם חז"ל באו ללמוד מהפסוק בחבקוק שמי שאין עוסק בתורה ייענש במיתה, אם כן מדוע צריך ללמוד את זה מפסוק בחבקוק, הלא כל התוכחות שבפרשת בחוקתי ושבפרשת כי תבוא, מדברים על עונשים חמורים מאוד, לכל מי שעובר על מצוות ה', ולמי שאינו עוסק בתורה?

וביאר רבי אהרן יהודה ליב שטיינמן זצ"ל, התוכחות שכתובים בתורה מלמדים אותנו את העונש לאדם שלא מקיים את התורה, אמנם חז"ל למדו מהפסוק בחבקוק נדבך נוסף – התורה היא החיים! וכמו שהמים לדגים הם החיים שלהם, ודג שפורש מהמים מת לא מפני שנענש, אלא מפני שעזב את מקור חיותו, ואף על פי שאינו מת מיד ויש לדג חיים זמן מה לאחר שהוציאו אותו מן המים, אבל הוא בתהליך מיתתו. כך אדם שעוזב את התורה עוזב את מקור חיותו וקיומו! ואף שלא ניכר עליו עדיין המיתה אבל הוא נחשב למת.

יב. כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בשיחה בטלה מאבילין אותו גחלי רתמים.

ביאורים

43. ששופתני השמש. אדם המגלה עצמו הרבה לחמדת העולם הזה, הרי הוא כאדם המגלה את ראשו משך זמן רב למול השמש שהשמש מזיקתו. **44. כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בשיחה בטלה.** מי שעוסק בתורה ופוסק מלימודו לצורך שיחה

מעלות התורה

עיונים

הטעם שמאכילים אותו גחלי רתמים? במהור"ל (נתיב התורה פ"א) משמע שנענש בעולם הזה, וכתב הטעם שכל דברי תורה יש להם טעם טוב כדכתיב: 'ומתוקים מדבש ונופת צופים' (תהלים יט, יא), ואילו בדברים בטלים אין ממש וטעם, וכיון שהחליף התורה שיש לה טעם טוב דבר שאין בו טעם, יהיה לחמו גחלי רתמים, היינו שיהיה לחמו בקושי וטורח ובצער גדול מאד כאילו הוא אוכל גחלי רתמים. ומסיים, שמי שכופר בטוב הגופני של התורה סופו ללקות בגופו ובמאכלו.

בעין אליהו (חגיגה יב, ב) הביא את דברי הגר"א (משלי פרק א) בחומרת האיסור, כשם שמצוות תלמוד תורה היא גדולה מכל המצוות, כן שיחת חולין היא גדולה מכל העבירות. וכשם שמי שלומד תורה יותן לו רוח הקודש מן השמים והוא כמעין הנובע, כך מי ששח שיחת חולין יותן לו רוח טומאה מלמעלה והוא כמעין הנובע שמדבר ומביע דברים בטלים. ולכן הפוסק מדברי תורה לדברים בטלים מאכילין אותו גחלי רתמים שהאש שבהם גם הוא נמשך.

ה'חפץ חיים' ('שמירת הלשון' ח"א חתימת הספר פ"ב) ביאר שהטעם שמאכילים אותו גחלי רתמים הוא מידה כנגד מידה, שאם היה לומד תורה, הייתה נפשו מתקיימת לעתיד לבוא לנצח על ידי אור התורה הקדושה, שאורה אינה שורפת ח"ו להנפש, אלא אדרבה, היא מזון נצחי לנפש כמו הלחם שמזין את הגוף בעולם הזה, ולכן נקראת התורה 'לחם', כדכתיב (משלי ט, ה) 'לכו לחמו בלחמי'. והפוסק באמצע הלימוד, מראה שאינו רוצה את המזון ההוא, ולכן מאכילים אותו שם במקום מזון הנפש שעל ידי אור התורה - האור של הגחלי רתמים.

והטעם שמאכילים אותו דווקא גחלים של רתמים, כתב במחזור ויטרי (סי' תכו) משום שהם אינם כבים עד שנים עשר חודש, ולהורות לנו שדנים אותו בעבור זה כרשע גמור שמשפטו בגיהנם י"ב חודש.

ביאורים

בטילה (רש"י). [ב'עיון יעקב' ביאר שנקט הלשון 'כל הפוסק' לרבות אף תלמיד חכם שעל שיחתו נאמר (סוכה כא, ב) שהיא צריכה לימוד, שאסור לו לעסוק בדברי שיחה. וב'מירא דכ"א' כתב שבא לרבות אפילו תלמיד חכם שתורתו אומנותו ולומד כל היום, שהיה מקום לומר שהאיסור הפסקה מדברי תורה הוא רק למי שלומד שעה אחת ביום, שלא יבטל את אותה שעה שלומד בה. וב'ארץ צב' כתב, שבא לרבות אפילו באו אחרים לדבר עמו שלא ישיבם, ואם ענה להם גם הוא בכלל העונש].

עיונים

מעלות התורה

יג. המניח דברי תורה וְעוֹסֵק בְּשִׁיחָה בְּמִלָּה, יוֹצֵא עָלָיו הַכְּתוּב ⁴⁵מֵאֲכִילִין אוֹתוֹ ⁴⁶גַּחְלֵי רִתְמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב ל, ד): ⁴⁷הַקְּטָפִים מְלוּחַ עָלֵי שִׁיחַ וְשׁוֹרֵשׁ רִתְמִים לְחֻמָּם. וְאִיתָא בְּזִהְרֵי הַקְּדוּשׁ (ח"ג קסב, א): ⁴⁸מֵאֵן דְּפָסִיק מֵאוֹרֵייתָא עַל מִילֵי דְעֻלְמָא, יִתְפַּסְקוֹן חַיּוּהִי מֵהָאֵי עֻלְמָא.

וְכִתְיָב (ירמיה ב, ה): ⁴⁹מָה מִצָּאוּ אֲבוֹתֵיכֶם בִּי עוֹל בִּי רָחֵקוּ מֵעָלֵי ⁵⁰וַיִּלְכוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל ⁵¹וַיַּהֲבִילוּ, וְאִיתָא בְּמִדְרָשׁ: ⁽²⁾הַמְּנִיחַ דְּבָרֵי תוֹרָה יוֹצֵא, ⁵²עָלָיו

ביאורים

⁴⁵ מֵאֲכִילִין אוֹתוֹ. בגיהנם (ספר היראה לרבינו יונה ד"ה וטרם). ⁴⁶ גַּחְלֵי רִתְמִים. רותם הוא מין עץ אשר גחליו חמות מאוד ולוחשות זמן רב, ואף לאחר שכבר כבו מבחוץ עדיין הן בוערות מבפנים (רש"י). אולי היא מידה כנגד מידה: זה שפסק פיו מדת אש - היא התורה המשולה לאש, מאכילים אותו גחלים אשר אישם לא תכבה. ⁴⁷ הַקְּטָפִים מְלוּחַ עָלֵי שִׁיחַ וְשׁוֹרֵשׁ רִתְמִים לְחֻמָּם. הקוטעים דברי תורה שנכתבו בלוחות בשביל דברי שיחה, גחלי שורש רתמים יהיה מאכלם (רש"י ע"ז ג, ב בפירושו השני). ⁴⁸ מֵאֵן דְּפָסִיק מֵאוֹרֵייתָא עַל מִילֵי דְעֻלְמָא יִתְפַּסְקוֹן חַיּוּהִי מֵהָאֵי עֻלְמָא. מי שמפסיק מדברי תורה בשביל דברים בטלים, יפסקו חייו מזה העולם. כלומר, שימות ח"ו. ⁴⁹ מָה מִצָּאוּ אֲבוֹתֵיכֶם בִּי עוֹל בִּי רָחֵקוּ מֵעָלֵי. כך אומר ה': איזו סיבה היתה לכם ולאבותיכם לעזוב את ה', הלא קבלתם אך טוב, ואחר שהושפעו מהשפע האלוקי, עזבו את ה'. ולמי הלכו? ⁵⁰ וַיִּלְכוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל. וילכו אחר עבודת אלילים שהיא ההבל במהותו. ⁵¹ וַיַּהֲבִילוּ. ישראל בעצמם נהפכו להבל - ריקנים. ⁵² עָלָיו הַכְּתוּב אוֹמֵר מָה מִצָּאוּ אֲבוֹתֵיכֶם בִּי עוֹל בִּי רָחֵקוּ מֵעָלֵי וַיִּלְכוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל. במסכת חגיגה (ט, ב) אמרו: "כל תלמיד חכם שפירש מן התורה, עליו

מעלות התורה

עיונים

הַכְּתוּב אֹמֵר: 'מֶה מֵצֵאוּ אֲבוֹתֵיכֶם בִּי עוֹל כִּי רָחֳקוּ מֵעָלַי וַיִּלְכְּוּ אַחֲרַי הַהֶבֶל וַיַּהַבֵּל',⁵³ וְעִזְבֵּי ה' יִבְלֵה' (ישעיה א, כח).

אומר וכו' ועוזבי ה' יכלו. במסכת ברכות (ח, א) אמרו "מאי דכתיב ועוזבי ה' יכלו, זה המניח ספר תורה ויוצא". וכתב בספר 'פרי חיים' (מאמר ו):

אכן מה איומה היא התביעה על תלמיד חכם שהוא משאיר את הספר תורה הפתוח, היינו: את הכשרונות הנעלים החבויים בו והנתונים בו בכדי לפתח ולרום את דעת ואור התורה, והוא יוצא לחיי השוק של החיים הטבעיים הגשמיים בכדי להשיג שם את המדומה את החולף ואת האפסי, במקום להתעלות ולהתחדד ולהשתפר עד כדי מעלת משפיע, ומדריך ומעודד את תלמידיו וחביריו לדעת תורת ה' ולהתהלך באורה, ולחונן את כל סביביו באור התורה ועונג הכרת האלוקות הנובעת מדעת התורה, הרי הוא עוזב את הספר תורה הפתוח ויוצא, יוצא ועוזב את כל כישורונותיו ומאבדם, ולכן מלווה אותו ר"ל האמירה הנוראה של 'ועוזבי ה' יכלו', סופו שהוא הולך נובל וכלה מתבזה בעיניו ונקלה, כי כל המסומן והמעודד לקראת גדלות ואינו מגשימן הריהו נעשה ירוד מאד מאד, ועל ידיה זו צריך הוא להתאבל שהקטין את עצמו שהפסיד דרגתו ומעלתו העליונה, ולו היה נשאר בכותלי בית המדרש ולא היה יוצא משם, אלא היה נשאר בחבורתו בין חכמי התורה ועובדי ה', היה מגיע לחטוב הצפון ליראיו.

ביאורים

הכתוב אומר וכו' 'מה מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי'. והיינו שהעוסק בתורה שהיא מתוקה מדבש ופונה לעסוק בדברים בטלים, הרי שיש עליו טענה גדולה: מה עוול מצאו בתורה שהעדרת את הדברים הבטלים במקומה. וביאר המהרש"א שם: הלשון "רחקו מעלי" מתאים רק למי שהתקרב מתחילה להקב"ה ואחר כך התרחק ממנו. ומפסוק אחר באותה פרשה מוכח שמדובר בתלמיד חכם שפרש מן התורה, שנאמר (שם, ח): "ותופשי התורה לא ידעוני".⁵³ ועוזבי ה' יכלו. הרשעים שעזבו את ה' יושמדו וימותו. במסכת ברכות (ח, א) אמרו, שמשמעות הכתוב הוא על: "המניח ספר תורה [פתוח

עיונים

מעלות התורה

עוֹד אָמְרוּ חֲזו"ל (יומא יט, ב): כָּל הַשָּׁח שִׁיחַת חֲלִין, עוֹבֵר פְּעִשָּׁה וּבָלָאוּ. פְּעִשָּׁה, שְׁנֵאֵמַר (דברים ו, ז):⁵⁴ וְדַבַּרְתָּ בָּם' - וְלֹא בְּדָבָרִים בְּטָלִים. בָּלָאוּ, דְּכָתִיב (קהלת א, ח):

יד. ודברת בם ולא בדברים בטלים. בספר קונטרס כבוד התורה (מאמר ב') מביא מה שאמר הגאון רבי אלחנן וסרמן זצ"ל על הא דאמרו: "ודברת בם ולא בדברים בטלים", דלכאורה קשה להבין,

הלא ישנם חכמות שונות חשובי ערך, ואיך אפשר לומר על כל ענין שאינו תורה שהוא דברים בטלים [דהלא כן מוכח מהקרא ודברת בם - בדברי תורה - ולא בדברים בטלים, מוכח דבאיזה ענין שיעסוק זולת התורה הקדושה בדברים בטלים הוא עוסק]. ואמר, כי למשל כהיום מבטלים חכמי העולם הרבה מהדברים שאמרו אריסטו וחבריו ומראים באותות ומופתים עקספערמיינטים שאין לסמוך עליהם ואין יסוד למו, וכן ידוע שיטות שונות בחכמת המדע שהיום מבטלים לגמרי מה שנאמר באיזה זמן לא כביר קודם, וכן למחר וליומא אחרא יבטלו הרבה מה שנאמר היום [ולא רק סתם ביטול אלא מראים באותות ומופתים כי טעות היה בידם]. מה שאין כן בתורתנו הקדושה, כמו שכתוב: לעולם ד' דבר נצב בשמים (תהלים קיט, פט), ודבר אלהינו יקום לעולם (ישעיהו מ, ח), אני ה' לא שניתי (מלאכי ג, ו), והוא וחכמתו חד, דאין חכמת ה' משתנית ומתחלפת כלל וכלל ח"ו, רק דבריו חיים וקיימים נאמנים ונחמדים לעד ולעולמי עולמים, לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו (דברים יג, א), הכל שקול ומדוד, אמת ויציב וקיים וישר ונאמן וגו' לעולם ועד. זהו שאמרו ודברת בם ולא בדברים בטלים, כי גם החכמות כולן לגבי תורה הם כדברים בטלים כי אף

ביאורים

בשעת קריאתו] ויוצא [מבית הכנסת]". שהוא נחשב כעוזב ה', שאינו חפץ לשמוע את דבריו.⁵⁴ ודברת בם. בם - בדברי תורה יש לך רשות לדבר.⁵⁵ ולא בדברים בטלים. כוונת הגמרא ללמדנו, שלעולם יזהר אדם שלא להיות מיושבי קרנות, ושלא לדבר שיחה בטילה אלא כפי מה שיכריחו הצורך (מאירי).

מעלות התורה

עיונים

⁵⁶ **כָּל הַדְּבָרִים יִגְעִים לֹא יוּכַל אִישׁ לְדַבֵּר.**

⁵⁷ **עוֹד אֵימָא (תענית ז, א): לָמָּה נִמְשְׁלָה תוֹרָה לְשִׁלְשָׁה מִשְׁקִין הִלְלוּ: חֶלֶב, מִיִּם, וַיֵּן. לֹא־מֶר**

אם ישנם איזה חכמות וסברות שעד אלף שנה ויותר לא נפסק, אבל אם סוף סוף מפריכים אותו, הוא נחשב דבר בטל לגבי ערך התורה הקדושה שקיימת לעד ולעולמי עולמים, והוא ענין נצחי. עכ"ד.

לָּהּ, מַה מִּשְׁקִין הִלְלוּ ⁵⁹אֵין מִתְקַיְמִים אֶלָּא בְּפָחוֹת שְׂפָכִים, אֶף דְּבָרֵי תוֹרָה אֵינָן מִתְקַיְמִים ⁶⁰אֶלָּא בְּמִי שִׁדְעָתוֹ שִׁפְלָה עָלָיו. ⁶¹וְמָה מִשְׁקִים הִלְלוּ, נִפְסָלִים בְּהִפָּח

ביאורים

⁵⁶ כל הדברים יגעים לא יוכל איש לדבר. כל הדיבורים שהם יגיעים לריק ובטלים, אין איש רשאי לדבר אותם. ⁵⁷ עוד איתא. עיקר כוונת רבינו בהביאו מאמר זה הוא בשביל הסיפא שלו, והיינו שהתורה משתכחת מלב המסיח דעתו ממנה, שזוה ענינו בכל אות זה. ⁵⁸ למה נמשלה תורה לשלשה משקין הללו. מדוע נמשלה התורה דוקא לשלשת המשקים האלה? חלב מים יין. דכתיב (ישעיה כד, יד): "היו כל צמא ולכו למים", הרי שנמשלה התורה למים. וכתוב (שם): "לכו שברו ואכלו ולכו שברו בלוא כסף ובלוא מחיר יין וחלב", הרי שנמשלה התורה גם ליין וחלב. ⁵⁹ אין מתקיימים אלא בפחות שפלה משתמרים אלא בכלים שפלים כגון כלי חרס. ⁶⁰ אלא במי שדעתו שפלה עליו. באדם עניו, ואילו אדם המתגאה חכמתו מסתלקת ממנו. ובמסכת פסחים (סו, ב) אמרו: "כל המתיהר... חכמתו מסתלקת ממנו". ⁶¹ ומה משקים הללו נפסלים בהיסח הדעת. נפסלים הם לשתייה בקלות, שאפילו אם רק מסיח דעתו משמירתם, כבר עלולים הם להתקלקל, שמתוך נזילותם קרובים הם להישפך, וכן אם נופל לתוכם דבר מאוס מתערב הוא בהם ופוסלם לשתייה [מה שאין כן משקים עבים כגון שמן ודבש, שמתוך שהם עבים וסמיכים אינם נוחים

עיונים

מעלות התורה

⁶² **אֶף דְּבָרֵי תוֹרָה נִפְסָלִים הִדְעָתָה, בְּהִפָּח הִדְעָתָה.**

⁶³ **עוֹד אֵימָא בְּפָרְקֵי אַבּוֹת (פ"ג: מַה־מַּעֲרַכְתָּ שֶׁל בְּרִיאַת הָעוֹלָם, אֲלֵא הִיא מַעְלִיקָה, וְהִיא הֵייתָה ה"תַּכְנִית" שֶׁעַל פִּיהָ נִבְרָא הָעוֹלָם, מִמִּילָא אֵין הַתּוֹרָה כְּפֹפֶה לַחֻקֵּי הַטִּבֵּעַ הַמוֹשְׁכִים כִּלְפֵי מִטָּה, אֲלֵא הִיא נִמְשַׁכֶּת אֶל מַקּוּרָה הָעֵלְיוֹן, וּמְרֻמַּמַּת אֶתָּה אֶת כָּל הַנֶּאֱחָזִים בָּהּ. עַל-כֵּן בָּרוּר כִּי הַמִּרְפָּה אֶת אַחִיצוֹתָיו מִמֶּנָּה, הוּא יַצְלֹל כִּלְפֵי מִטָּה, וְהַתּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה מִתְרַמַּמַּת וְנִעְלַמַּת כַּהֲרָף עֵין חוֹזֶרֶה לְמִרְמִימִים. אֵךְ כָּל זְמַן שֶׁלֹּא יִסִּיחַ הַלּוֹמֵד אֶת דַּעְתּוֹ מֵהֶם, הֵם יִהְיוּ שְׂמוּרִים בְּקִרְבּוֹ, כִּי כָּל הַסַּח דַּעַת קָל, גּוֹרֵם שֶׁהַתּוֹרָה מִיד תִּישָׁפֵךְ, אוֹ ש'לִכְלוּכִים' שֶׁל טַעוּיּוֹת יַעֲכִירוּ אֶת דַּעְתּוֹ שֶׁל הַמִּסִּיחַ דַּעַת. כָּל זֹאת לְגוּדֵל עֲדִינוּתָהּ וְדוֹקוּתָהּ שֶׁל הַתּוֹרָה, שֶׁלֹּא שְׂמִירָה קַפְדָּנִית וּמִתְמַדָּת, מֵאֲבֵד הַלּוֹמֵד אֶת הָרִצָּף שֶׁבֵּין נוֹתֵן הַתּוֹרָה בֶּהֱרֵם-סִינִי לְבִינוּ, וּבִנְקֵל עֲלוּלִים לַחֲדוֹר דַּעוֹת כּוֹזְבוֹת דֶּרֶךְ פְּרִצָּה וְסֹדֵק קֵל שֶׁנִּפְעֵר בְּהִיסָח הַדַּעַת. הַתְּמַדָּת הָעֲצוּמָה שֶׁל גְּדוּלֵי יִשְׂרָאֵל בַּתּוֹרָה, יֵשׁ בָּהּ כִּדִּי לְהַמְחִישׁ עַד כַּמָּה עֲקֻרֹנִיִּים הַדְּבָרִים, שֶׁאֵף עַל הַסַּח-דַּעַת קָל בִּיטוּרָהּ הֵם נוֹהֲרוּ מְאֹד מְאֹד, וְלֹא הִרְפוּ אֶת מַחֲשַׁבְתָּם הַהַתּוֹרָה אֲפִילוּ לְרֹגֵעַ אֶחָד מֵמֶשׁ. גַּם גִּלְגַּל שְׂבָאֲמַת חָבֵל עַל כָּל רֹגַע בּוֹדֵד, אֲבָל בְּעִיקָר חָבֵל לְשִׁבּוֹר אֶת הָרִצָּף, וְלִקְרוֹעַ אֶת הָאֲחִידוֹת, כִּי הַפִּסְקָה בִּמְחֻשְׁבָּה, אֲפִילוּ אִם הִיא בֵּת רֹגַע קָטָן, מִפְּרִיעָה יוֹתֵר מִעֲצִירָה שֶׁל עֶשֶׂר שָׁנִים הַנוֹבַעֶת מַחְמַת אֵילֶךְ, שֶׁהִלֵּב מִמִּשְׁיָךְ לְהַתְּגַעֵגַע לֹלָא הֶרֶף לַחֲזוֹר לַתּוֹרָה. (שְׁעוּרִים בַּהֲגֻדוֹת חז"ל, תַּעֲנִית ז, ב).**

ביאורים

להישפך, וכן אם נופל לתוכם דבר מאוס אינו מתערב אלא בשכתם העליונה, וניתן להסיר את השכבה ההיא ולהשתמש בשאר המשקה שנותר נקי (רש"י). ⁶² אף דברי תורה נפסלים בהיסח הדעת. שאם אין אדם נותן דעתו על דברי התורה שלמד לחזור עליהם באופן תדיר, משתכחים הם ממנו. ⁶³ עוד איתא. כעת בא רבינו להביא מקור נוסף על חומרת המדבר בדברים בטלים.

מעלות התורה

עיונים

מ"ז: **כָּל הַמַּהֲלָךְ בְּדֶרֶךְ יְשׁוּנָה, וּמִפְסִיק מִמִּשְׁנָתוֹ, ⁶⁶הָרִי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ. ⁶⁷עוֹד אֵיתָא (שם מ"ח): רַבִּי מֵאִיר אֹמֵר: ⁶⁸כָּל הַשּׁוֹכֵחַ דְּבָר**

טז. כל השוכח דבר אחד ממשנתו הרי זה מתחייב בנפשו. במסכת מנחות (צט, ב): "אמר ריש לקיש: כל המשכח (אפילו) דבר אחד מתלמודו עובר בלאו, שנאמר

(דברים ד, ט): 'השמר לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח את הדברים'". ע"כ. בכתוב שם נאמר: "רק השמר לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך והודעתם לבניך ולבני בניך. יום אשר עמדת לפני ה' אלוֹקֶיךָ בחורב...". ואף על פי שלפי פשוטו הפסוק מדבר על השוכח את עשרת הדברות שניתנו בהר סיני, קיבלו חכמים שהוא הדין גם לכל התורה כולה (שו"ע הרב, יור"ד, הל' ת"ת ב, ד).

ואף על פי שנאמר 'פן תשכח את הדברים' בלשון רבים, מכל מקום אין לך דבר

ביאורים

64. המהלך בדרך. המשנה נקטה 'מהלך בדרך', ללמד שאפילו באופן כזה שאינו עוסק בתורה בדרך קבע אלא תוך כדי הליכה בדרך, אסור לו להפסיק ממשנתו, וכל שכן שכך דינו של העוסק בתורה בדרך קבע (מאירי, אבל ראה פירוש רש"י שהובא להלן בסמוך). **65. ושוּנָה.** ומשנן דברי תורה. **66. הרי זה מתחייב בנפשו.** מסתכן בנפשו. שאסור לאדם להפסיק בשיחת חולין שלא לצורך באמצע לימוד התורה. ורש"י כתב שכיון שכאשר הוא עוסק בתורה אין רשות לשטן להזיקו, אבל כשמפסיק מלימוד התורה, ניתנה לשטן רשות להזיקו בדרך. [במשנה שם הגירסא: "המהלך בדרך ושוּנָה, ומפסיק ממשנתו ואומר: 'מה נאה אילן זה ומה נאה ניר זה', מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו"]. **67. עוד איתא.** לאחר שביאר רבינו שהמדבר דברים בטלים הרי זה גורם לשכחת התורה, בא לבאר חומרת השוכח דברי תורה. **68. כל השוכח דבר אחד ממשנתו.** שלא משנן תלמודו ומסיח דעתו לגמרי ממנה ומפנה לבו לבטלה, ומתוך כך סר מליבו לגמרי, אבל אם שכח את התורה מחמת אונס או מחמת קושי הלימוד, אינו מתחייב בנפשו. (כך אמרו שם בהמשך המשנה).

מעלות התורה

עיונים

בתורה שאין תלויים בו דברים רבים, ולכן אפילו אם ישכח דבר אחד בלבד, עובר על לאו זה (תוי"ט אבות ג, ח בשם מדרש שמואל שם).

והנה הרמב"ם לא מנה במנין המצוות שלו את המצוה שלא לשכוח את תלמודו, וגם לא הזכירה בהלכות תלמוד תורה, ונראה שלדעתו דרשת הגמרא הנ"ל אינה דרשה גמורה, אלא אסמכתא בלבד, ובאמת אין זו אלא הוראה של חכמים שיחזור אדם על תלמודו תמיד כדי שלא ישכח [וענין זה הזכירו הרמב"ם בהלכות ת"ת א, יב]. אבל מדברי היראים (סימן שנט), הסמ"ג (לאוין ג) והסמ"ק (מצוה טו, וסוף מצוה קה), מבואר שיש בזה איסור לאו גמור מדאורייתא (ראה שו"ע הרב, הל' ת"ת פ"ג קונטרס אחרון ד"ה ואפילו; וראה שם ב, ד שנקט כדבריהם). [והנה מלשוננו של רבינו שכתב לעיל בסמוך: "שימו לבבכם וכו' להביא מספר מפקד המצוות" וכו' משמע ששם סיים למנות את המצוות העיקריות שבתלמוד תורה, והפסוקים שהביא בהמשך אינם מצוות עשה ממש אלא רק מזרזים על לימוד התורה (רמ"ג)].

דומה לדברי ריש לקיש הנ"ל, שנינו במשנה באבות (ג, ח): "כל השוכח דבר ממשנתו, מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו, שנאמר 'רק השמר לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך'". אלא שהמשנה מלמדת שהוא כאילו מתחייב בנפשו, ואילו ריש לקיש מלמד שיש בזה איסור לאו (מהרש"א). והנה בביאור דברי המשנה שם, יש שכתבו שהיינו משום שעל ידי ששוכח את תלמודו יבוא להורות הלכה בטעות, ותבוא תקלה על ידו [ולפי זה לא נאמרו דברים אלו אלא בדברי תורה שהם הלכה למעשה] (רבינו יונה שם; רע"ב שם). אבל יש שכתבו שמלשון המשנה והגמרא "כל השוכח דבר אחד", משמע שהדברים נאמרו גם על דברי תורה שאינם הלכה למעשה, כגון, עניני קדשים וטהרות או דברי אגדה וכל כיוצא ב"שו"ע הרב, הל' ת"ת פ"ג קונטרס אחרון ד"ה אלא).

והנה במשנה באבות (ג, ד) שנינו שהמפנה לבטלה הרי זה מתחייב בנפשו. ואילו במשנה בהמשך שם (ג, ח) שנינו שהשוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו. והיינו משום ש"המפנה לבו לבטלה" פירושו שרוצה יותר בבטלה מבקשקש התורה, ומחזור אחר הבטלה, ואדם כזה מתחייב בנפשו ממש. ואילו ה"שוכח דבר ממשנתו" היינו אפילו אם אינו רוצה יותר בבטלה, אלא שמכל מקום כאשר מזדמן דבר בטלה לידו מתרשל ועוסק בו, ואינו חוזר על תלמודו, ואדם כזה אינו אלא כאילו מתחייב בנפשו (תוי"ט שם ג, ח). ויש מפרשים

מעלות התורה

עיונים

אֶחָד מִמִּשְׁנֵתוֹ, ⁶⁹הָרִי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנִפְשׁוֹ, ⁷⁰שֶׁנֶּאֱמָר (דברים ד, ט): 'רַק הַשֹּׁמֵר לֶךְ וְשָׁמַר נִפְשׁוֹ מֵאֵד פֶּן תִּשָּׁכַח' כו'.

ש"השוכח תלמודו" היינו שעוסק בתורה, אלא שמתעצל לחזור על תלמודו, ולכן אינו מתחייב בנפשו ממש, ואילו "מפנה לבו לבטלה" פירושו

שמתבטל לגמרי מלימוד התורה (תפארת ישראל שם אות מח).

ביאורים

69. הרי זה מתחייב בנפשו. שמתוך שכחתו יבוא להתיר את האסור ולאסור את המותר, ונמצאת תקלה באה על ידו, ו'שגגת תלמוד עולה זדון', כמו שאמרו שם פ"ד מ"ג (רבינו יונה ורע"ב). 70. שנאמר רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח וכו'. "פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך". וכוונת הכתוב לראיית השכל, דהיינו שלא ישכח את התורה שלמד, ואם שכח, עליו הכתוב אומר 'ושמור נפשך', שנפשך נתונה עירבון תחת דבר זה, ואם עשית כן הריני נוטל את נפשך (מחזור ויטרי, רבינו בחיי).

לימוד המוסר היומי

בהוצאת ארגון "ארחות יושר"

"ארחות המוסר"

הינו מכון, אשר הוקם ע"י ארגון "ארחות יושר" ובו עמלים תלמידי חכמים מופלגים, על חלוקת ספרי המוסר לשיעורים יומיים, כשתוספת ביאורים ועיונים הנכתבים על ידם מבארים ומניחים את הדברים על לב הלומדים.

ספרי מוסר אלו, אשר נתבארו וחולקו ע"י חברי המכון, מודפסים ומופצים ע"ג עשרות אלפי חוברות חודשיות אשר עושות דרכן אל הלומדים הרבים הקובעים בהן את לימודם מידי יום. וכך הופך לימוד המוסר לחלק מסדר יומם של רבים.

עד כה הצטרפו למעגל הלומדים 113 כוללים, 138 ישיבות, 103 תתיים, 230 שיעורי תורה, 18 מדרשיות וסמינרים - 35,000 לומדים ברחבי הארץ והעולם שותפים למהפכת לימוד המוסר היומית!

**הצטרף אף אתה
למהפכת המוסר,
בלימוד יומי של כ - 10 דקות!**

טל': 077-9230219

נייד: 052-7167812

פקס: 077-4230219

ת.ד. 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק

חובות הלבבות

שערי תשובה

מסילת ישרים

ארחות צדיקים

ארחות יושר

עד עתה,
בוארו וחולקו הספרים:
"ארחות יושר" למרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל
"ארחות צדיקים", "מסילת ישרים" לרמח"ל
"שערי תשובה" לרבנו יונה
ו"חובות הלבבות" לרבנו בחיי

כשהם מודפסים ומחולקים באמצעות
החבורות החדשניות.

עם תום תקופת הלימוד של כל ספר מן
הספרים נאגד תוכן החבורות ויו"ל
בספר מהודר.

"ארחות יושר" הארגון אשר חרט על דגלו את ענין הפצת המוסר אינו פוסח
על אף הזדמנות הנקריית לפתחו. כך מעת לעת, יוצאים לאור תכנים מוסריים, באופנים שונים.

קונטרסים בנושאים שונים, מודפסים ומחולקים לבנות הסמינרים, ולקהלים נוספים
בהזדמנויות שונות ומגוונות.

קובץ "ארחות ישרים" המתקבל בהערצה מידי שנה בתקופת בין הזמנים של חודש אב,
מכיל בתוכו מדורי מוסר, הלכה וחיידוד ועיון - מדור נושא פרסים.
ובכך מהווה חומר עיוני ומוסרי לבחורי הישיבות ואברכי הכוללים בכל מקום בו הם נמצאים.

